

2013•2014
FACULTEIT RECHTEN
master in de rechten

Masterproef

De erfrechtelijke positie van het stiefkind: een rechtsvergelijkende studie

Promotor :
Prof. dr. Charlotte DECLERCK

Sanne Wouters
Proefschrift ingediend tot het behalen van de graad van master in de rechten

De transnationale Universiteit Limburg is een uniek samenwerkingsverband van twee universiteiten in twee landen: de Universiteit Hasselt en Maastricht University.

Universiteit Hasselt | Campus Hasselt | Martelarenlaan 42 | BE-3500 Hasselt
Universiteit Hasselt | Campus Diepenbeek | Agoralaan Gebouw D | BE-3590 Diepenbeek

Maastricht University

2013•2014
FACULTEIT RECHTEN
master in de rechten

Masterproef

De erfrechtelijke positie van het stiefkind: een
rechtsvergelijkende studie

Promotor :
Prof. dr. Charlotte DECLERCK

Sanne Wouters

Proefschrift ingediend tot het behalen van de graad van master in de rechten

*"Generations of law reformers have done the best they can, writing – on a slate that is never clean – words that will be outdated by the time their children read them but that nevertheless have to be written, and written by quirky and imperfect human beings struggling with their own individuality as well as with a constantly-changing world."*¹

¹ E. COOKE, 'The Law of Succession: Doing the Best We Can', in R. PROBERT en D. BARTON (eds.), *Fifty Years in Family Law*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 185.

SAMENVATTING

1. Deze masterscriptie biedt een antwoord op de volgende onderzoeksvraag: welke erfrechtelijke positie heeft het stiefkind in de nalatenschap van de stiefouder in het huidige en in het wenselijke recht? Het onderzoek naar deze vraag gebeurt door een rechtsvergelijkend onderzoek tussen het Belgische, Franse, Nederlandse en het Engelse rechtstelsel. Hierbij wordt de functionele methode en de *better law approach* angewend.

Voor het doel van deze masterscriptie is enkel een kind wiens afstamming op juridische wijze vaststaat met de echtgenoot van de stiefouder, een stiefkind. Er mag noch een biologische noch een juridische afstammingsband tussen stiefkind en stiefouder bestaan. Een socio-affectieve band tussen stiefouder en stiefkind is niet vereist.

2. Enkel het erfrecht wordt hier besproken. Het adoptierecht wordt louter aangeraakt voor zover dit een invloed kan hebben op de erfrechtelijke positie van het stiefkind in de nalatenschap van diens stiefouder.

Elk rechtstelsel blijkt zijn eigen manier te hebben om het stiefkind een erfrechtelijke aanspraak te geven in de nalatenschap van de stiefouder.

In het Belgische rechtstelsel kan de meest heilzame oplossing worden gevonden in de gewone stiefouderadoptie. Bepaalde rechtspraak is van oordeel dat deze vorm van stiefouderadoptie kan plaatsvinden wanneer dit tot doel heeft erfrechtelijke aanspraken in hoofde van een stiefkind te realiseren.

Zowel in het Nederlandse als het Engelse rechtstelsel is het mogelijk om een stiefkind testamentair evenveel toe te kennen als eigen kinderen.

In het Nederlandse rechtstelsel kan een stiefkind zelfs testamentair worden opgenomen in de wettelijke devolutie in gelijke orde als een juridisch kind van de stiefouder. De plaatsvervulling treedt hierdoor in werking. Een stiefkind verkrijgt echter nooit een legitieme portie.

In het Franse rechtstelsel kunnen reservataire erfgenamen, voor het opvallen van de nalatenschap, ten gunste van de stiefkinderen afstand doen van hun vordering tot inkorting. Op deze wijze kunnen giften worden gedaan aan de stiefkinderen zonder dat de kinderen deze kunnen aanvechten op grond van hun reserve, op het ogenblik van het opvallen van de nalatenschap.

3. In het Belgische rechtstelsel zijn verschillende wetsvoorstellen ingediend teneinde de erfrechtelijke positie van stiefkinderen te versterken. Op basis hiervan en de resultaten uit dit onderzoek is een voorstel *de lege ferenda* geformuleerd. Allereerst wordt er gepleit voor een afschaffing van de reserve van de ascendenten en een verkleining van de reserve van de descendenten. Ten tweede dient de testamentaire betrekingsclausule te worden ingevoerd. Als laatste dienen de uitzonderingen op het verbod van erfovereenkomsten voor het opvallen van de nalatenschap te worden verruimd.

In het licht van het gevoerde onderzoek kan worden verdedigd dat het Belgische erfrecht niet meer is aangepast aan de hedendaagse noden en wensen van nieuw samengestelde gezinnen en derhalve hervorming behoeft.

DANKWOORD

Het tot stand komen van dit werk is te danken aan de steun en hulp van vele mensen.

Allereerst wens ik mijn promotor Prof. Dr. Charlotte Declerck te bedanken voor het aanreiken van het onderwerp en het kritisch evalueren van deze masterscriptie. Daarnaast wens ik ook haar assistent mevrouw Ulrike Cerulus te bedanken voor al haar inzet.

Vervolgens zijn ook de academische inzichten en de steun van Prof. Davies Bleddyn, doctorandus Alexandra Pimor en mevrouw Hayley Parrish van grote waarde geweest voor dit werk.

Daarnaast wens ik ook al mijn vrienden te bedanken voor de inspirerende en motiverende gesprekken. In het bijzonder wens ik Stef Keunen te bedanken voor het herhaaldelijk nalezen van dit werk. Ik hoop dan ook bij hem een interesse in het familierecht te hebben opgewekt.

Speciale dank gaat uit naar Paul Laverick. Hij heeft meer geduld getoond dan ik dacht dat een man ooit zou kunnen hebben. Daarenboven is hij niet alleen voor deze scriptie maar ook voor mijn persoonlijke leven een enorme meerwaarde.

Uiteindelijk wil ik mijn ouders, stiefouders en mijn broer bedanken voor al de kansen die ze mij bieden, zowel in het heden als naar de toekomst toe.

Sanne Wouters

Liverpool, 15 mei 2014

INHOUDSOPGAVE

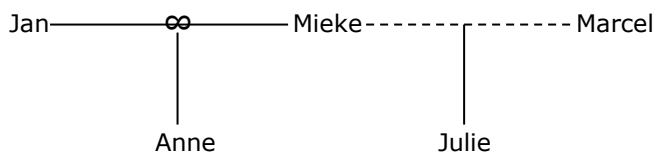
SAMENVATTING.....	3
DANKWOORD	5
INHOUDSOPGAVE	7
INLEIDING	9
DEEL I. AFBAKENING VAN HET ONDERZOEK.....	13
HOOFDSTUK I. RATIONE PERSONAE: WIE IS STIEFKIND?	13
Afdeling I. Het vereiste van een samenlevingsrelatie tussen de juridische ouder en de stiefouder	13
Afdeling II. Geen biologische noch juridische afstammingsband tussen stiefouder en stiefkind	16
Afdeling III. Het vereiste van een socio-affectieve band tussen stiefouder en stiefkind	17
Afdeling IV. Het stiefkind in dit onderzoek	20
HOOFDSTUK II. RATIONE MATERIAE: WAT IS ERFRECHT?.....	21
DEEL II. DE ERFRECHTELIJKE POSITIE VAN HET STIEFKIND <i>DE LEGE LATA</i>	23
HOOFDSTUK I. WETTELIJKE DEVOLUTIE	23
Afdeling I. Het stiefkind is geen wettelijke erfgenaam	23
Afdeling II. Nuance: de erfloze nalatenschap in het Engelse rechtstelsel	24
HOOFDSTUK II. TESTAMENTAIRE DEVOLUTIE	25
Afdeling I. Aanwijzing van het stiefkind in het testament.....	25
Afdeling II. Bijzondere regeling in het Nederlandse rechtstelsel: de zgn. betrekking Clausule	27
Afdeling III. Beperking van de beschikkingsvrijheid	29
§1. Het voorbehouden erfdeel.....	30
§2. De onderhoudsvordering	33
Afdeling IV. Legateren van het beschikbaar deel	36
Afdeling V. De vordering tot inkorting	40
HOOFDSTUK III. CONVENTIONELE DEVOLUTIE	45
Afdeling I. Principiële rechtsgeldigheid van erfovereenkomsten voor het openvallen van de nalatenschap van de stiefouder	45
Afdeling II. Principiële rechtsgeldigheid van erfovereenkomsten na het openvallen van de nalatenschap van de stiefouder	48
HOOFDSTUK IV. STIEFOUDERADOPTIE ALS LEGITIEM MIDDEL OM ERFRECHTELIJKE AANSPRAKEN TE CREËREN?	51
Afdeling I. Positieve houding van de wetgever ten aanzien van stiefouderadoptie	51
§1. Volle stiefouderadoptie	53
§2. Gewone stiefouderadoptie	57
§3. Voor- en nadelen van de stiefouderadoptie.....	58
Afdeling II. Stiefouderadoptie om louter erfrechtelijke aanspraken te creëren in hoofde van het stiefkind?.....	60
HOOFDSTUK V. TUSSENBSLUIT	65

DEEL III. DE ERFRECHTELIJKE POSITIE VAN HET STIEFKIND <i>DE LEGE FERENDA</i>	67
HOOFDSTUK I. WETSVOORSTELLEN NAAR BELGISCH RECHT	67
Afdeling I. Specifiek voorstel tot verbetering van de erfrechtelijke positie van het stiefkind in de nalatenschap van de stiefouder	67
§1. Inhoud van het wetsvoorstel	67
§2. Kritiek	68
Afdeling II. Algemeen wetsvoorstel tot hervorming van het Belgische erfrecht	71
§1. Inhoud van het wetsvoorstel	71
§2. Kritiek	73
HOOFDSTUK II. VOORSTEL <i>DE LEGE FERENDA</i> – EIGEN ZIENSWIJZE	77
Afdeling I. Het invoeren van een wettelijke definitie van het stiefkind	77
Afdeling II. Het aanpassen van de reserve	77
Afdeling III. Het invoeren van de betrekklingsclausule	78
Afdeling IV. Bijkomende uitzonderingen op het verbod van erfovereenkomsten	79
CONCLUSIE	81
BIBLIOGRAFIE	83

INLEIDING

4. De centrale onderzoeksvraag in deze masterscriptie luidt als volgt: welke erfrechtelijke positie heeft het stiefkind in de nalatenschap van de stiefouder in het huidige en in het wenselijke recht?

5. De problematiek kan wellicht het best worden verduidelijkt met volgend voorbeeld: Mieke heeft één dochter uit een vorige relatie met Marcel, namelijk Julie. Jan en Mieke leren elkaar kennen en het is liefde op het eerste zicht. Na enkele jaren huwen zij met elkaar. Vervolgens krijgen ook zij samen een dochter, Anne. De situatie die zich dan voordoet is schematisch gezien de volgende:

Dit voorbeeld zal worden gehanteerd om de onderzoeksresultaten te verduidelijken. Waar nodig zullen er bijkomend kinderen in de verdeling worden betrokken. Het uitgangspunt is echter dat Jan en Mieke één gemeenschappelijk kind hebben (Anne) en Mieke één dochter afkomstig uit haar vorige relatie met Marcel (Julie).

6. Het antwoord op de onderzoeksvraag zal worden geformuleerd in het licht van een rechtsvergelijkende analyse. Hierbij zullen de functionele rechtsvergelijkende methode en de *better law approach* worden aangewend.

De functionele rechtsvergelijkende methode houdt in dat er wordt gestart vanuit een concreet probleem en er wordt gezocht naar de oplossingen die worden geboden in de verschillende rechtsstelsels.² Dit veronderstelt dat elk rechtsstelsel te kampen heeft met dezelfde problemen. Deze kunnen op verschillende wijzen worden opgelost. Vaak hebben deze diverse oplossingen echter hetzelfde resultaat. De rechtsvergelijking onderzoekt het concrete resultaat en de meest efficiënte methode om dit te bereiken.³ Het vertrekpunt in deze masterscriptie is de problematiek omtrent het erfrecht in nieuw samengestelde gezinnen.

² K. ZWEIGERT & H. KÖTZ, *An introduction to comparative law*, Oxford, Oxford University Press, 1998, 34; R. MICHAELS, "The Functional Method of Comparative Law", in M. REIMANN en R. ZIMMERMAN, *The Oxford Handbook of Comparative Law*, Oxford, Oxford University Press, 2006, 342; P. DE CRUZ, *Comparative Law in a Changing World*, Londen, Routledge-Cavendish, 2007, 8; F. GORLÉ, G. BOURGEOIS, H. BOCKEN, F. REYNTJENS, W. DE BONDT en K. LEMMENS, *Rechtsvergelijking – Studentenuitgave*, Mechelen, Kluwer, 2007, 3; L. KESTEMONT en P. SCHOUKENS, *Rechtswetenschappelijk schrijven*, Leuven, Acco, 2012, 61 – 62.

³ K. ZWEIGERT & H. KÖTZ, *An introduction to comparative law*, Oxford, Oxford University Press, 1998, 34; R. MICHAELS, "The Functional Method of Comparative Law", in M. REIMANN en R. ZIMMERMAN, *The Oxford Handbook of Comparative Law*, Oxford, Oxford University Press, 2006, 342; F. GORLÉ, G. BOURGEOIS, H. BOCKEN, F. REYNTJENS, W. DE BONDT en K. LEMMENS, *Rechtsvergelijking – Studentenuitgave*, Mechelen, Kluwer, 2007, 3.

Vervolgens wordt er door middel van een functionele rechtsvergelijking op zoek gegaan naar het wenselijke recht. Hierdoor wordt het onderzoek een *better-law comparison*.⁴ Het wenselijke of het beste recht ('*better law*') kan als volgt worden omschreven: "*The better of several laws is that which fulfils its function better than the others.*"⁵ In dit onderzoek wordt dan ook nagegaan welk stelsel de hoogste graad van bescherming biedt aan de stiefouder-stiefkindrelatie.

7. In het rechtsvergelijkend onderzoek worden de volgende vier rechtsstelsels betrokken: het Belgische, Franse, Nederlandse en het Engelse. Deze keuze kan als volgt worden verklaard: het Belgische rechtsstelsel wordt als uitgangspunt gehanteerd. Dit omdat het tweehonderd jaar oude Belgische erfrecht dient te worden geëvalueerd. Deze evaluatie vindt plaats aan de hand van een rechtsvergelijking. Zo kan worden onderzocht hoe *up to date* dit rechtsstelsel is in vergelijking met anderen en of dit aanpassing behoeft naar de noden van de huidige maatschappij. De bedoeling van deze zoektocht naar het gewenste recht is op zoek te gaan naar het stelsel dat het meest bescherming biedt aan de positie van het stiefkind in de nalatenschap van de stiefouder. Op basis hiervan kan vervolgens dan ook een suggestie *de lege ferenda* worden gedaan aan de Belgische wetgever.

Het Franse rechtsstelsel vertrekt vanuit hetzelfde wetboek als België, namelijk de *Code Napoléon*. Hierdoor kan een zinvolle rechtsvergelijking worden gemaakt waarin het waarneembaar is of er sprake is van een andere interpretatie of zienswijze, ondanks haar gemeenschappelijke fundering met het Belgische rechtsstelsel.

Door de wijziging in 2003 van het erfrecht in het Nederlandse Burgerlijke Wetboek heeft men rekening kunnen houden met meer moderne begrippen en de normen van de huidige samenleving, zoals de term stiefkind en het fenomeen van de nieuw samengestelde gezinnen. Hierdoor is het interessant om het Nederlandse rechtsstelsel te betrekken in deze rechtsvergelijking.

Omdat deze drie voorgaande rechtsstelsels deel uitmaken van het continentale Europa is het zinvol om een vierde dat hier geen deel van uitmaakt te betrekken, namelijk het Engelse rechtsstelsel. Op deze wijze kan worden onderzocht of bepaalde tendensen zich hebben beperkt tot het continentaal Europa of zich verder hebben uitgestrekt.

Daar al deze vier landen worden geconfronteerd met dezelfde problematiek van de nieuw samengestelde gezinnen en deel uitmaken van de Europese Unie, waardoor harmonisatie zich op vele gebieden opdringt, is een *tertium comparationis* dan ook snel gevonden.

8. In het eerste deel van deze scriptie wordt het onderzoeksvoorwerp *ratione personae* en *ratione materiae* afgebakend.

In het tweede deel komt de erfrechtelijke positie van het stiefkind *de lege lata* aan bod. Er wordt onderzocht wat de concrete erfrechtelijke positie is van het stiefkind onder het huidige geldende Belgische, Franse, Nederlandse en Engelse recht.

⁴ R. MICHAELS, "The Functional Method of Comparative Law", in M. REIMANN en R. ZIMMERMAN, *The Oxford Handbook of Comparative Law*, Oxford, Oxford University Press, 2006, 342.

⁵ R. MICHAELS, "The Functional Method of Comparative Law", in M. REIMANN en R. ZIMMERMAN, *The Oxford Handbook of Comparative Law*, Oxford, Oxford University Press, 2006, 342.

In het derde deel wordt de erfrechtelijke positie van het stiefkind *de lege ferenda* belicht. Hierbij wordt onderzocht wat een wenselijke erfrechtelijke positie van het stiefkind, in de nalatenschap van diens stiefouder, zou kunnen zijn naar Belgisch recht. Eerst zullen verschillende Belgische wetsvoorstellen worden behandeld. Vervolgens zal in het licht van deze wetsvoorstellen en de rechtsvergelijkende onderzoeksresultaten een voorstel naar Belgisch recht worden geformuleerd.

Tot slot worden de resultaten geëvalueerd en een besluit geformuleerd.

DEEL I. AFBAKENING VAN HET ONDERZOEK

HOOFDSTUK I. RATIONE PERSONAE: WIE IS STIEFKIND?

9. Wat de afbakening van het onderzoek *ratione personae* betreft, dringt er zich een definitie op van het begrip 'stiefkind'. In al de bestudeerde rechtsstelsels kunnen de volgende vereisten worden onderscheiden: (i) een samenlevingsrelatie tussen juridische ouder en stiefouder; (ii) geen biologische of juridische afstammingsband tussen stiefouder en stiefkind en (iii) een socio-affectieve band tussen stiefouder en stiefkind.

Afdeling I. Het vereiste van een samenlevingsrelatie tussen de juridische ouder en de stiefouder

10. In al de bestudeerde rechtsstelsels dient er sprake te zijn van een huwelijk tussen de juridische ouder en de stiefouder.⁶ Enkel in het Nederlandse rechtsstelsel volstaat ook het geregistreerd partnerschap als samenlevingsrelatie.⁷

In het Belgische rechtsstelsel is er geen wettelijke definitie van het stiefkind. In de rechtspraak van het toenmalige Arbitragehof en het huidige Grondwettelijk Hof spreekt het Hof telkens uitsluitend over stiefkinderen in de context waarin de stiefouder is gehuwd met de juridische ouder van de kinderen.⁸ Een nieuw samengesteld gezin bestaat volgens de meerderheid van de Belgische rechtsleer uit de echtgenoten zelf, hun juridische kinderen uit hun voorgaande relaties en eventueel hun gemeenschappelijke kinderen.⁹ Het vereiste van het huwelijk als samenlevingsvorm komt ook naar voren in de definitie van stiefouderadoptie. Dit is een adoptie door de echtgenoot van de ouder van het kind.¹⁰ Enkele auteurs wijken echter af van deze vereiste samenlevingsvorm. Zij spreken ook over 'koekoekskinderen' in plaats van stiefkinderen. Dit zijn: "Alle niet gemeenschappelijke kinderen van een paar (...)." ¹¹ Deze definitie is onvoldoende nauwkeurig doordat zij niet duidelijk afbakent wat een 'paar' nu precies is. Er wordt niet

⁶ Artikel 4:8, lid 3 Nederlands Burgerlijk Wetboek; Inheritance Provision for Family and Dependants Act 1975, s 1 (1) (d); Family Provision – Court of Appeal 3 april 1985, *Leach v Lindeman and Others*, *Fam. Law* 1985, 319 – 320; Cour de Cassation 12 januari 2011, www.dalloz.fr; Arbitragehof 19 december 2002, *RTDF* 2003, 857; Arbitragehof 7 december 2005, *RTDF* 2006, 906; GwH 20 december 2012, *RW* 2012-2013, 919; Parijs 19 mei 1992, www.dalloz.fr; Gerechtshof Leeuwarden 29 maart 2011, www.rechtspraak.nl; Rechtbank Zwolle-Lelystad 22 juni 2006, www.rechtspraak.nl; Rechtbank Haarlem 15 juni 2008, www.rechtspraak.nl; D. VAN GRUNDERBEECK, *Beginselen van personen- en familierecht, een mensenrechtelijke benadering*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 321; A. MARTIAL, "Famille recomposée: les familles recomposées: le point de vue de l'ethnologue", *AJ Famille* 2007, 288; M. REBOURG, "Les familles recomposées: La prise en charge de l'enfant par son beau-parent pendant la vie commune", *AJ Famille* 2007, 290; A. MIRKOVIC, "Un statut pour le beau-parent?", in *Receuil Dalloz*, 2008, 1709; C. FLAVIGNY, "Quelle place et quel statut pour le beau-parent?", *Études* 2009, 617; G. VERSCHULDEN, *Handboek Belgisch Familierecht*, Brugge, Die Keure, 2010, 10; E. BUYSSE, *Een nieuw hersamengesteld gezin! Denk eerder aan later*, Gent, Story Publishers, 2011, 8; J. HAUSER, "Un enfant en multipropriété?", *AJ Famille* 2011, 100; E. COOKE, "The Law of Succession: Doing the Best We Can", in R. PROBERT en C. BARTON (eds.), *Fifty Years in Family Law*, Oxford, Hart Publishing Ltd., 2012, 182; P. SENAËVE, *Compendium van het Personen- en Familierecht*, Leuven, Acco, 2013, 267.

⁷ Artikel 4:8, lid 3 Nederlands Burgerlijk Wetboek.

⁸ Arbitragehof 19 december 2002, *RTDF* 2003, 857; Arbitragehof 7 december 2005, *RTDF* 2006, 906; GwH 20 december 2012, *RW* 2012-2013, 919.

⁹ D. VAN GRUNDERBEECK, *Beginselen van personen- en familierecht, een mensenrechtelijke benadering*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 321; G. VERSCHULDEN, *Handboek Belgisch Familierecht*, Brugge, Die Keure, 2010, 10; E. BUYSSE, *Een nieuw hersamengesteld gezin! Denk eerder aan later*, Gent, Story Publishers, 2011, 8.

¹⁰ P. SENAËVE, *Compendium van het Personen- en Familierecht*, Leuven, Acco, 2013, 267.

¹¹ R. BARBAIX, E. EGGERMONT, N. GEELHAND en F. SWENNEN, *Koekoekskinderen*, Gent, Larcier, 2009, III.

gepreciseerd of een louter feitelijke relatie voldoende is of deze gejuridiseerd dient te zijn door bijvoorbeeld het huwelijk.

De Franse rechtspraak en de meerderheid van de Franse rechtsleer stelt eveneens het huwelijk als vereiste samenlevingsvorm voor het ontstaan van de stiefouder-stiefkindrelatie.¹² Een enkele auteur stelt echter dat een andere samenlevingsvorm voldoende kan zijn om een nieuw samengesteld gezin te vormen: "*L'expression 'familles recomposées désigne les cas dans lesquels une première famille s'est dissoute (rupture d'union libre, divorce, décès) et où chacun des parents ou le parent survivant fonde une nouvelle famille (par union libre ou mariage).*"¹³

Het Nederlandse recht kent een door de wet omschreven definitie van de term stiefkind. In artikel 4:8, lid 3 van het Nederlands Burgerlijk Wetboek wordt deze term als volgt omschreven: "(...) Een kind van de echtgenoot of geregistreerd partner van de erflater, van welk kind de erflater niet zelf de ouder is. Zodanig kind blijft stiefkind, indien het huwelijk of het geregistreerd partnerschap is geëindigd."¹⁴ Deze definitie is vrij ruim daar zij als samenlevingsvorm niet enkel het huwelijk omvat maar ook het geregistreerd partnerschap.

De Nederlandse rechtspraak sluit zich aan bij deze definitie en beschouwt enkel de huwelijkspartner of geregistreerde partner van de juridische ouder van het kind, als stiefouder.¹⁵ De rechtspraak dwingt de wet aldus af in die zin dat een loutere relatie onvoldoende is om van een stiefoudergezin te spreken. Er is een belangrijk verschil merkbaar tussen de definitie uit de wet en de begripsomschrijving in de rechtsleer. De wet spreekt over het huwelijk of het geregistreerd partnerschap als het punt waarop de stiefouder-stiefkindrelatie ontstaat. Sommige rechtsleer spreekt daarentegen over loutere 'partners'.¹⁶ Deze definitie is veel ruimer dan die door de Nederlandse wet wordt geboden. Andere Nederlandse rechtsleer spreekt echter in het geval van een louter feitelijke relatie niet over stiefkinderen maar over 'quasi-stiefkinderen'.¹⁷ Deze strekking verdient aanbeveling daar deze zich aansluit bij de wettelijke definitie. Dit komt de rechtszekerheid dan ook ten goede.

In het Engelse rechtstelsel wordt er in de *Inheritance Provision for Family and Dependents Act* van 1975 bepaald dat een stiefkind een kind is van de echtgenoot van de stiefouder.¹⁸

¹² Cour de Cassation 12 januari 2011, www.dalloz.fr; Parijs 19 mei 1992, www.dalloz.fr; CA Politiers 11 februari 2009, www.dalloz.fr; A. MARTIAL, "Famille recomposée: les familles recomposées: le point de vue de l'ethnologie", *AJ Famille* 2007, 288; M. REBOURG, "Les familles recomposées: La prise en charge de l'enfant par son beau-parent pendant la vie commune", *AJ Famille* 2007, 290; P. COURBE, *Droit de la famille*, Parijs, Dalloz, 2008, 3; A. MIRKOVIC, "Un statut pour le beau-parent?", in *Receuil Dalloz*, 2008, 1709; C. FLAVIGNY, "Quelle place et quel statut pour le beau-parent?", *Études* 2009, 617; J. HAUSER, "Un enfant en multipropriété?", *AJ Famille* 2011, 100.

¹³ J.J. LEMOULAND, "Famille" in E. SAVAUX (ed.), *Répertoire de droit civil*, Parijs, Dalloz, 2005, nr. 34.

¹⁴ Artikel 4:8, lid 3 Nederlands Burgerlijk Wetboek.

¹⁵ Gerechtshof Leeuwarden 29 maart 2011, www.rechtspraak.nl; Rechtbank Zwolle-Lelystad 22 juni 2006, www.rechtspraak.nl; Rechtbank Haarlem 15 juni 2008, www.rechtspraak.nl.

¹⁶ P. BLOKLAND, "Het fusiegezin in het Nederlandse Huwelijksvermogens- en erfrecht.", *T. Not.* 2010, 7, 381; P. VLAARDINGERBROEK, K. BLANKMAN, A. HEIDA, A.P. VAN DER LINDEN en E.C.C. PUNSELIE, *Het hedendaagse personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2011, 2.

¹⁷ F.W.J.M. SCHOLS, "Titel 3, Het erfrecht bij versterf van de niet van tafel en bed gescheiden echtgenoot en van de kinderen alsmede andere wettelijke rechten", in W.D. KOLKMAN, B.E. REINHARTZ, L.C.A. VERSTAPPEN en I.J.F.A. van VIJFEIJKEN (eds.), *Erfrecht, tekst & commentaar*, Deventer, Kluwer, 2006, 47; E.W.J. EBBEN en M.J.P. SCHIPPER, *Erfrecht voor de advocatuur*, Apeldoorn, Maklu, 2008, 84.

¹⁸ *Inheritance Provision for Family and Dependents Act* 1975, s 1 (1) (d).

Rechtspraak en rechtsleer sluiten zich hierbij aan.¹⁹ De stiefouder maakt namelijk deel uit van de 'family unit' daar hij gehuwd is met een juridische ouder van het kind.²⁰

11. In de bestudeerde rechtsstelsels worden er blijvende gevolgen gekoppeld aan de stiefouder-stiefkindrelatie. Deze relatie blijft namelijk bestaan zelfs wanneer het huwelijk (of in Nederland het geregistreerd partnerschap) tussen de stiefouder en de juridische ouder is beëindigd.

In het Belgische rechtsstelsel is er (nog) geen wettelijke definitie van een stiefkind. *A fortiori* is er dan ook geen bepaling die handelt over het voortbestaan van de stiefouder-stiefkindrelatie na beëindiging van de relatie tussen de stiefouder en de juridische ouder. Een arrest van het Grondwettelijk Hof van 12 juli 2012 bepaalt echter dat zelfs na het einde van het huwelijk tussen de stiefouder en de juridische ouder het nog steeds mogelijk moet zijn dat de stiefouder het stiefkind adopteert.²¹ Dit wijst op het voortbestaan van de stiefouder-stiefkindrelatie.

Wat het Franse rechtsstelsel betreft, wordt er gesteld dat een stiefouder degene is die: "(..) *partage ou a partagé sa vie (...) avec lui* [het stiefkind]".²² Ook wanneer de stiefouder aldus niet langer deel uitmaakt van het leven van het stiefkind, omdat zijn huwelijk met diens juridische ouder is beëindigd, blijft de stiefouder-stiefkindrelatie alsnog bestaan.

In het Nederlandse rechtsstelsel wordt dit zelfs uitdrukkelijk door de wet bepaald in artikel 4:8 lid 3 *in fine*: "(...) *Zodanig kind blijft stiefkind, indien het huwelijk of het geregistreerd partnerschap is geëindigd.*"²³

Ook in het Engelse rechtsstelsel blijft men een stiefkind wanneer het huwelijk tussen de stiefouder en de juridische ouder tot een einde komt. De wet spreekt immers over "(...) *any marriage to which the deceased was at any time a party* (...)".²⁴

¹⁹ Family Provision – Court of Appeal 3 april 1985, *Leach v Lindeman and Others*, *Fam. Law* 1985, 319 – 320; E. COOKE, "The Law of Succession: Doing the Best We Can", in R. PROBERT en C. BARTON (eds.), *Fifty Years in Family Law*, Oxford, Hart Publishing Ltd., 2012, 182.

²⁰ A. BAINHAM, *Children, The Modern Law*, Bristol, Family Law, 2005, 232.

²¹ GwH 12 juli 2012, *Rev. trim. dr. fam.* 2013, 166.

²² RAPPORT 2006 DE LA DÉFENSEURE DES ENFANTS, " L'enfant au coeur des nouvelles parentalités. Pour un statut des tiers qui partagent ou ont partagé la vie d'un enfant et ont des liens affectifs forts avec lui ", *La Doc. fr.*, novembre 2006, 1; A. MIRKOVIC, "Un statut pour le beau-parent?", in *Receuil Dalloz*, 2008, 1709.

²³ Artikel 4:8, lid 3 Nederlands Burgerlijk Wetboek.

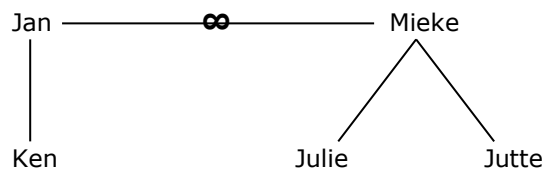
²⁴ Inheritance Provision for Family and Dependents Act 1975, s 1 (1) (d).

Afdeling II. Geen biologische noch juridische afstammingsband tussen stiefouder en stiefkind

12. Om een kind als stiefkind te kwalificeren is het in de onderzochte rechtsstelsels vereist dat tussen stiefkind en stiefouder een biologische en/of juridische afstammingsband ontbreekt.²⁵ Beide vormen van ouderschap staan het stiefouderschap in de weg. Men kan niet de stiefouder zijn van een kind waarvan men de juridische en/of de biologische ouder is.

13. Het ontbreken van deze afstammingsbanden wijst erop dat het stiefkind voortkomt uit een andere relatie met een andere partner van één der echtgenoten.²⁶

Bepaalde Nederlandse rechtsleer beperkt dit tot kinderen uit een voorgaand huwelijk.²⁷ De reden hiertoe is onduidelijk. Daarnaast zou dit tot absurde situaties leiden. Volgend voorbeeld zal dit toelichten:

Indien men enkel een kind uit een vorig huwelijk in aanmerking neemt als stiefkind, kan de volgende situatie zich voordoen: Julie is de vrucht van het vorige huwelijk van Mieke. Jan is de stiefvader van Julie. Ken is de zoon uit een vorige relatie van Jan. Dit was louter een feitelijke relatie en geen huwelijk. Mieke is dus niet de stiefmoeder van Ken. De situatie wordt nog absurder wanneer Mieke daarnaast nog een dochter zou hebben die bijvoorbeeld geboren is gedurende haar vorige wettelijke samenwoning. Dan is Jan wél de stiefvader van Julie maar niet van Jutte.

Overige Nederlandse rechtsleer nuanceert dit en stelt dat het niet noodzakelijk is dat de kinderen uit een eerder huwelijk voortkomen. Hierdoor is het voldoende dat het kind voortkomt uit een eerdere relatie.²⁸

²⁵ Family Provision – Court of Appeal 3 april 1985, *Leach v Lindeman and Others*, *Fam. Law* 1985, 319 – 320; Cour de Cassation 12 januari 2011, www.dalloz.fr; Parijs 19 mei 1992, www.dalloz.fr; CA Politiers 11 februari 2009, www.dalloz.fr; D. VAN GRUNDERBEECK, *Beginselen van personen- en familierecht, een mensenrechtelijke benadering*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 321; A. MARTIAL, "Famille recomposée: les familles recomposées: le point de vue de l'ethnologue", *AJ Famille* 2007, 288; M. REBOURG, "Les familles recomposées: La prise en charge de l'enfant par son beau-parent pendant la vie commune", *AJ Famille* 2007, 290; C. FLAVIGNY, "Quelle place et quel statut pour le beau-parent?", *Études* 2009, 617; P. BLOKLAND, "Het fusiegezin in het Nederlandse Huwelijksvermogens- en erfrecht.", *T. Not.* 2010, 7, 381; G. VERSCHULDEN, *Handboek Belgisch Familierecht*, Brugge, Die Keure, 2010, 10; E. BUYSSE, *Een nieuw hersamengesteld gezin! Denk eerder aan later*, Gent, Story Publishers, 2011, 8; J. HAUSER, "Un enfant en multipropriété?", *AJ Famille* 2011, 100; P. VLAARDINGEBROEK, K. BLANKMAN, A. HEIDA, A.P. VAN DER LINDEN en E.C.C. PUNSELIE, *Het hedendaagse personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2011, 2; E. COOKE, "The Law of Succession: Doing the Best We Can", in R. PROBERT en C. BARTON (eds.), *Fifty Years in Family Law*, Oxford, Hart Publishing Ltd., 2012, 182.

²⁶ Inheritance Provision for Family and Dependants Act 1975, s 1 (1) (d); S. BUGNA, "Les familles recomposées: Aspects successoraux", *AJ Famille* 2007, 302; P. BLOKLAND, "Het fusiegezin in het Nederlandse Huwelijksvermogens- en erfrecht.", *T. Not.* 2010, 7, 381; E. BUYSSE, *Een nieuw hersamengesteld gezin! Denk eerder aan later*, Gent, Story Publishers, 2011, 8.

²⁷ P. VLAARDINGEBROEK, K. BLANKMAN, A. HEIDA, A.P. VAN DER LINDEN en E.C.C. PUNSELIE, *Het hedendaagse personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2011, 2.

²⁸ P. BLOKLAND, "Het fusiegezin in het Nederlandse Huwelijksvermogens- en erfrecht.", *T. Not.* 2010, 7, 381.

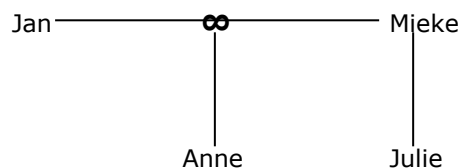
Afdeling III. Het vereiste van een socio-affectieve band tussen stiefouder en stiefkind

14. Het Belgische, Franse en Nederlandse rechtsstelsel stellen geen algemene vereiste van een socio-affectieve band tussen stiefouder en stiefkind.

In het Belgische rechtsstelsel haalt het Arbitragehof in een arrest van 19 december 2002 aan dat de relatie tussen stiefouder en stiefkind heel hecht kan zijn aangezien zij vaak geruime tijd met elkaar hebben samengeleefd.²⁹ Het betreft hier een mogelijkheid, geen vereiste. Het is aldus niet noodzakelijk dat het stiefkind het grootste deel van zijn jeugd opgroeit in het nieuwe gezin van zijn juridische ouder en stiefouder. Daarnaast kan bijvoorbeeld uit het feit dat de gewone stiefouderadoptie openstaat voor meerderjarige stiefkinderen worden afgeleid dat de stiefouder-stiefkind relatie niet dient te ontstaan op jonge leeftijd.³⁰ Indien de wetgever zou hebben gewenst dat het stiefkind daadwerkelijk zou opgroeien onder het toezien oog van de stiefouder had hij de leeftijdsgrens van de adoptantus beperkt voor de gewone stiefouderadoptie.

Dezelfde redenering gaat op voor het Franse rechtsstelsel.³¹ Toch is er één enkele Franse auteur die drie bijkomende vereisten stelt die kunnen wijzen op het bestaan van een socio-affectieve band tussen stiefouder en stiefkind. Dit zijn de voorwaarden van (i) het opgroeien, (ii) vanaf de geboorte en (iii) bij één van de juridische ouders en diens nieuwe echtgenoot.³²

Men vereist aldus dat het stiefkind zijn hele leven is opgegroeid in dit nieuw samengesteld gezin. Hierdoor tracht men de ouder-kindrelatie te bevestigen tussen stiefouder en stiefkind, zoals dit normaliter het geval is tussen het kind en zijn ouders bij wie hij opgroeit. Dit maakt deze definitie echter bijzonder eng.

Julie dient op te groeien in het gezin van Jan en Mieke. Wanneer Julie het ouderlijk huis heeft verlaten vooraleer Mieke en Jan huwen, maakt zij geen deel uit van dit nieuw samengesteld gezin. Julie moet zelfs vanaf haar geboorte opgroeien in dit gezin. Hierdoor veronderstelt men dat Mieke zwanger is van Julie wanneer ze met Jan huwt, of dat Julie een overspelig kind is. Wanneer Julie bijvoorbeeld twee jaar oud is vooraleer Mieke (her)trouwt met Jan, vormen zij geen nieuw samengesteld gezin. De laatste voorwaarde bepaalt dat Julie dient op te groeien bij één van haar juridische ouders en diens nieuwe echtgenoot. Hierdoor is het niet mogelijk om deel uit te maken van twee nieuw samengestelde gezinnen. Dit kan nochtans wel het geval zijn indien Julie zowel bij Mieke als bij haar juridische vader verblijft.

²⁹ Arbitragehof 19 december 2002, *RTDF* 2003, 857.

³⁰ Artikel 353-3, 353-5 Belgisch Burgerlijk Wetboek.

³¹ Artikel 360 Code Civil.

³² P. COURBE, *Droit de la famille*, Parijs, Dalloz, 2008, 3.

Deze definitie kan dan ook worden bekritiseerd wat de bijkomende voorwaarden betreft die hierin worden gesteld. Niet alleen is het onduidelijk wat het precies inhoudt om 'op te groeien' binnen een gezin, het sluit ook kinderen die het ouderlijk huis hebben verlaten en meerderjarige kinderen uit. Daarnaast is het veel te beperkend om te bepalen dat men enkel een stiefkind is indien men vanaf de geboorte deel uitmaakt van dit nieuw samengesteld gezin. Hierdoor mag het kind nooit hebben deel uitgemaakt van het gezin dat zijn beide juridische ouders ooit hebben gevormd. Het gevolg hiervan is dat maar een zeer beperkt aantal kinderen in aanmerking zullen komen om onder de noemer stiefkind te vallen. De voorwaarde dat het kind opgroeit bij één van zijn juridische ouders en diens nieuwe echtgenoot, grijpt terug naar een hersamenstelling van het traditionele gezin. Zo houdt het bijvoorbeeld geen rekening met het co-ouderschap.

Er dient op te worden gewezen dat er nergens anders in het Franse rechtstelsel deze voorwaarden kunnen worden teruggevonden. In de overige rechtsleer is er telkens sprake van een nieuw samengesteld gezin indien er kinderen uit een vorige relatie aanwezig zijn.³³

Sommige auteurs spreken zelfs niet over *familles recomposées* maar over *secondes familles*. Dit om het bijkomstige karakter van de stiefouder-stiefkindrelatie te benadrukken.³⁴ Het hierboven gestelde vereiste dat men enkel deel mag hebben uitgemaakt van het nieuw samengesteld gezin is hiermee dan ook onverenigbaar.

Wél gaan er in het Franse rechtstelsel stemmen op die stellen dat het stiefkind moet hebben samengeleefd met de stiefouder. Zij moeten gedurende 'een' bepaalde tijd deel hebben uitgemaakt van hetzelfde gezin. Er wordt echter nergens geprecisieerd hoelang dit gemeenschappelijke leven ("*vie commune*") moet duren of hoe intens deze samenleving moet zijn.³⁵

In het Nederlandse rechtstelsel staat de stiefouderadoptie enkel open voor minderjarige stiefkinderen. Toch wordt er in de wettelijke definitie van 'stiefkind' nergens gesteld dat enkel een minderjarig kind een stiefkind kan worden.³⁶ Het is dan ook enkel voor de stiefouderadoptie vereist dat er een socio-affectieve band bestaat tussen de stiefouder en het stiefkind. Met betrekking tot de betrekkingenclausule in de testamentaire devolutie keert dit vereiste niet terug (*infra randnummers 24 - 26*).³⁷

³³ J.J. LEMOULAND, "Famille" in E. SAVAUX (ed.), *Répertoire de droit civil*, Parijs, Dalloz, 2005, nr. 34; S. BUGNA, "Les familles recomposées: Aspects successoraux", *AJ Famille* 2007, 302; I. CORPART, "Les familles recomposées decomposées", *AJ Famille* 2007, 299; A. MARTIAL, "Familles recomposées: le point vue de l'ethnologue", *AJ Famille* 2007, 288; A. DURANCE, "Le couple et el logement", *AJDI* 2008, 913.

³⁴ I. GALLMEISTER, "Droit de visite au bénéfice de l'ex-compagnie de la mère: vers la reconnaissance de la famille sociologique?", *Dalloz actualité* 04 november 2010; www.dalloz-actualite.fr; P. MURRAT, *Droit de la famille*, Parijs, Dalloz, 2013, 01.26.

³⁵ A. MARTIAL, M. RUBOURG, M. BRUGGEMAN, I. CORPART en S. BUGNA, "Les familles recomposées", *Dalloz actualités* 03 augustus 2007, www.dalloz-actualite.fr; A. MIRKOVIC, "Un statut pour le beau-parent?", in *Receuil Dalloz*, 2008, 1709.

³⁶ Artikel 1:228, lid 1 (a) Nederlands Burgerlijk Wetboek; Artikel 4:8, lid 3 Nederlands Burgerlijk Wetboek; S.F.M. WORTMANN en J. VAN DUIJVENDIJK-BRAND, *Personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2002, 167; P. VLAARDINGERBROEK, K. BLANKMAN, A. HEIDA, A.P. VAN DER LINDEN en E.C.C. PUNSELIE, *Het hedendaagse personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2011, 281.

³⁷ Artikel 4:8, lid 3 Nederlands Burgerlijk Wetboek; F.W.J.M. SCHOLS, "Titel 3, Het erfrecht bij versterf van de niet van tafel en bed gescheiden echtgenoot en van de kinderen alsmede andere wettelijke rechten", in W.D. KOLKMAN, B.E. REINHARTZ, L.C.A. VERSTAPPEN en I.J.F.A. van VIJFEIJKEN (eds.), *Erfrecht, tekst & commentaar*, Deventer, Kluwer, 2006, 47; E.W.J. EBBEN en M.J.P. SCHIPPER, *Erfrecht voor de advocatuur*, Apeldoorn, Maklu, 2008, 84; P. BLOKLAND, "Het fusiegezin in het Nederlandse Huwelijksvermogens- en erfrecht.", *T. Not.* 2010, 7, 385; M.J.A. VAN MOURIK, "Het erfrecht bij versterf; de wettelijke verdeling", in M.J.A. VAN MOURIK, B.M.E.M. SCHOLS, F.W.J.M. SCHOLS, L.C.A. VERSTAPPEN en B.C.M. WAAIJER, *Handboek Erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2011, 56.

15. In het Engelse recht wordt deze vereiste van een socio-affectieve band wel gesteld. Zo vereist de *Inheritance Provision for Family and Dependents Act* van 1975 dat het stiefkind door de stiefouder wordt behandeld als een eigen kind.³⁸ Hiervan is sprake indien een minderjarig kind wordt opgevoed en grootgebracht door een gehuwd koppel gedurende geruime tijd.³⁹ De loutere gastvrijheid en goedheid van de overledene volstaat hiervoor aldus niet. Het stiefkind dient aan te tonen dat de overledene ten aanzien van hem een bepaalde ouderlijke verantwoordelijkheid toonde. Deze verantwoordelijkheid neemt af naarmate de leeftijd van het stiefkind stijgt.⁴⁰

Het is echter niet vereist dat een stiefkind minderjarig is op het tijdstip dat de stiefouder in diens leven komt. Ook een kind dat, ten tijde van het huwelijk van de stiefouder met de juridische ouder, meerderjarig is kan een stiefkind zijn.⁴¹ De socio-affectieve band tussen stiefouder en stiefkind kan zich aldus ook nog op latere leeftijd manifesteren.

³⁸ *Inheritance Provision for Family and Dependents Act* 1975, s 1 (1) (d).

³⁹ *Matrimonial Causes Act* 1973, s 52 (1) en *Children Act* 1989, Schedule 12, § 33.

⁴⁰ K. SENIOR, "Revolting relations and other objectors to a will", *NLJ* 10 december 1999, 149, 1852; J. HERRING, *Family Law*, Harlow, Pearson Education Limited, 2013, 728-729.

⁴¹ *Family Provision – Family Division* 12 juli 1984, *Callaghan (deceased) Re*, *W.L.R.* 1984, 1076.

Afdeling IV. Het stiefkind in dit onderzoek

16. Voor dit onderzoek is een stiefkind: een kind wiens afstamming op juridische wijze vaststaat met de echtgenoot van de stiefouder en waarmee de stiefouder zelf noch een juridische noch een biologische afstammingsband heeft. Deze definitie voldoet aan de voorwaarden die gemeenschappelijk zijn in alle onderzochte rechtsstelsels.

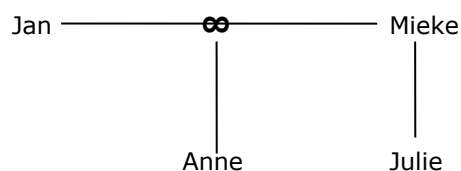
Ten eerste wil dit zeggen dat het onderzoek beperkt zal blijven tot de gevolgen die het huwelijk schept voor de stiefouder-stiefkindrelatie. Het huwelijk is een noodzakelijke voorwaarde voor het ontstaan van het stiefouderschap. De situaties die ontstaan vanuit het feitelijk- alsook het wettelijk samenwonen zullen niet aan bod komen. Mijns inziens dient er sprake te zijn van een duurzame relatie alvorens men van stiefouderschap kan spreken. Niet elke nieuwe partner van de juridische ouder dient hiervoor in aanmerking te komen. In dit onderzoek wordt dan ook het vereiste gesteld van een duurzame relatie, in de vorm van een huwelijk, tussen de juridische ouder en de stiefouder. Enkel huwelijk vervult het vereiste van een duurzame relatie daar zij een op seksualiteit gebaseerde, geïnstitutionaliseerde, bestendige en in principe levenslange gemeenschap inhoudt.⁴² Hoewel het huwelijk krachtens Belgisch echtscheidingsrecht relatief snel kan worden beëindigd, biedt dit nog steeds meer stabiliteit, structuur en duurzaamheid dan het wettelijk of het feitelijk samenwonen.

Ten tweede mag er geen juridische of biologische afstammingsband zijn tussen stiefouder en stiefkind. Indien deze wel aanwezig is, is men ouder en geen stiefouder.

Ten derde is het niet van belang of het kind al dan niet de vrucht is van een voorgaande juridische samenlevingsvorm. Hiermee wordt bedoeld dat zowel kinderen uit voorgaande feitelijke, juridische als overspelige relaties in aanmerking komen om een stiefkind te zijn.

Ten vierde doet ook de leeftijd van het stiefkind er niet toe. Ook kinderen die reeds meerderjarig zijn wanneer het nieuw samengesteld gezin wordt gevormd, kunnen stiefkinderen zijn.

Ten vijfde is het bestaan van een socio-affectieve band tussen stiefouder en stiefkind niet noodzakelijk. In het licht van het eerder gegeven voorbeeld wil dit het volgende zeggen:

Julie is enkel het stiefkind van Jan indien (i) de afstamming tussen Julie en Mieke op juridische wijze vaststaat, (ii) Jan en Mieke gehuwd zijn en (iii) er geen biologische of juridische afstammingsband bestaat tussen Jan en Julie. Zodra er aan deze drie geschetste voorwaarden is voldaan, is Julie het stiefkind van Jan.

⁴² P. SENAEVE, *Compendium van het Personen- en Familierecht*, Leuven, Acco, 2013, 412-413; F. SWENNEN, *Het personen- en familierecht*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 188.

HOOFDSTUK II. RATIONE MATERIAE: WAT IS ERFRECHT?

17. Het onderzoek beperkt zich tot de erfrechtelijke positie van het stiefkind in de nalatenschap van de stiefouder. Het erfrecht beantwoordt de vraag aan wie de nalatenschap van de erflater toekomt bij diens overlijden en op welke wijze dit gebeurt. Het erfrecht kan dan ook het best worden omschreven als het geheel aan rechtsregels die de overgang regelen van het vermogen van een overledene naar één of meer levende personen.⁴³ Onder het erfrecht valt eerst en vooral de wettelijke devolutie (Deel II, Hoofdstuk I). Dit is de erfovergang indien er geen testament aanwezig is (*ab intestato*). Hierbij stelt zich de vraag of het stiefkind al dan niet plaats neemt in de wettelijke erfopvolging en hoe dit historisch kan worden verklaard. Daarnaast dient onder erfrecht ook de testamentaire devolutie te worden begrepen (Deel II, Hoofdstuk II). Wanneer het stiefkind niet is opgenomen in de wettelijke erfopvolging dient te worden onderzocht of de erflater door middel van een testament aan deze situatie kan remediëren. Vervolgens bestaat het erfrecht uit de wettelijke reserve en de actiemogelijkheden waarover reservataire erfgenamen beschikken (Deel II, Hoofdstuk II, Afdeling V). De vraag stelt zich hoe het stiefkind zich tot deze reservataire erfgenamen verhoudt. Ook dienen de erfovereenkomsten hieronder te worden begrepen (Deel II, Hoofdstuk III). Is het bijvoorbeeld mogelijk om afwijkende overeenkomsten te sluiten over een nalatenschap? Deze mogelijkheid wordt onderzocht voor wat betreft de situatie zowel voor als na het openvallen van de nalatenschap. Uiteindelijk zal ook de stiefouderadoptie worden behandeld gezien de weerslag hiervan op de erfrechtelijke positie van het stiefkind in de nalatenschap van de stiefouder (Deel II, Hoofdstuk IV).

Deze masterscriptie zal aldus niet handelen over thema's zoals het ouderlijk gezag van de stiefouder ten opzichte van het stiefkind of het afstammingsrecht.

⁴³ M. PEULINCKX-COENE, *Erfrecht*, Antwerpen, Kluwer, 1996, 4; L.C.A. VERSTAPPEN, "Gevolgen van erfopvolging", in M.J.A. VAN MOURIK, B.M.E.M. SCHOLS, F.W.J.M. SCHOLS, L.C.A. VERSTAPPEN en B.C.M. WAALDER, *Handboek Erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2011, 463; R. BARBAIX en A.L. VERBEKE, *Kernbegrippen, Erfrecht en giften*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 3; R. BARBAIX en A.L. VERBEKE, *Beginselen erfrecht*, Brugge, Die Keure, 2013, 1; A. CULOT, *Manuel des droits de succession*, Brussel, Larcier, 2013, 25; P. DELNOY, *Les libéralités et les successions, Précis de droit civil*, Brussel, Larcier, 2013, 99.

DEEL II. DE ERFRECHTELIJKE POSITIE VAN HET STIEFKIND *DE LEGE LATA*

HOOFDSTUK I. WETTELIJKE DEVOLUTIE

Afdeling I. Het stiefkind is geen wettelijke erfgenaam

18. In het Belgische, Franse en het Nederlandse rechtsstelsel is de wettelijke orde van erfopvolging de volgende: de eerste orde wordt gevormd door de juridische kinderen en hun descendents.⁴⁴ In het Engelse rechtsstelsel wordt deze orde gevormd door de kinderen van de erflater van wie hij de juridische en/of de biologische ouder is en hun descendents. Sinds de *Family Law Reform Act* van 1987 vallen alle rechtstreekse descendents onder de noemer 'kinderen'.⁴⁵ Hierdoor kunnen ook niet juridische erkende, doch biologische kinderen van de erflater aanspraak maken op de nalatenschap wanneer zij hun biologische afstammingsband kunnen bewijzen.⁴⁶

De overige ordes worden in de vier rechtsstelsels gevormd door de ouders, broers, zussen, grootouders, ooms, tantes, nichten en neven van de erflater.⁴⁷

In alle onderzochte rechtsstelsels is ook de langstlevende, niet van tafel en bed gescheiden, echtgenoot een erfgenaam en wordt ook hij aldus opgenomen in wettelijke devolutie.⁴⁸

19. Het stiefkind wordt in deze vier rechtsstelsels niet opgenomen in de wettelijke devolutie. Dit kan historisch worden verklaard. Het doel van de wettelijke devolutie in de onderzochte rechtsstelsels is het tot uiting brengen van de werkelijke wil van de erflater. De wetgevers zijn gestart vanuit de idee dat de erflater zijn nalatenschap wil laten toekomen aan zijn bloedverwanten.⁴⁹ Later is hier de langstlevende echtgenoot aan toegevoegd.⁵⁰

In al deze rechtsstelsels heeft het overlijden van de stiefouder geen vermogensrechtelijke gevolgen voor het stiefkind. Het stiefkind is geen bloedverwant en uiteraard ook geen langstlevende echtgenoot van diens stiefouder en zal volgens de wettelijke devolutie dan ook niet erven van deze stiefouder.

⁴⁴ Artikelen 731 en 745 Belgisch Burgerlijk Wetboek; artikel 4:10, lid 1, a Nederlands Burgerlijk Wetboek; artikel 734 Code Civil; Administration of Estates act 1925, s (46), (1).

⁴⁵ Family Law Reform Act 1987, s 1.

⁴⁶ T. PRIME, "Family Provision – The Adult Child and Stepchild", *Fam. Law* 1987, 381.

⁴⁷ Artikelen 731, 745 - 755 Belgisch Burgerlijk Wetboek; artikel 4:10, lid 1, a Nederlands Burgerlijk Wetboek; artikel 734 Code Civil; Administration of Estates act 1925, s (46), (1).

⁴⁸ Artikel 745bis Belgisch Burgerlijk Wetboek; artikelen 756 Code Civil; Artikel 4:10, lid 1, a Nederlands Burgerlijk Wetboek; Administration of Estates act 1925, s (46), (1).

⁴⁹ P. VOIRIN en G. GOUBEAUX, *Droit Civil, Tome 2 Régimes Matrimoniaux Successions – Libéralités*, Parijs, LGDJ, 2008, 149; P. MALAURIE en L. AYNÈS, *Les successions, les libéralités*, Parijs, Defrénois, 2010, 51; R. ROTHWELL, "Intestacy Rules in need of updating", *LS Gaz.* 7 oktober 2010, 3; M.J.A. VAN MOURIK, "De geschiedenis van de totstandkoming van Boek 4 BW en algemeen overgangsrecht" in M.J.A. VAN MOURIK, B.M.E.M. SCHOLS, F.W.J.M. SCHOLS, L.C.A. VERSTAPPEN en B.C.M. WAAIJER, *Handboek Erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2011, 2; R. BARBAIX en A.L. VERBEKE, *Beginnelen erfrecht*, Brugge, Die Keure, 2013, 62.

⁵⁰ Artikel 745bis Belgisch Burgerlijk Wetboek; artikel 756 Code Civil; Artikel 4:10, lid 1, a Nederlands Burgerlijk Wetboek; Administration of Estates act 1925, s (46), (1).

Afdeling II. Nuance: de erfloze nalatenschap in het Engelse rechtstelsel

20. In het Engelse rechtstelsel dient een belangrijke nuance te worden gemaakt. Indien er geen wettelijke erfgenamen kunnen worden gevonden komt de nalatenschap toe aan de Kroon als *bona vacantia*.⁵¹ Wat belangrijk is voor het stiefkind is dat het mogelijk is dat de Kroon de nalatenschap verdeelt aan de familieleden die niet in de wettelijke orde van erfopvolging voorkomen of aan andere personen waarvan er een redelijke mogelijkheid bestaat dat de overledene dit zelf had gewild.⁵² Dit creëert de mogelijkheid om het stiefkind alsnog een deel van de nalatenschap van de erflater toe te kennen indien er voldoende bewijzen zijn dat de overledene dit zelf had gewild.

21. In de andere drie rechtstelsels komt deze onbeheerde nalatenschap ook toe aan de Staat.⁵³ Geen van deze drie rechtstelsels gaat echter eerst op zoek naar derden waarvan de overledene mogelijk heeft gewild dat deze over zijn nalatenschap zouden kunnen beschikken.

⁵¹ Administration of Estates act 1925, s 46, (1), (vi); R. KERRIDGE, *The Law of Succession*, Londen, Sweet & Maxwell, 2002, 21; N. LOWE en G. DOUGLAS, *Bromley's Family Law*, Oxford, Oxford University Press, 2007, 1100; J. BARLOW, L. KING en A. KING, *Wills, Administration and Taxation Law and Practice*, Londen, Sweet & Maxwell, 2008, 54-55; *Cretney and Probert's Family Law*, Londen, Sweet & Maxwell, 2012, 227.

⁵² Administration of Estates Act 1925, s 46 (1) (vi); R. KERRIDGE, *The Law of Succession*, Londen, Sweet & Maxwell, 2002, 21; J. BARLOW, L. KING en A. KING, *Wills, Administration and Taxation Law and Practice*, Londen, Sweet & Maxwell, 2008, 54; G. LANGDON-DOWN, "Investigations: Super sleuths", *LS Gaz.* 25 september 2008, 12.

⁵³ Artikel 723 Belgisch Burgerlijk Wetboek; artikel 713 Code Civil; artikel 4: 189 Nederlands Burgerlijk Wetboek; M.J.A. VAN MOURIK, *Nieuw erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2002, 15; W.G. HUIJGEN, J.E. KASDORP, B.E. REINHARTZ, J.W. ZWEMMER, *Compendium Erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2005, 177; A.J.H. PLEYSIER, "Titel 2 Erfopvolging bij versterf", in W.D. KOLKMAN, B.E. REINHARTZ, L.C.A. VERSTAPPEN en I.J.F.A. van VIJFEIJKEN (eds.), *Erfrecht, tekst & commentaar*, Deventer, Kluwer, 2006, 16; P. VOIRIN en G. GOUBEUX, *Droit Civil, Tome 2 Régimes Matrimoniaux Successions – Libéralités*, Parijs, LGDJ, 2008, 152-153; W. PINTENS, C. DECLERCK en K. VANWINCKELEN, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 332; F. ZENATI-CASTAING en T. REVET, *Cours de droit civil Successions*, Parijs, Presses Universitaires de France 2012, 194; R. BARBAIX en A.L. VERBEKE, *Kernbegrippen, Erfrecht en giften*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 25; A.L. VERBEKE, "Intestaat erfrecht, Erfrecht bloedverwanten", in A.L. VERBEKE, F. BUYSENS en H. DERYCKE (eds.), *Handboek Estate Planning, Algemeen deel 5*, Gent, Larcier, 2014, 3.

HOOFDSTUK II. TESTAMENTAIRE DEVOLUTIE

Afdeling I. Aanwijzing van het stiefkind in het testament

22. Het testament is een eenzijdige akte waarbij de erflater vrijwillig over het geheel of een gedeelte van zijn goederen beschikt na zijn overlijden. Dit testament is herroepbaar door de erflater.⁵⁴

De stiefouder kan in alle onderzochte rechtsstelsels van het stiefkind een testamentaire erfgenaam maken.⁵⁵ Zo kan het stiefkind alsnog worden opgenomen in de verdeling van de nalatenschap van de stiefouder.

In het Nederlandse rechtsstelsel wordt zelfs een specifieke regeling voorzien waardoor men het stiefkind door middel van een betrekklingsclausule in een testament kan opnemen in de wettelijke devolutie (*infra randnummers 24-29*).

23. De testator kan bijvoorbeeld in het Belgische, het Franse of het Nederlandse rechtsstelsel bepalen dat één tweede van zijn beschikbaar deel toekomt aan dit stiefkind. (*infra randnummers 40-44*). In het Engelse rechtsstelsel is de beschikkingsvrijheid groter en kan hij zelfs bepalen dat zijn gehele nalatenschap toekomt aan zijn stiefkind(eren) (*infra randnummer 31*). Het stiefkind wordt door deze testamentaire bepalingen niet opgenomen in de wettelijke devolutie. Het gevolg hiervan is dat bijvoorbeeld de plaatsvervulling niet in werking zal treden.⁵⁶

In het Engelse rechtsstelsel kan men bepalen dat de gehele nalatenschap dient te worden verdeeld onder 'alle kinderen'. Wanneer men spreekt over 'kinderen' in een testament, worden hiermee in het Engelse rechtsstelsel alle biologische kinderen bedoeld en niet enkel de kinderen wier afstamming op juridische wijze is vastgesteld.⁵⁷ Deze interpretatiekwestie kan zich uiteraard stellen in alle onderzochte rechtsstelsels, in het Engelse rechtsstelsel gaan sommige auteurs echter nog een stap verder en maken de suggestie dat erflaters ook hun stiefkinderen voor ogen kunnen hebben wanneer zij over 'kinderen' spreken in hun testament.⁵⁸

⁵⁴ Artikelen 967 e.v. en 1035 Belgisch Burgerlijk Wetboek; artikelen 1035 - 1047 Code Civil; artikel 4:42 Nederlands Burgerlijk Wetboek; Administration of Estates act 1925; C.V. MARGRAVE-JONES, *Mellows: the Law of Succession*, Londen, Butterworths, 1993, 6; R. KERRIDGE, *The Law of Succession*, Londen, Sweet & Maxwell, 2002, 34.

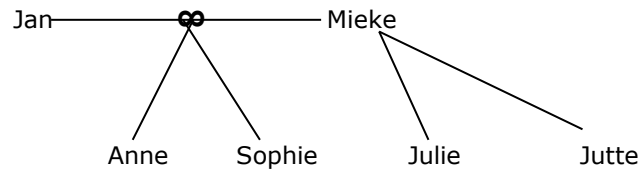
⁵⁵ Artikelen 967 e.v. en 1035 Belgisch Burgerlijk Wetboek; artikelen 1035 - 1047 Code Civil; artikel 4:42 Nederlands Burgerlijk Wetboek; K. SENIOR, "Revolting relations and other objectors to a will", *NLJ* 10 december 1999, 149, 1852; J. BARLOW, L. KING en A. KING, *Wills, Administration and Taxation Law and Practice*, Londen, Sweet & Maxwell, 2008; R. BARBAIX, E. EGGERMONT, N. GEELHAND en F. SWENNEN, *Koekoekskinderen*, Gent, Larcier, 2009, 76; J. HERRING, *Family Law*, Harlow, Pearson Education Limited, 2013, 719; E. DE WILDE D'ESTMAEL en B. DELAHAYE, "Le testament, acteur nécessaire de la planification successorale", in C. AUGHUET, P. DE PAGE, I. DE STEFANI, E. DE WILDE D'ESTMAEL, H. ROSOUX, J-F TAYMANS, P. WAUTELET en E. WELING-LILLEN, *Le Testament, De sa rédaction à son interprétation*, Brussel, Larcier, 2014, 150.

⁵⁶ Artikel 739 Belgisch Burgerlijk Wetboek; artikel 751 Code Civil; Administration of Estates act 1925.

⁵⁷ Family Law Reform Act 1969, s 15; T. PRIME, "Family Provision - The Adult Child and Stepchild", *Fam. Law* 1986, 381; N. LOWE en G. DOUGLAS, *Bromley's Family Law*, Oxford, Oxford University Press, 2007, 1095.

⁵⁸ L. KING, "WILLS - Will drafting and divorce", *LS Gaz.* 15 november 1989, 86.

Volgend voorbeeld zal dit verduidelijken:

Indien Jan in het Engelse rechtstelsel een uiterste wilsbeschikking opstelt waarin hij bepaalt dat zijn gehele nalatenschap aan zijn kinderen toekomt (en niet aan Mieke), zijn er twee interpretaties mogelijk.

In de eerste interpretatie dient de nalatenschap te worden verdeeld tussen zijn biologische en/of juridische kinderen Anne en Sophie.

De tweede interpretatie is ruimer en beweert dat Jan het niet alleen over Anne en Sophie heeft wanneer hij de term 'kinderen' gebruikt in zijn testament. Deze strekking stelt dat deze term overkoepelend is voor zowel zijn eigen kinderen als zijn stiefkinderen. Hierdoor dient de nalatenschap worden verdeeld tussen Anne, Sophie, Julie en Jutte.

Het verdient de aanbeveling dat de stiefouder zo helder mogelijk is bij het opstellen van zijn uiterste wilsbeschikking. Hij kan bijvoorbeeld bepalen dat zijn nalatenschap volledig dient te worden verdeeld onder zijn 'kinderen en stiefkinderen'. Zo is er bij het openvallen van de nalatenschap geen discussie meer mogelijk. Dit komt uiteraard de rechtszekerheid van zowel de kinderen als de stiefkinderen ten goede.

De stiefkinderen worden echter wederom louter testamentaire erfgenamen. Zij worden niet opgenomen in de wettelijke devolutie.

Afdeling II. Bijzondere regeling in het Nederlandse rechtsstelsel: de zgn. betrekking Clausule

24. In het Nederlandse rechtsstelsel wordt de mogelijkheid geboden om een stiefkind te betrekken in de wettelijke verdeling door middel van een uiterste wilsbeschikking.⁵⁹ Hierbij dient te worden opgemerkt dat het uitdrukkelijk gaat om een stiefkind zoals gedefinieerd door de Nederlandse wet. Deze mogelijkheid staat aldus enkel open wanneer men gehuwd is met één van de juridische ouders van het stiefkind of hiermee een geregistreerd partnerschap heeft aangegaan.⁶⁰ Dit wordt geregeld door artikel 4:27 van het Nederlands Burgerlijk Wetboek.

25. De erflater kan zijn stiefkinderen op twee manieren in hun hoedanigheid van stiefkind opnemen in zijn testament: door middel van de (i) expliciete erfstelling of de (ii) impliciete erfstelling.

Allereerst kan hij een stiefkind bij naam noemen in zijn testament, dit is een expliciete erfstelling. Daarnaast kan de erflater ook in zijn testament aangeven dat alle stiefkinderen in de wettelijke verdeling dienen te worden betrokken. Dit is de impliciete erfstelling.⁶¹

Het is dus van belang dat (i) het stiefkind wordt benoemd als erfgenaam en (ii) dat er wordt vermeld dat het stiefkind in de wettelijke verdeling dient te worden betrokken. Een clausule die aan deze twee voorwaarden voldoet wordt een 'betrekking Clausule' genoemd.⁶²

26. Door het stiefkind testamentair te betrekken in de wettelijke verdeling, door middel van de betrekking Clausule, wordt het mogelijk om het stiefkind een even groot deel te laten erven als de juridische kinderen. Artikel 4:27 van het Nederlands Burgerlijk Wetboek wordt ook wel eens het 'Assepoesterartikel' genoemd.⁶³ De Nederlandse minister van Justitie stelt dat dit moet worden beschouwd als een erfstelling ten voordele van het stiefkind. Door deze erfstelling stelt de erflater het stiefkind namelijk letterlijk in als erfgenaam.⁶⁴

27. In het Nederlandse rechtsstelsel probeert men door middel van de betrekking Clausule de fictie te creëren dat het stiefkind een eigen kind is. Het Gerechtshof's Gravenhage stelt dat: "(...) *op verschillende plaatsen in de wet stiefkinderen met eigen kinderen zijn gelijk gesteld dan wel dat*

⁵⁹ F.W.J.M. SCHOLS, "Titel 3, Het erfrecht bij versterf van de niet van tafel en bed gescheiden echtgenoot en van de kinderen alsmede andere wettelijke rechten", in W.D. KOLKMAN, B.E. REINHARTZ, L.C.A. VERSTAPPEN en I.J.F.A. van VIJFEIJKEN (eds.), *Erfrecht, tekst & commentaar*, Deventer, Kluwer, 2006, 47; E.W.J. EBBEN en M.J.P. SCHIPPER, *Erfrecht voor de advocatuur*, Apeldoorn, Maklu, 2008, 84; P. BLOKLAND, "Het fusiegezin in het Nederlandse Huwelijksvermogens- en erfrecht.", *T. Not.* 2010, 7, 385; M.J.A. VAN MOURIK, "Het erfrecht bij versterf; de wettelijke verdeling", in M.J.A. VAN MOURIK, B.M.E.M. SCHOLS, F.W.J.M. SCHOLS, L.C.A. VERSTAPPEN en B.C.M. WAAIJER, *Handboek Erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2011, 56.

⁶⁰ Artikel 4:8, lid 3 Nederlands Burgerlijk Wetboek.

⁶¹ W. SORGDRAGER (MINISTER VAN JUSTITIE), *Nota naar aanleiding van het Nader Eindverslag*, Tweede Kamer der Staten-Generaal 1997-1998, www.google.co.uk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&ved=0CDsQFjAD&url=https%3A%2F%2Fzoek.officielebekendmakingen.nl%2Fkst-17141-25.xml&ei=Y6A5UrG4K6-20QW944C4Bg&usq=AFQjCNHxaUkqcfJPFpeDzYFR0K01kbH6sQ&sig2=9ZFTezy6VJkpe4MaC5NMUg&bvm=bv.52288139,d.d2k&cad=rja.

⁶² F.W.J.M. SCHOLS, "Titel 3, Het erfrecht bij versterf van de niet van tafel en bed gescheiden echtgenoot en van de kinderen alsmede andere wettelijke rechten", in W.D. KOLKMAN, B.E. REINHARTZ, L.C.A. VERSTAPPEN en I.J.F.A. van VIJFEIJKEN (eds.), *Erfrecht, tekst & commentaar*, Deventer, Kluwer, 2006, 47.

⁶³ M.J.A. VAN MOURIK, *Nieuw erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2002, 48.

⁶⁴ Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek ten einde het stiefkind als erfgenaam te kunnen benoemen, *Parl. St.* Belgische Senaat buitengewone zitting 2010, nr. 5-39/1; M. VAN QUICKENBORNE, *Contractuele erfstelling*, Brussel, Story-Scientia, 1991, 3.

de wet de mogelijkheid biedt om een stiefkind als eigen kind te behandelen, zoals bijvoorbeeld ter zake van het *erfrecht* (...).⁶⁵

Deze uitspraak dient te worden genuanceerd. Het stiefkind is nu wel erfgenaam in de nalatenschap van de stiefouder, doch heeft nog steeds geen legitieme portie.⁶⁶ Het stiefkind wordt aldus wel in de wettelijke verdeling betrokken 'als ware het' een eigen kind, toch wordt het nog steeds bevestigd dat het geen eigen kind is doordat het geen legitimaris wordt. Hierdoor is, in tegenstelling tot het wat het Gerechtshof's Gravenhage stelt, er geen sprake van een werkelijke gelijkstelling tussen juridische kinderen en stiefkinderen. Het *erfrecht* van het stiefkind is nog steeds onzekerder dan dit van de juridische kinderen van de erflater daar het niet wordt beschermd door een legitieme portie en de daarbij gepaarde actiemogelijkheden.⁶⁷

28. Wanneer men stiefkinderen op deze wijze laat mee erven treedt ook het mechanisme van de plaatsvervulling in werking.⁶⁸ De descendente van het stiefkind zullen erven bij staken.⁶⁹ Deze plaatsvervulling gaat niet verder dan de zesde graad ten opzichte van het stiefkind.⁷⁰

29. Eén van de voordelen van de betrekingsclausule is dat het mogelijk is om een stiefkind een even groot deel van de nalatenschap te laten toekomen als een eigen kind. Men integreert namelijk als het ware een 'bijkomend kind' in de wettelijke erfopvolging.⁷¹ Een tweede voordeel bestaat er in dat de plaatsvervulling in werking zal treden.⁷²

Een nadeel is echter dat het stiefkind weliswaar een wettelijke erfgenaam wordt maar geen legitimaris.⁷³

De betrekingsclausule biedt dan ook een goede oplossing om het stiefkind te betrekken in de wettelijke devolutie. Er blijft juridisch wel een ongelijkheid bestaan tussen de juridische kinderen en de stiefkinderen, daar deze laatste geen legitieme portie verkrijgen.⁷⁴

⁶⁵ Gerechtshof's Gravenhage 16 maart 2011, www.rechtspraak.nl.

⁶⁶ E.W.J. EBBEN en M.J.P. SCHIPPER, *Erfrecht voor de advocatuur*, Apeldoorn, Maklu, 2008, 138-139; M.J.A. VAN MOURIK, "Het *erfrecht* bij versterf; de wettelijke verdeling", in M.J.A. VAN MOURIK, B.M.E.M. SCHOLS, F.W.J.M. SCHOLS, L.C.A. VERSTAPPEN en B.C.M. WAAIJER, *Handboek Erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2011, 56.

⁶⁷ E.W.J. EBBEN en M.J.P. SCHIPPER, *Erfrecht voor de advocatuur*, Apeldoorn, Maklu, 2008, 139.

⁶⁸ Artikelen 4:12 en 4:27 Nederlands Burgerlijk Wetboek; F.W.M.J. SCHOLS, "Titel 3, Het *erfrecht* bij versterf van de niet van tafel en bed gescheiden echtgenoot en van de kinderen alsmede andere wettelijke rechten", in W.D. KOLKMAN, B.E. REINHARTZ, L.C.A. VERSTAPPEN en I.J.F.A. van VIJFEIJKEN (eds.), *Erfrecht, tekst & commentaar*, Deventer, Kluwer, 2006, 48; M.J.A. VAN MOURIK, "Het *erfrecht* bij versterf; de wettelijke verdeling", in M.J.A. VAN MOURIK, B.M.E.M. SCHOLS, F.W.J.M. SCHOLS, L.C.A. VERSTAPPEN en B.C.M. WAAIJER, *Handboek Erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2011, 56.

⁶⁹ Artikel 4:12, lid 2 Nederlands Burgerlijk Wetboek.

⁷⁰ Artikel 4:12, lid 3 Nederlands Burgerlijk Wetboek.

⁷¹ Artikel 4:27 Nederlands Burgerlijk Wetboek; M.J.A. VAN MOURIK, *Nieuw erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2002, 48.

⁷² Artikelen 4:12 en 4:27 Nederlands Burgerlijk Wetboek; F.W.M.J. SCHOLS, "Titel 3, Het *erfrecht* bij versterf van de niet van tafel en bed gescheiden echtgenoot en van de kinderen alsmede andere wettelijke rechten", in W.D. KOLKMAN, B.E. REINHARTZ, L.C.A. VERSTAPPEN en I.J.F.A. van VIJFEIJKEN (eds.), *Erfrecht, tekst & commentaar*, Deventer, Kluwer, 2006, 48; M.J.A. VAN MOURIK, "Het *erfrecht* bij versterf; de wettelijke verdeling", in M.J.A. VAN MOURIK, B.M.E.M. SCHOLS, F.W.J.M. SCHOLS, L.C.A. VERSTAPPEN en B.C.M. WAAIJER, *Handboek Erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2011, 56.

⁷³ E.W.J. EBBEN en M.J.P. SCHIPPER, *Erfrecht voor de advocatuur*, Apeldoorn, Maklu, 2008, 138-139; M.J.A. VAN MOURIK, "Het *erfrecht* bij versterf; de wettelijke verdeling", in M.J.A. VAN MOURIK, B.M.E.M. SCHOLS, F.W.J.M. SCHOLS, L.C.A. VERSTAPPEN en B.C.M. WAAIJER, *Handboek Erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2011, 56.

⁷⁴ W.G. HUIJGEN, J.E. KASDORP, B.E. REINHARTZ, J.W. ZWEMMER, *Compendium Erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2005, 103.

Afdeling III. Beperking van de beschikkingsvrijheid

30. In het Belgische, Franse en het Nederlandse rechtsstelsel wordt de beschikkingsvrijheid beperkt door een zogenaamd voorbehouden deel. In het Belgische en het Franse rechtsstelsel wordt dit de reserve genoemd, in het Nederlandse rechtsstelsel de legitieme portie.

Van dit voorbehouden erfdeel kan noch in het Belgische, noch in het Franse rechtsstelsel worden afgeweken vermits zijn van openbare orde is; dit omdat zij de maatschappelijke en familale organisatie aanbelangt.⁷⁵ Er zijn echter auteurs die van oordeel zijn dat dit karakter van de reserve dient te worden afgezwakt en dat zij slechts van dwingend recht is.⁷⁶ Dit omdat zij enkel privatieve belangen beschermt. Naar Nederlands recht is de legitieme portie dwingend.⁷⁷

Bij het opstellen van het testament dient men in deze drie rechtsstelsels dan ook rekening te houden met de reservataire erfgenamen (België en Frankrijk) of de legitimarissen (Nederland). Dit zijn (i) de juridische kinderen en (ii) de langstlevende echtgenoot.⁷⁸ In België dienen ook de ascendenten hieraan te worden toegevoegd.⁷⁹

31. In tegenstelling tot de andere rechtsstelsels ken het Engelse recht een zeer ruime testeervrijheid.⁸⁰ Dit wordt vaak uitgedrukt als volgt: "*An Englishman's home is his castle and he ought to be able to leave it to anyone he wants.*"⁸¹ Hiermee bedoelt men dat het naar Engels recht mogelijk is om een nalatenschap aan eender wie toe te wijzen in een testament.⁸² Toch bestaat de kans dat een testament geen volledige uitwerking verkrijgt omdat enkele door de wet bepaalde personen zich hiertegen verzetten. Hoewel zij geen recht hebben op een wettelijke reserve kunnen zij een vordering instellen om een deel te verkrijgen uit de nalatenschap. Dit kan door middel van de onderhoudsvordering.⁸³ Aangezien deze vordering kan worden beschouwd als een beperking op de testeervrijheid wordt ook zij hier besproken.

⁷⁵ Cass. 8 maart 1934, *Pas.* 1934, I, 211; Cass. 20 maart 1944, *Rev. not. b.* 1944, 314; Cass. 8 november 1963, *RW* 1964-65, 816; P. VOIRIN en G. GOUBEAUX, *Droit Civil, Tome 2 Régimes Matrimoniaux Successions – Libéralités*, Parijs, LGDJ 2008, 313.

⁷⁶ Cass. 31 oktober 2008, *Pas.* 2008, 2417; W. PINTENTS, C. DECLERCK en K. VANWINCKELEN, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, 2012, 384.

⁷⁷ S.F.M. WORTMANN en J. VAN DUIJVENDIJK-BRAND, *Personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2002, 276 en 338.

⁷⁸ Artikelen 913-914 Belgisch Burgerlijk Wetboek; artikel 4:2, *juncto* artikel 4:64 lid 1 Nederlands Burgerlijk Wetboek; artikel 912 Code Civil.

⁷⁹ Artikel 915 Belgisch Burgerlijk Wetboek.

⁸⁰ K. SENIOR, "Revolting relations and other objectors to a will", *NLJ* 10 december 1999, 149, 1852; J. BARLOW, L. KING en A. KING, *Wills, Administration and Taxation Law and Practice*, Londen, Sweet & Maxwell, 2008, 422; J. HERRING, *Family Law*, Harlow, Pearson Education Limited, 2013, 719.

⁸¹ K. SENIOR, "Revolting relations and other objectors to a will", *NLJ* 10 december 1999, 149, 1852.

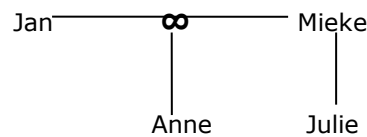
⁸² K. SENIOR, "Revolting relations and other objectors to a will", *NLJ* 10 december 1999, 149, 1852; J. BARLOW, L. KING en A. KING, *Wills, Administration and Taxation Law and Practice*, Londen, Sweet & Maxwell, 2008, 422; J. HERRING, *Family Law*, Harlow, Pearson Education Limited, 2013, 719.

⁸³ Inheritance Provision for Family and Dependents Act 1975, s 4; J. BARLOW, L. KING en A. KING, *Wills, Administration and Taxation Law and Practice*, Londen, Sweet & Maxwell, 2008, 423; L. KING en P. GAUSDEN, *Wills, A Practical Guide*, Groot Brittannië, Wildy, Simmonds & Hill Publishing, 2011, 10.

§1. Het voorbehouden erfdeel

32. De reserve van de juridische kinderen worden in het Belgische en het Franse rechtsstelsel op de volgende wijze berekend: de giften die de erflater doet (schenkingen onder levenden of via testament) mogen de helft van zijn goederen niet overschrijden indien hij één kind heeft wiens afstamming op juridische wijze is vastgesteld. Wanneer de erflater twee kinderen heeft, wier afstamming op juridische wijze is vastgesteld, betreft dit niet overschrijdbare gedeelte één derde. Bij drie kinderen, wier afstamming op juridische wijze is vastgesteld, betreffen de voorbehouden erfden drie vierde. Bij meer dan drie juridische kinderen blijft de totale reserve in beide rechtsstelsels echter gelijk aan drie vierde.⁸⁴

In het Nederlandse rechtsstelsel bestaat de legitieme portie uit de helft van het erfdeel dat een legitimaris zou erven indien er geen testament is.⁸⁵ Volgend voorbeeld zal dit verduidelijken:

Indien er geen testament is en Jan overlijdt krijgen Mieke (zijn langstlevende echtgenote) en Anne (zijn juridische dochter) elk één tweede van zijn nalatenschap. Indien Jan echter voor zijn overlijden een testament maakt dient hij rekening te houden met het feit dat zij beide recht hebben op één vierde van zijn vermogen. Dit is hun legitieme portie. Deze bestaat namelijk uit de helft van wat zij zouden erven zonder testament.⁸⁶ Voor Anne bestaat deze legitieme portie uit een geldvordering ten opzichte van Mieke. Deze vordering is echter slechts opeisbaar indien Mieke in schuldsanering gaat of overlijdt.⁸⁷

33. De langstlevende, niet van tafel en bed gescheiden, echtgenoot beschikt zowel in het Belgische, Franse als het Nederlandse rechtsstelsel over een wettelijke reserve of een legitieme portie.

In het Belgische rechtsstelsel bestaat deze uit een abstracte en een concrete reserve.⁸⁸ De abstracte reserve houdt in dat de langstlevende echtgenoot altijd een vruchtgebruik heeft op minstens de helft van de nalatenschap.⁸⁹ Daarnaast beschikt deze langstlevende ook over het vruchtgebruik op het onroerend goed dat bij het openvallen van de nalatenschap het gezin tot

⁸⁴ Artikel 913 Belgisch Burgerlijk Wetboek; artikel 913, lid 1 Code Civil; P. VOIRIN en G. GOUBEUX, *Droit Civil, Tome 2 Régimes Matrimoniaux Successions – Libéralités*, Parijs, LGDJ, 2008, 293; W. PINTENS, C. DECLERCK en K. VANWINCKELEN, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 385; R. BARBAIX en A.L. VERBEKE, *Kernbegrippen, Erfrecht en giften*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 81-82; P. DELNOY, *Les libéralités et les successions, Précis de droit civil*, Brussel, Larcier, 2013, 281.

⁸⁵ Artikel 4:64, lid 1 Nederlands Burgerlijk Wetboek.

⁸⁶ Artikel 4:64, lid 1 Nederlands Burgerlijk Wetboek.

⁸⁷ Artikel 4:13, lid 3 Nederlands Burgerlijk Wetboek.

⁸⁸ W. PINTENS, C. DECLERCK en K. VANWINCKELEN, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 389; R. BARBAIX en A.L. VERBEKE, *Kernbegrippen, Erfrecht en giften*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 84.

⁸⁹ Artikel 915bis, §1 Belgisch Burgerlijk Wetboek; W. PINTENS, C. DECLERCK en K. VANWINCKELEN, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 389; P. DELNOY, *Les libéralités et les successions, Précis de droit civil*, Brussel, Larcier, 2013, 282.

voornaamste gezinswoning diende en het daarin aanwezige huisraad.⁹⁰ Dit laatste vruchtgebruik wordt toegerekend op de abstracte reserve, maar beperkt zich hier niet toe.⁹¹ De langstlevende echtgenoot heeft namelijk de keuze welke reserve hij uitoefent.⁹² Wanneer het vruchtgebruik op de gezinswoning en het huisraad groter is in waarde dan de helft van de nalatenschap, is er geen probleem. De langstlevende echtgenoot kan in deze situatie volledig voor zijn concrete reserve kiezen. Wat indien de waarde van de concrete reserve echter lager is dan de helft in vruchtgebruik van de nalatenschap? In dit geval kan de langstlevende zijn reserve aanvullen met vruchtgebruik op andere goederen van de nalatenschap. Dit kan hij doen tot de grens van zijn abstracte reserve is bereikt.⁹³

In het Franse rechtsstelsel dient er een onderscheid te worden gemaakt of de erflater wél of geen juridische kinderen nalaat. Indien de erflater juridische kinderen heeft, verkrijgt de langstlevende echtgenoot naar diens keuze het vruchtgebruik op het geheel van de goederen of de volle eigendom van één vierde van de nalatenschap. Voorwaarde is wel dat alle kinderen, wier afstamming op juridische wijze is vastgesteld, descendenten zijn van beide echtgenoten.⁹⁴ Indien dit niet het geval is heeft de langstlevende echtgenoot deze keuze niet. Hij of zij verkrijgt dan steeds de volle eigendom van één vierde van de nalatenschap.⁹⁵

De langstlevende echtgenoot kan eveneens specifiek vragen om de eigendom of het recht op de huur van de verblijfplaats te krijgen.⁹⁶

Daarnaast beschikt deze langstlevende echtgenoot ook over een wettelijke reserve indien er geen juridische descendenten zijn. Wanneer er alsnog een langstlevende echtgenoot is, kan een erflater naar Frans recht niet meer dan drie vierde van zijn vermogen wegschenken (onder levenden of via testament) zonder het risico te lopen dat de langstlevende echtgenoot zijn vordering tot inkorting zal instellen.⁹⁷

Ook in het Nederlandse rechtsstelsel dient er rekening te worden gehouden met het recht van de langstlevende echtgenoot om aanspraak te maken op het voortzetten van het gebruik en eventueel het uitoefenen van diens vruchtgebruik over de echtelijke woning en de inboedel.⁹⁸

Dit zijn 'andere wettelijke rechten' waarop de langstlevende echtgenoot aanspraak kan maken.⁹⁹ Deze rechten hebben een dwingendrechtelijk karakter. Hierdoor wordt wel eens gezegd dat zij van 'legitimaire aard' zijn. Dit wil zeggen dat zij geen deel uitmaken van de legitieme portie maar toch van dezelfde aard zijn en aldus hetzelfde hoge niveau van bescherming genieten. Deze

⁹⁰ Artikel 915bis, §2 Belgisch Burgerlijk Wetboek; W. PINTENS, C. DECLERCK en K. VANWINCKELEN, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 391; A. CULOT, *Manuel des droits de succession*, Brussel, Larcier, 2013, 30; P. DELNOY, *Les libéralités et les successions, Précis de droit civil*, Brussel, Larcier, 2013, 282.

⁹¹ Artikel 915 bis, § 2 *in fine* Belgisch Burgerlijk Wetboek.

⁹² W. PINTENS, C. DECLERCK en K. VANWINCKELEN, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 389.

⁹³ W. PINTENS, C. DECLERCK en K. VANWINCKELEN, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 391; P. DELNOY, *Les libéralités et les successions, Précis de droit civil*, Brussel, Larcier, 2013, 282.

⁹⁴ Artikel 757 Code Civil.

⁹⁵ Artikel 757 Code Civil.

⁹⁶ Artikel 831-2, lid 1, 1° Code Civil.

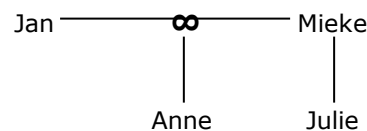
⁹⁷ Artikel 914-1 Code Civil; P. VOIRIN en G. GOUBEUX, *Droit Civil, Tome 2 Régimes Matrimoniaux Successions – Libéralités*, Parijs, LGDJ, 2008, 294.

⁹⁸ Artikel 4:28 en artikel 4:29 Nederlands Burgerlijk Wetboek; S.F.M. WORTMANN en J. VAN DUIJVENDIJK-BRAND, *Personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2002, 283- 284.

⁹⁹ S.F.M. WORTMANN en J. VAN DUIJVENDIJK-BRAND, *Personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2002, 338; M.J.A. VAN MOURIK, "Andere wettelijke rechten", in M.J.A. VAN MOURIK, B.M.E.M. SCHOLS, F.W.J.M. SCHOLS, L.C.A. VERSTAPPEN en B.C.M. WAADIJER, *Handboek Erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2011, 409.

rechten komen op de voorgrond indien de erflater hiervan afwijkt in zijn uiterste wilsbeschikking. De langstlevende echtgenoot kan in dat geval deze aanspraken laten gelden als ware zij deel van de legitieme portie.¹⁰⁰

34. Er dient meteen een belangrijke nuance te worden aangebracht wat betreft het Nederlandse rechtstelsel. Wanneer Jan door middel van een betrekkingsslausule (*supra randnummers 24-29*) Julie heeft opgenomen in zijn testament heeft deze erfstelling een invloed op de legitieme portie. Deze wordt namelijk verkleind door de bijkomende erfgenaam (Julie) die wordt betrokken in de wettelijke verdeling.¹⁰¹

Indien Jan Julie niet opneemt in zijn uiterste wilsbeschikking door middel van een betrekkingsslausule, bedragen de legitieme porties van Mieke en Anne elk één vierde deel.

Wanneer Jan in zijn uiterste wilsbeschikking wél voorziet in een dergelijke betrekkingsslausule ten opzichte van Julie, verandert de situatie. In dit geval bedragen de legitieme porties van Mieke en Anne elk één zesde deel. Dit omdat de legitieme porties van Mieke en Anne moet worden berekend op het aantal erfgenamen dat in de wettelijke verdeling wordt opgenomen. Door de betrekkingsslausule maakt Julie hier nu deel van uit er zijn er geen twee maar drie wettelijke erfgenamen.

35. Ook de ascendenten (ouders, grootouders en overgrootouders) zijn naar Belgisch recht reservataire erfgenamen. Hun reserve bedraagt één vierde in elke lijn, de reserve bedraagt dus maximaal de helft.¹⁰² De ascendenten kunnen hun reserve enkel laten gelden wanneer zij *ab intestato* tot de nalatenschap worden geroepen. Bovendien moeten zij in nuttige orde en graad staan. Dit zal vaak niet het geval zijn. Indien er bijvoorbeeld juridische kinderen zijn van de erflater, is het meteen uitgesloten dat de ascendenten aanspraak maken op hun reserve.¹⁰³ Daarnaast kan deze reserve volledig worden uitgehold door giften aan de langstlevende echtgenoot en de wettelijk samenwonende.¹⁰⁴

Het Franse en het Nederlandse recht kennen dergelijke ascendentenreserve niet meer.¹⁰⁵

¹⁰⁰ S.F.M. WORTMANN en J. VAN DUIJVENDIJK-BRAND, *Personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2002, 338; M.J.A. VAN MOURIK, "Andere wettelijke rechten", in M.J.A. VAN MOURIK, B.M.E.M. SCHOLS, F.W.J.M. SCHOLS, L.C.A. VERSTAPPEN en B.C.M. WAADJER, *Handboek Erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2011, 410.

¹⁰¹ Artikel 4:91 Nederlands Burgerlijk Wetboek; M.J.A. VAN MOURIK, "Het erfrecht bij versterf; de wettelijke verdeling", in M.J.A. VAN MOURIK, B.M.E.M. SCHOLS, F.W.J.M. SCHOLS, L.C.A. VERSTAPPEN en B.C.M. WAADJER, *Handboek Erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2011, 54.

¹⁰² Artikel 915 Belgisch Burgerlijk Wetboek; W. PINTENS, C. DECLERCK en K. VANWINCKELEN, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 386-387; R. BARBAIX en A.L. VERBEKE, *Kernbegrippen, Erfrecht en giften*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 83.

¹⁰³ R. BARBAIX en A.L. VERBEKE, *Kernbegrippen, Erfrecht en giften*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 83.

¹⁰⁴ Artikel 915 Belgisch Burgerlijk Wetboek.

¹⁰⁵ Franse wet van 23 juni 2006 portant réforme des successions et des libéralités; Nederlands Wetsvoorstel afschaffing van de legitieme portie van ascendenten, *Parl. St.*, Tweede Kamer, 1995-96, dossiernummer 24237.

§2. De onderhoudsvordering

36. Het *common law* systeem zoals dit zich voordoet in Engeland hanteert geen voorbehouden deel maar een discretionair systeem. Dit wil zeggen dat een rechthebbende (*claimant*) een rechtbank verzoekt om een gedeelte uit de nalatenschap van de overledene. Dit bedraagt geen vast aandeel in de nalatenschap maar behoort tot de beoordelingsmarge van de rechtbank.¹⁰⁶

De bevoegde rechtbanken zijn de *High Court* of de regionale *County Court*. In eerste instantie is de *High Court* de bevoegde rechtbank, een uitzondering hierop bestaat wanneer de regionale *County Court* een speciale bevoegdheid hiertoe heeft verkregen. In dit laatste geval dient het verzoek bij deze rechtbank te worden ingesteld.¹⁰⁷

Het instellen van dergelijk verzoek dient te gebeuren binnen de zes maanden na het toekennen van de vertegenwoordiging van de nalatenschap.¹⁰⁸ Deze vertegenwoordiging wordt uitgeoefend door de wettelijke erfgenamen. Zij beschikken op dat ogenblik over de bevoegdheid om beslissingen te nemen aangaande de nalatenschap.¹⁰⁹

De rechtbank beschikt over de bevoegdheid om deze tijdslimiet te verlengen.¹¹⁰

37. De *Inheritance Provision for Family and Dependents Act* van 1975 bepaalt welke rechthebbenden een verzoek kunnen instellen bij de rechtbank. Men stelt een verzoek in tegen de nalatenschap van de overledene. Deze situatie doet zich voor indien men vindt dat de testamentaire bepalingen of de regels omtrent de wettelijke devolutie niet redelijk zijn.¹¹¹

De personen die dit kunnen eisen zijn de volgende: de echtgenoot van de erflater, de uit de echt gescheiden - doch niet hertrouwde - langlevende echtgenoot, een kind van de overledene, elke andere persoon die in het geval van een huwelijk waarvan de overledene deel uitmaakt of deel heeft uitgemaakt door de overledene werd behandeld als een eigen kind omwille van het huwelijk en elke persoon - anders dan de (voormalige) huwelijkspartner - die met de overledene heeft samengewoond als ware hij of zij de huwelijkspartner van de overledene, gedurende twee jaar voorafgaand aan het overlijden van de erflater en eenieder die vlak voor het overlijden van de erflater door deze werd onderhouden.¹¹²

38. Stiefkinderen kunnen aldus een dergelijke verzoek instellen. Zij zijn namelijk degene die worden beoogd door de bepaling: "*Any person (not being a child of the deceased) who, in the case of any marriage to which the deceased was at any time a party, was treated by the deceased as a child of the family in relation to that marriage.*"¹¹³

¹⁰⁶ K. SENIOR, "Revolting relations and other objectors to a will", *NLJ* 10 december 1999, 149, 1852.

¹⁰⁷ *Inheritance Provision for Family and Dependents Act 1975*, s 25 (1).

¹⁰⁸ *Inheritance Provision for Family and Dependents Act 1975*, s 4; J. BARLOW, L. KING en A. KING, *Wills, Administration and Taxation Law and Practice*, Londen, Sweet & Maxwell, 2008, 423; L. KING en P. GAUSDEN, *Wills, A Practical Guide*, Groot Brittannië, Wildy, Simmonds & Hill Publishing, 2011, 10.

¹⁰⁹ *Administration of Estates Act 1925*, s 1.

¹¹⁰ L. KING en P. GAUSDEN, *Wills, A Practical Guide*, Groot Brittannië, Wildy, Simmonds & Hill Publishing, 2011, 10.

¹¹¹ *Inheritance Provision for Family and Dependents Act 1975*, s 1 (1) *in fine*.

¹¹² *Inheritance Provision for Family and Dependents Act 1975*, s 1 (1); *Law Reform Succession Act 1995*, s 2; L. KING en P. GAUSDEN, *Wills, A Practical Guide*, Groot Brittannië, Wildy, Simmonds & Hill Publishing, 2011, 10; J. HERRING, *Family Law*, Harlow, Pearson Education Limited, 2013, 723.

¹¹³ *Inheritance Provision for Family and Dependents Act 1975*, s 1 (1) (d).

Om hiervoor in aanmerking te komen dient het stiefkind te bewijzen dat hij door de overledene werd behandeld als een 'eigen kind'.¹¹⁴ De loutere gastvrijheid en goedheid van de overledene is onvoldoende. Het stiefkind dient aan te tonen dat de overledene ten aanzien van hem een bepaalde ouderlijke verantwoordelijkheid toonde.¹¹⁵

39. De rechtspraak springt vrij soepel om met de interpretatie van dit criterium. Zo wordt er in *Leach v Lindeman and Others* bepaald dat het niet nodig is dat het stiefkind opgroeide gedurende het grootste deel van het huwelijk van haar stiefouder en haar juridische ouder. Het is aldus niet noodzakelijk dat men gedurende het grootste deel van zijn leven bij zijn stiefouder heeft gewoond of door deze is opgevoed. Een ouder-kindrelatie kan op latere leeftijd ontstaan.¹¹⁶

In deze specifieke zaak wordt uitspraak gedaan over een stiefkind dat pas na het overlijden van haar juridische vader een hechte band ontwikkelt met haar stiefmoeder. Later wordt zij door haar stiefmoeder behandeld alsof zij diens eigen kind is. Het Hof stelt dat dit geen probleem vormt.¹¹⁷ Het vonnis bepaalt dat: "*It had to be shown that the step-mother had not merely treated the plaintiff kindly but had assumed the position of a parent with its attendant responsibilities and privileges; that as the child grew older the parent's privileges might increase and the parent's responsibilities diminish; that the evidence disclosed that, during the marriage and after the death of the plaintiff's father, the relationship between the stepmother and the plaintiff was that of a mother and her affectionate adult daughter whom she could confide in and rely on for support and friendship and, therefore, the plaintiff had been treated by the step-mother as a child of her marriage.*"¹¹⁸

Het is mogelijk voor een meerderjarig stiefkind om door diens stiefouder te worden behandeld als een eigen kind. Een *in concreto* beoordeling dringt zich telkens op. Hoe ouder het stiefkind is, hoe minder verantwoordelijkheden de stiefouder draagt ten opzichte van diens eigen kinderen. Met dit feit moet ook rekening worden gehouden bij de beoordeling ten opzichte van het stiefkind.

Het is aldus mogelijk dat men bijvoorbeeld stelt dat de stiefouder onvoldoende verantwoordelijkheid draagt ten opzichte van zijn acht-jarige stiefkind om te concluderen dat deze als een eigen kind wordt behandeld. Terwijl men hetzelfde niveau aan verantwoordelijkheid ruimschoots voldoende vindt om te besluiten dat een stiefkind van tweeëndertig door de stiefouder wordt beschouwd als een eigen kind.

Affectie, steun en vriendschap zijn drie factoren die door de rechter worden meegenomen in zijn beoordeling.¹¹⁹

In *re Callaghan* wordt er een ander voorbeeld gegeven. In deze zaak wordt er gesteld dat ook de relatie tussen de stiefouder en de descendenten van het stiefkind bepalend kunnen zijn voor de aard van de stiefouder-stiefkindrelatie. Hier heeft de erflater (de stiefouder) tijdens zijn leven niet alleen een hechte relatie ontwikkeld met zijn stiefkind maar behandelt hij zijn stief-

¹¹⁴ Family Provision – Court of Appeal 3 april 1985, *Leach v Lindeman and Others*, *Fam. Law* 1985, 319-320; K. SENIOR, "Revolting relations and other objectors to a will", *NLJ* 10 december 1999, 149, 1852; T. PRIME, "Family Provision – The Adult Child and Stepchild", *Fam. Law* 1986, 381.

¹¹⁵ K. SENIOR, "Revolting relations and other objectors to a will", *NLJ* 10 december 1999, 149, 1852; J. HERRING, *Family Law*, Harlow, Pearson Education Limited, 2013, 728-729.

¹¹⁶ Family Provision – Court of Appeal 3 april 1985, *Leach v Lindeman and Others*, *Fam. Law* 1985, 319 – 320.

¹¹⁷ Family Provision – Court of Appeal 3 april 1985, *Leach v Lindeman and Others*, *Fam. Law* 1985, 319 – 320.

¹¹⁸ Family Provision – Court of Appeal 3 april 1985, *Leach v Lindeman and Others*, *Fam. Law* 1985, 319 – 320.

¹¹⁹ Family Provision – Court of Appeal 3 april 1985, *Leach v Lindeman and Others*, *Fam. Law* 1985, 319 – 320.

kleinkinderen op dezelfde wijze als zijn eigen kleinkinderen. Hierdoor besluit de rechtbank dat het stiefkind een onderhoudsvordering kan instellen tegen de nalatenschap van de stiefouder.¹²⁰

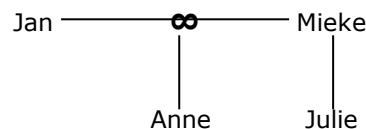
¹²⁰ Family Provision – Family Division 12 juli 1984, *Callaghan (deceased) Re*, W.L.R. 1984, 1076.

Afdeling IV. Legateren van het beschikbaar deel

40. Niettegenstaande het bestaan van een voorbehouden deel is het mogelijk in het Belgische en het Franse rechtsstelsel om een stiefkind testamentair een even groot deel toe te kennen als een juridisch kind. De erflater kan bijvoorbeeld zijn beschikbaar deel legateren aan zijn stiefkind. Het stiefkind wordt hierdoor echter niet opgenomen in de wettelijke devolutie en wordt geen reservataire erfgenaam. Van een gelijkstelling tussen stiefkind en eigen kind is dan ook geen sprake.

Ook in het Nederlandse rechtsstelsel kan het beschikbaar deel soelaas bieden indien men niet voor een impliciete of expliciete erfstelling wenst te kiezen. Er dient op te worden gewezen dat de betrekkingsslausule specifiek voorzien is om het stiefkind een erfrechtelijke aanspraak te geven in de nalatenschap van de stiefouder. Omdat het naar Nederlands recht ook mogelijk is om het stiefkind een gelijk deel toe te kennen door middel van het legateren van het beschikbaar deel, wordt deze mogelijkheid eveneens aangehaald.

Op deze manier kan er een vergelijking worden gemaakt met de grootte van het beschikbaar deel in het Belgische, Franse en het Nederlandse rechtsstelsel. De volgende hypothesen gelden enkel indien de testator geen andere giften doet. In de praktijk zal het echter vaak voorkomen dat er reeds andere giften zijn gedaan.

41. Wat het Belgische en het Franse rechtsstelsel betreft kan dit bijvoorbeeld indien de testator slechts één juridisch kind heeft en één stiefkind wil opnemen in zijn testament. Het beschikbaar deel bedraagt in dit geval één tweede indien de erflater nog geen andere giften heeft gedaan. Hij kan dit gedeelte aan zijn stiefkind legateren door middel van zijn testament. Hierdoor zal het stiefkind een even groot aandeel in de nalatenschap ontvangen als het juridisch kind: Julie en Anne zullen namelijk elk één tweede deel ontvangen in blote eigendom. Mieke heeft als langstlevende echtgenote het recht van het vruchtgebruik op de gehele nalatenschap.¹²¹ In het Franse rechtsstelsel kan Mieke er voor opteren om haar vruchtgebruik niet uit te oefenen maar één vierde van de nalatenschap in volle eigendom te ontvangen.¹²² Wat betreft dit voorbeeld en deze die volgen wordt er steeds vanuit gegaan dat Mieke haar vruchtgebruik op de gehele nalatenschap uitoefent.

In het Nederlandse rechtsstelsel bedragen de legitieme porties van Anne en Mieke elk één vierde deel. Dit omdat indien er geen testament zou zijn, ze elk gerechtigd zouden zijn op de helft van het vermogen van Jan en de legitieme portie de helft van bedraagt van dit erfdeel. Jan kan aldus nog steeds beschikken over de helft van zijn vermogen, wederom indien hij nog geen andere giften heeft gedaan. Hierdoor kan hij bijvoorbeeld niet aan één maar zelfs aan twee stiefkinderen

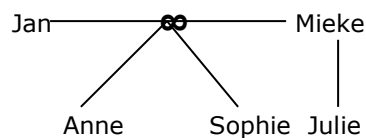
¹²¹ Artikel 745bis Belgisch Burgerlijk Wetboek; artikel 757 Code Civil.

¹²² Artikel 757 Code Civil.

een gelijk deel als zijn juridische kinderen toekennen. Jan kan bijvoorbeeld ook één vierde deel legateren aan Julie en één vierde schenken aan een derde.

De erfdeelen die Anne en Julie verkrijgen betreffen slechts een geldvordering ten laste van de langstlevende echtgenote (Mieke), ten belope van dit erfdeel. Deze geldvordering kunnen zij pas instellen wanneer Mieke in schuldsanering gaat of overlijdt.¹²³

Indien Jan bijvoorbeeld tijdens zijn leven schenkingen doet zullen deze worden aangerekend op zijn beschikbaar deel.¹²⁴ Hierdoor blijft er bijvoorbeeld in het Belgische en het Franse rechtsstelsel geen één tweede deel meer over om aan Julie te legateren.

42. Wanneer de erflater zelf al twee juridische kinderen heeft, kan hij in het Belgische en het Franse rechtsstelsel maximum één derde van zijn vermogen aan zijn stiefkind(eren) legateren via een testament. Indien hij slechts één stiefkind heeft vormt dit geen probleem: Julie zal wederom een even groot deel kunnen krijgen als Anne en Sophie (namelijk één derde deel) indien Jan geen andere giften doet. Indien er een langstlevende echtgenoot is (Mieke) betreffen deze delen wederom slechts blote eigendom. Mieke heeft namelijk het vruchtgebruik op de gehele nalatenschap.¹²⁵

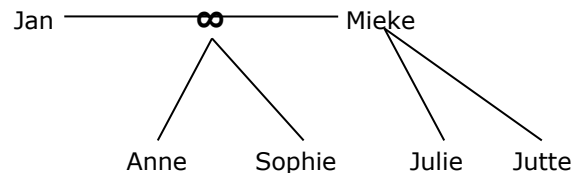
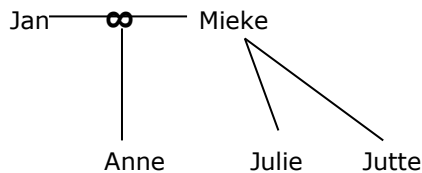
In deze situatie bedragen in het Nederlandse rechtsstelsel de legitieme porties van Mieke, Anne en Sophie elk één zesde deel. Het beschikbaar deel bedraagt hier dan ook één derde. Ook hier dient er op te worden gewezen dat Anne en Sophie slechts een geldvordering hebben, ten laste van Mieke, ten belope van dit deel. Deze geldvordering kunnen zij pas instellen wanneer Mieke in schuldsanering gaat of overlijdt.¹²⁶ In deze situatie kan Jan aldus tot drie stiefkinderen een gelijk deel als zijn juridische kinderen toekennen (namelijk elk één zesde deel).

¹²³ Artikel 4:13, lid 3 Nederlands Burgerlijk Wetboek.

¹²⁴ Boek III, Titel II, hoofdstuk II, Belgisch Burgerlijk Wetboek; Boek III, titel II, hoofdstuk III Code Civil; artikel 4:67 Nederlands Burgerlijk Wetboek; W. PINTENS, C. DECLERCK en K. VANWINCKELEN, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 399.

¹²⁵ Artikel 745bis Belgisch Burgerlijk Wetboek; artikel 757 Code Civil.

¹²⁶ Artikel 4:13, lid 3 Nederlands Burgerlijk Wetboek.

43. Indien er echter twee stiefkinderen zijn die de testator op deze wijze in zijn testament wil integreren (Julie en Jutte) zal het beschikbaar deel in het Belgische, Franse en Nederlandse rechtsstelsel moeten worden verdeeld over deze twee stiefkinderen.

Op deze wijze krijgen zij in het Belgische en het Franse rechtsstelsel elk (i) één vierde deel wanneer de erflater één juridisch kind nalaat, of (ii) één zesde deel wanneer de erflater twee juridische kinderen heeft. Het betreft hier blote eigendom daar Mieke als langstlevende echtgenoot haar vruchtgebruik zal kunnen uitoefenen op de volledige nalatenschap.¹²⁷

In het Nederlandse rechtsstelsel bedragen de legitieme porties van Mieke en Anne in het eerste scenario elk één vierde deel. Het beschikbaar deel bestaat aldus eveneens nog uit één tweede deel. Jan kan dan ook zowel Julie als Jutte elk ook één vierde deel toekennen in zijn testament. Wederom dient te worden opgemerkt dat Anne, Sophie en Julie een geldvordering krijgen ten laste van Mieke ter waarde van hun aandeel in de nalatenschap. Deze geldvordering is ook hier enkel opeisbaar indien Mieke in schuldsanering gaat of na haar overlijden.¹²⁸

In het tweede scenario is dit anders. Hierin heeft Jan niet één maar twee juridische kinderen. De legitieme porties van Mieke, Anne en Sophie bedragen hier elk één zesde deel. Jan kan aldus nog vrij beschikken over drie zesden. Hierdoor kan hij nog steeds aan Julie en Jutte elk één zesde deel toekennen en bijvoorbeeld nog schenkingen doen aan een derde, ook voor één zesde deel. Ook hier bedragen de legitieme porties geldvorderingen ten laste van de langstlevende echtgenoot en geen volle eigendom, die pas opeisbaar zijn na haar overlijden of wanneer zij in schuldsanering gaat.¹²⁹

44. In sommige gevallen is het beschikbaar deel in deze drie rechtsstelsels een mogelijkheid om een stiefkind een even groot breukdeel te legateren als het breukdeel van de reserve of de legitieme portie van de juridische kinderen. Het betreft echter louter een breukdeel en geen recht op een reserve of een legitieme portie. Naar Nederlands recht kan deze oplossing vaker soelaas bieden dan in de andere twee rechtsstelsels. Dit omdat het beschikbaar deel ruimer is in het Nederlandse rechtsstelsel dan in het Belgische of het Franse. Hierdoor kan men meer stiefkinderen op deze wijze een gelijk deel in de nalatenschap als de juridische kinderen laten toekomen.

Het voordeel van deze oplossing is dat legaten herroepbaar zijn. Indien de relatie met het stiefkind afneemt en de stiefouder deze niet meer of niet meer in gelijke delen als zijn juridische kinderen wenst te begunstigen, kan hij dit herroepen. Dit brengt meteen ook een nadeel met zich mee. Het stiefkind verkeert in een zeer onzekere positie. Deze onzekerheid is dubbel van aard. Enerzijds is het voor de stiefouder aldus mogelijk om het legaat ten alle tijden te herroepen.

¹²⁷ Artikel 745*bis* Belgisch Burgerlijk Wetboek; artikel 757 Code Civil.

¹²⁸ Artikel 4:13, lid 3 Nederlands Burgerlijk Wetboek.

¹²⁹ Artikel 4:13, lid 3 Nederlands Burgerlijk Wetboek.

Daarnaast brengt dit legaat ook geen reserve of legitieme portie met zich mee. Hierdoor beschikt het stiefkind niet over dezelfde actiemogelijkheden als de reservataire erfgenamen (*infra randnummers 45-49*). Van een werkelijke gelijkstelling tussen stiefkinderen en eigen kinderen is dan ook geen sprake. De mogelijkheid van het legateren van het beschikbaar deel aan de stiefkinderen vormt dan ook geen globale oplossing voor dit erfrechtelijke probleem.

Afdeling V. De vordering tot inkorting

45. Wat indien de erflater toch het beschikbaar gedeelte van de nalatenschap overschrijdt en de stiefkinderen meer toekent dan hij wettelijk kan? Hij tast in dit geval het voorbehouden deel aan van de reservataire erfgenamen of de legitimarissen.

Wanneer men dit doet door een schenking of een legaat is deze volgens de Belgische rechtsleer niet nietig. Volgens een arrest van 29 april 2010 van het Hof van Cassatie is deze gift enkel vatbaar voor de vordering tot inkorting. Het verschil bestaat erin dat indien de gift nietig was zij geacht wordt nooit te hebben plaatsgevonden. Dit is niet het geval. Indien een reservataire erfgenaam merkt dat zijn reserve is aangetast kan hij een vordering tot inkorting instellen en de schenking aldus inkorten. Het betreft een mogelijkheid van de reservataire erfgenaam en geen automatische sanctie. Het is niet van belang of men doelbewust het beschikbaar deel heeft overschreden. Het opzettelijk karakter brengt niet de sanctie van de nietigheid met zich mee.¹³⁰

Indien er onvoldoende overblijft in de nalatenschap om aan de wettelijke reserves te voldoen, beschikken de reservataire erfgenamen of de legitimarissen in het Belgische, Franse en het Nederlandse rechtstelsel over de mogelijkheid tot het instellen van een vordering tot inkorting.¹³¹ Op deze manier kunnen zij alsnog aanspraak maken op hun reserve of legitieme portie.

46. De vordering tot inkorting is in het Belgisch rechtstelsel een zakelijke vordering en verjaart aldus pas na een termijn van dertig jaar. Deze verjaringstermijn begint te lopen bij het opvallen van de nalatenschap van de erflater.¹³²

In het Franse rechtstelsel kan men deze vordering slechts gedurende vijf jaar instellen. De verjaringstermijn hiervoor begint te lopen bij het opvallen van de nalatenschap van de erflater. Het Franse rechtstelsel kent echter een uitzondering op de duur van de verjaringstermijn in het geval een wettelijke erfgenaam niet wist dat de nalatenschap was opengevallen. In dit geval begint de termijn tot het instellen van de vordering tot inkorting te lopen tot twee jaar vanaf het tijdstip van kennisname van het opvallen van de nalatenschap. Dit wordt genuanceerd daar dit recht nooit langer dan tien jaar na het overlijden van de erflater kan worden uitgeoefend.¹³³

¹³⁰ Cass. 29 april 2010, *RW* 2010-2011, 1; W. PINTENS, C. DECLERCK en K. VANWINCKELEN, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 400.

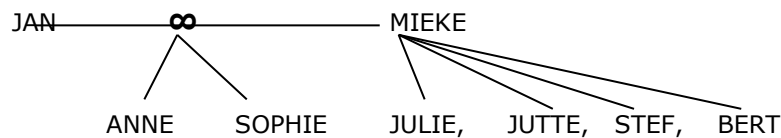
¹³¹ Artikel 920 - 921 Belgisch Burgerlijk Wetboek; artikel 921 Code Civil; artikel 4:79, lid 1, b *juncto* artikel 4:89 Nederlands Burgerlijk Wetboek; GwH 26 juni 2008, *RW* 2008-2009, 1255-1258; Luik 9 januari 2007, *JLMB* 2007, 742; Rb. Antwerpen 21 maart 2012, *RABG* 2012, 828-837; W.G. HUIJGEN, J.E. KASDORP, B.E. REINHARTZ, J.W. ZWEMMER, *Compendium Erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2005, 97; E.W.J. EBBEN en M.J.P. SCHIPPER, *Erfrecht voor de advocatuur*, Apeldoorn, Maklu, 2008, 132; P. VOIRIN en G. GOUBEAUX, *Droit Civil, Tome 2 Régimes Matrimoniaux Successions – Libéralités*, Parijs, LGDJ, 2008, 304-308; P. MALAURIE en L. AYNÈS, *Les successions, les libéralités*, Parijs, Defrénois, 2010, 51 en 325 – 326; W. PINTENS, C. DECLERCK en K. VANWINCKELEN, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 395; A. CULOT, *Manuel des droits de succession*, Brussel, Larcier, 2013, 34; P. DELNOY, *Les libéralités et les successions, Précis de droit civil*, Brussel, Larcier, 2013, 275; A.L. VERBEKE, "Intestaat erfrecht, Reserve", in A.L. VERBEKE, F. BUYSSENS en H. DERYCKE (eds.), *Vermogensrecht met effect na overlijden, erfrecht en testament*, Gent, Larcier, 2014, 28.

¹³² Artikel 2262 Belgisch Burgerlijk Wetboek; Bergen 15 april 1994, *RNB* 1994, 560; W. PINTENS, C. DECLERCK en K. VANWINCKELEN, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 403.

¹³³ Artikel 921 Code Civil; P. VOIRIN en G. GOUBEAUX, *Droit Civil, Tome 2 Régimes Matrimoniaux Successions – Libéralités*, Parijs, LGDJ, 2008, 307.

Voor wat deze giften aan stiefkinderen door middel van een betrekingsclausule betreft, dient de inkorting te worden genuanceerd.¹³⁹ Zodat het niet zou gebeuren dat juridische kinderen via deze weg alsnog het erfdeel van hun stiefbroers- of zussen zouden aantasten, heeft de Nederlandse wetgever voorzien in een uitzondering op het principe van de inkorting. Artikel 4:91, lid 1 van het Nederlands Burgerlijk Wetboek voorziet namelijk in de volgende regeling: "*Indien de erflater makingen of giften heeft gedaan aan een stiefkind, wordt in afwijking van de artikelen 80 tot en met 89 op die makingen en giften niet ingekort, behoudens voorzover de waarde daarvan hoger is dan twee maal hetgeen de legitieme portie van een kind van de erflater had belopen, indien de door de erflater aldus bevoordeelde stiefkinderen diens eigen kinderen waren geweest. De in de eerste zin bedoelde waarde wordt vermeerderd met de waarde van hetgeen alsdan overeenkomstig artikel 70 lid 3 met een gift gelijkgesteld zou worden*".¹⁴⁰

49. Deze ietwat complexe regeling heeft als resultaat dat wat de stiefkinderen zullen bekomen niet lager is dan de legitieme portie van de juridische kinderen. Hierdoor verkrijgen zowel de juridische kinderen als de stiefkinderen een gelijk deel.¹⁴¹ Een voorbeeld kan deze ingewikkelde redenering verduidelijken:

Wanneer Jan overlijdt en zijn echtgenote Mieke achterlaat samen met zijn twee juridische kinderen (Anne en Sophie) en zijn vier stiefkinderen (Julie, Jutte, Stef en Bert) die hij alle vier heeft betrokken in zijn nalatenschap als ware ze zijn juridische kinderen, vindt de volgende verdeling plaats: elk hebben zij recht op één zevende in de nalatenschap van Jan. De oorspronkelijke legitieme porties van Anne en Sophie (de juridische kinderen van Jan) bedragen één zesde (Anne, Sophie en Mieke zijn namelijk de wettelijke erfgenamen = één derde, de legitieme portie bedraagt de helft hiervan, dus één zesde). Jan wil zijn stiefkinderen in de wettelijkde devolutie plaatsen in dezelfde orde als zijn juridische kinderen en dus worden deze door hem in deze devolutie betrokken door middel van zijn testament (betrekingsclausule).

Artikel 4:91 van het Nederlands Burgerlijk Wetboek stelt dat Anne en Sophie slechts de vordering tot inkorting kunnen instellen ten opzichte van Julie, Jutte, Stef en Bert wanneer Jan aan hen schenkingen heeft gedaan die het dubbel bedragen van hun legitieme portie waren ze allen juridische kinderen van Jan geweest. Waren ze allen juridische kinderen van Jan geweest zou hun

¹³⁹ M.J.A. VAN MOURIK, *Nieuw erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2002, 125; W.G. HUIJGEN, J.E. KASDORP, B.E. REINHARTZ, J.W. ZWEMMER, *Compendium Erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2005, 100-114; BC.M. WAAIJER, "De legitieme portie", in M.J.A. VAN MOURIK, B.M.E.M. SCHOLS, F.W.J.M. SCHOLS, L.C.A. VERSTAPPEN en B.C.M. WAAIJER, *Handboek Erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2011, 398.

¹⁴⁰ Artikel 4:91, lid 1 Nederlands Burgerlijk Wetboek.

¹⁴¹ M.J.A. VAN MOURIK, *Nieuw erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2002, 126; BC.M. WAAIJER, "De legitieme portie", M.J.A. VAN MOURIK, B.M.E.M. SCHOLS, F.W.J.M. SCHOLS, L.C.A. VERSTAPPEN en B.C.M. WAAIJER, *Handboek Erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2011, 398.

legitieme portie elk één veertiende bedragen (er zijn namelijk zes kinderen en de echtgenote van Jan). Jan mag dus aan geen van zijn stiefkinderen giften doen die hoger zijn dan twee veertienden. Aangezien Jan hen allen hetzelfde wenst na te laten, namelijk één zevende doet hij dus geen gift die deze waarde te boven gaat (want één zevende is uiteraard gelijk aan twee veertienden).

Mocht Jan hierbuiten nog schenkingen doen die de waarde van twee veertienden te boven zouden gaan dan kunnen Anne, Sophie en Mieke tegen deze gift wel hun vordering tot inkorting instellen.¹⁴²

¹⁴² M.J.A. VAN MOURIK, *Nieuw erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2002, 151.

HOOFDSTUK III. CONVENTIONELE DEVOLUTIE

50. In dit hoofdstuk wordt onderzocht of het mogelijk is om erfovereenkomsten te sluiten in respectievelijk het Belgisch, Nederlands en Frans recht. Specifiek worden de erfovereenkomsten die een gunstige invloed kunnen hebben op de erfrechtelijke positie van het stiefkind in de nalatenschap van de stiefouder behandeld. Het betreft zowel erfovereenkomsten voor- als na het openvallen van de nalatenschap.

In het Engelse rechtstelsel is het door de ruime testeervrijheid al mogelijk om het stiefkind een even groot deel toe te kennen als een eigen kind. Daarnaast beschikt het stiefkind in dit rechtstelsel ook zelf over een onderhoudsvordering. Om deze redenen wordt het Engelse recht niet behandeld in dit hoofdstuk.

Afdeling I. Principiële rechtsgeldigheid van erfovereenkomsten voor het openvallen van de nalatenschap van de stiefouder

51. Is het mogelijk voor de stiefouder om met zijn kinderen een erfovereenkomst te sluiten? Op deze wijze kan de stiefouder, nog voor het openvallen van zijn nalatenschap, een overeenkomst sluiten met deze partijen over de precieze verdeling ervan.

In het Belgische, Franse en Nederlandse rechtstelsel kan een nalatenschap die nog niet is opengevallen niet het voorwerp uitmaken van een overeenkomst, behoudens wettelijke uitzonderingen.¹⁴³

In het Franse rechtstelsel bestaat hierop één bijkomende uitzondering die kan worden aangewend voor wat betreft de erfrechtelijke positie van het stiefkind in de nalatenschap van diens stiefouder. Artikel 929 *Code Civil* bepaalt namelijk dat: "*Tout héritier réservataire présomptif peut renoncer à exercer une action en réduction dans une succession non ouverte. Cette renonciation doit être faite au profit d'une ou de plusieurs personnes déterminées. (...)*".¹⁴⁴

Gedurende lange tijd was er in dit rechtstelsel, naar analogie met België en Nederland, een globaal verbod om overeenkomsten te sluiten over een nog niet opengevallen nalatenschap. Sinds 2006 is hier echter verandering in gekomen. Deze wetwijziging kwam er met het volgende doel: "*Adapter le droit à la nouvelle configuration familiale. Face au vieillissement de la population, à l'augmentation du nombre des familles recomposées (...)*".¹⁴⁵ De Franse wetgever wou het erfrecht aanpassen aan de veranderde samenleving. Men wou daarnaast ook de solidariteit binnen het gezin alsook de rechtszekerheid verhogen. Hierdoor is het mogelijk om, zelfs tijdens het leven van de erflater, te kennen te geven dat een reservataire erfgenaam zijn vordering tot inkorting niet zal instellen tegen bepaalde personen.¹⁴⁶ De parlementaire voorbereiding stelt dat het gaat om een

¹⁴³ Artikel 1130, lid 2 Belgisch Burgerlijk Wetboek; artikelen 722 en 1130 Code Civil; artikel 4:4, lid 2 Nederlands Burgerlijk Wetboek; M.J.A. VAN MOURIK, *Nieuw erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2002, 30 – 31; P. VOIRIN en G. GOUBEUX, *Droit Civil, Tome 2 Régimes Matrimoniaux Successions – Libéralités*, Parijs, LGDJ, 2008, 151; M.J.A. VAN MOURIK, B.M.E.M. SCHOLS, F.W.J.M. SCHOLS, L.C.A. VERSTAPPEN en B.C.M. WAARDER, *Handboek Erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2011, 28 – 29.

¹⁴⁴ Artikel 929 Code Civil.

¹⁴⁵ PERSMEDEDELING DOOR DE FRANSE MINISTERRAAD van 29 juni 2005, www.legifrance.gouv.fr/affichLoiPubliee.do?sessionId=5E383B727DFA90AF690BF0496F63596C.tpdjo04v_2?idDocument=JORFDOLE000017758495&type=general&legislature=12.

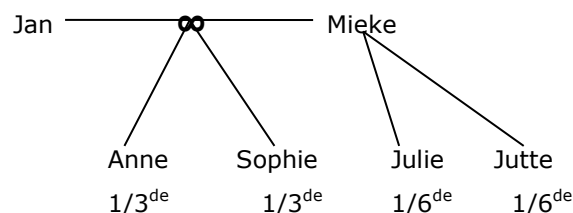
¹⁴⁶ Artikel 930, lid 2 Code Civil; P. MALAURIE, en L. AYNÈS, *Les successions, les libéralités*, Parijs, Defrénois, 2010, 327.

wettelijke uitzondering op het verbod van het sluiten van erfovereenkomsten voor het opvallen van de nalatenschap.¹⁴⁷ De voorafgaande debatten verduidelijken dat de afstand van de vordering tot inkorting neerkomt op een afstand van de reserve: "(...) *dans le cas de la renonciation anticipée à exercer l'action en réduction, vous donnez la possibilité à un futur de cujus de proposer à un héritier de renoncer à tout ou partie de sa réserve.*"¹⁴⁸

Elke reservataire erfgenaam kan afstand doen van zijn vordering tot inkorting.¹⁴⁹ De toestemming van de erflater is hiervoor niet vereist. De verklaring van de afstand van de vordering tot inkorting gebeurt door middel van een *renonciation anticipée à l'action en réduction* (RAAR).¹⁵⁰ Het betreft een authentieke akte die wordt opgesteld in de aanwezigheid van twee notarissen.¹⁵¹ De aanwezigheid van deze notarissen is belangrijk daar de verzaking aan zijn vordering tot inkorting gezien wordt als een ernstige beslissing die men niet ondoordacht mag maken.¹⁵² Het verdient verduidelijking dat het een afstand van de vordering tot inkorting betreft ten opzichte van één of meerdere welbepaalde personen of goederen.¹⁵³ Een abstracte afstand is ongeldig.¹⁵⁴

Het is mogelijk voor de reservataire erfgenaam die afstand doet van zijn vordering tot inkorting (de verzaker) om deze afstand te herroepen in drie gevallen: (i) de begunstigde voldoet niet aan zijn onderhoudsverplichtingen ten opzichte van de verzaker, (ii) de verzaker bevindt zich in een staat van behoeftigheid bij het opvallen van de nalatenschap en (iii) de begunstigde heeft een misdrijf gepleegd tegen de persoon van de verzaker.¹⁵⁵

52. Deze mogelijkheid tot afstand van de vordering tot inkorting komt de erfrechtelijke positie van de stiefkinderen, in de nalatenschap van hun stiefouder, ten goede. Volgend voorbeeld zal dit verduidelijken:

In deze situatie bedragen de reserves van de juridische kinderen van Jan elk één derde deel. Het beschikbaar deel heeft dezelfde omvang. Jan kan aldus slechts over één derde deel beschikken.

¹⁴⁷ Project de loi portant réforme des successions et des libéralités, *Parl. St.* Franse Senaat 2005-2006, nr. 343.

¹⁴⁸ Parlementaire debatten van 16 mei 2006, *Parl. St.* Franse Senaat, www.senat.fr/seances/s200605/s20060516/s20060516003.html#SOM12.

¹⁴⁹ Artikel 929 Code Civil.

¹⁵⁰ P. MALAURIE, en L. AYNÈS, *Les successions, les libéralités*, Parijs, Defrénois, 2010, 328.

¹⁵¹ Artikel 930, lid 1 Code Civil.

¹⁵² Debatten van 16 mei 2006, *Parl. St.* Franse Senaat, www.senat.fr/seances/s200605/s20060516/s20060516003.html#SOM12.

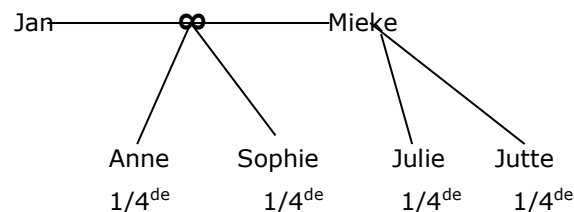
¹⁵³ Artikel 929, lid 1 Code Civil; P. MALAURIE, en L. AYNÈS, *Les successions, les libéralités*, Parijs, Defrénois, 2010, 328.

¹⁵⁴ P. MALAURIE, en L. AYNÈS, *Les successions, les libéralités*, Parijs, Defrénois, 2010, 328.

¹⁵⁵ Artikel 930-3 Code Civil.

Wanneer hij aan Julie en Jutte (zijn stiefkinderen) een legaat wil toekennen, zonder de reserves van Anne en Sophie te overschrijden, kan hij hen elk maximum één zesde deel toekennen.

Het dient te worden benadrukt dat Mieke als langstlevende echtgenoot haar vruchtgebruik zal uitoefenen op de volledige nalatenschap. De overige erfgenamen verkrijgen enkel een blote eigendom op hun toegewezen aandeel in de nalatenschap.¹⁵⁶

In dit voorbeeld bepaalt Jan in zijn testament dat zowel zijn twee juridische kinderen als zijn twee stiefkinderen, elk één vierde van zijn nalatenschap zullen ontvangen. De reserves van Anne en Sophie worden hierdoor aangetast.

In het Franse rechtstelsel is het mogelijk dat Anne en Sophie reeds voor het openvallen van de nalatenschap afstand doen van hun vordering tot inkorting ten opzichte van de legaten gedaan aan Julie en Jutte. Zij kunnen dit doen door een verklaring af te leggen in de vorm van een authentieke akte, voor twee notarissen. Wanneer Jan overlijdt en zijn nalatenschap opvalt ontvangen alle vier deze kinderen één vierde deel in blote eigendom daar Mieke ook in dit voorbeeld haar vruchtgebruik uitoefent over de gehele nalatenschap.

In het Belgische rechtstelsel kan hetzelfde voorbeeld worden aangehaald. Het is echter niet mogelijk voor Anne en Sophie om reeds voor het openvallen van de nalatenschap afstand te doen van hun vordering tot inkorting.¹⁵⁷

In het Nederlandse rechtstelsel bedragen de legitieme porties van Anne, Sophie en Mieke elk één zesde deel. Indien Jan meer dan drie zesden zou wegschenken (bijvoorbeeld aan vrienden en aan Julie en Jutte), is het ook hier niet mogelijk dat Anne, Sophie en/of Mieke reeds voor het openvallen van de nalatenschap afstand doen van hun vordering tot inkorting ten gunste van deze giften.¹⁵⁸

53. Het betreft een mogelijkheid in het Franse rechtstelsel waarvan het niet zeker is dat de reservataire erfgenamen hier vaak gebruik van maken in de praktijk ten voordele van de stiefkinderen. De herroeping in het geval van het niet nakomen van de onderhoudsplicht wijst bijvoorbeeld op de situatie waarin reservataire erfgenamen afstand doen van hun vordering tot inkorting ten gunste van hun andere juridische ouder (langstlevende echtgenoot of hun eigen descendente).

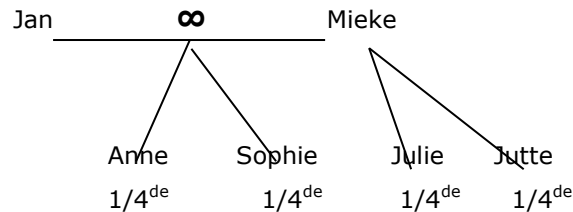
¹⁵⁶ Artikel 757 Code Civil.

¹⁵⁷ Artikel 1130, lid 2 Belgisch Burgerlijk Wetboek.

¹⁵⁸ Artikel 4:4, lid 2 Nederlands Burgerlijk Wetboek; M.J.A. VAN MOURIK, *Nieuw erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2002, 30 – 31; M.J.A. VAN MOURIK, B.M.E.M. SCHOLS, F.W.J.M. SCHOLS, L.C.A. VERSTAPPEN en B.C.M. WAAIJER, *Handboek Erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2011, 28 – 29.

Afdeling II. Principiële rechtsgeldigheid van erfovereenkomsten na het opvallen van de nalatenschap van de stiefouder

54. Het voorbeeld dat hier wordt onderzocht is de mogelijkheid van de juridische kinderen om na het opvallen van de nalatenschap afstand te doen van hun vordering tot inkorting. Volgend voorbeeld naar zal dit verduidelijken:

Jan legateert één tweede van zijn vermogen aan Julie en Jutte; hij wenst aldus dat elk van hen één vierde deel ontvangt uit zijn nalatenschap. Bij het opvallen van de nalatenschap blijkt dan onder het Belgische en het Franse rechtstelsel dat de reserves van Anne en Sophie zijn aangetast. Deze bedragen namelijk elk één derde deel en er is slechts één vierde deel over voor elk van hen.

Wat het Nederlandse rechtstelsel betreft kan er ook beroep worden gedaan op dit voorbeeld, doch dient de verdeling te veranderen. De legitieme porties van Anne en Sophie bedragen namelijk één zesde deel. Ook hier kan het gebeuren dat Jan deze legitieme porties aantast doordat hij bijvoorbeeld verschillende schenkingen heeft gedaan tijdens zijn leven.

De vraag die zich nu stelt is of de mogelijkheid bestaat dat Anne en Sophie na het overlijden van Jan afstand doen van hun vordering tot inkorting. Zo kunnen Julie en Jutte hun giften alsnog behouden.

55. In het Belgische, Franse en het Nederlandse rechtstelsel is het mogelijk dat de reservataire erfgenamen of de legitimarissen afstand doen van hun vordering tot inkorting na het opvallen van de nalatenschap.¹⁵⁹

In het Belgische rechtstelsel is de afstand niet aan vormvereisten onderworpen en kan deze stilzwijgend gebeuren. De afstand moet wel onbetwistbaar vaststaan.¹⁶⁰

In het Franse rechtstelsel is het loutere stilzwijgen niet voldoende om van een afstand te spreken. Dit stilzwijgen moet gepaard gaan met een ondersteunende handeling waaruit deze afstand duidelijk blijkt.¹⁶¹

Artikel 4:89, lid 1 van het Nederlands Burgerlijk Wetboek bepaalt dat de legitimaris op daarvoor vatbare giften *kan* inkorten. Het betreft een bevoegdheid tot het instellen van de

¹⁵⁹ Artikel 918 Belgisch Burgerlijk Wetboek; P. MALAURIE, en L. AYNÈS, *Les successions, les libéralités*, Parijs, Defrénois, 2010, 327; B.C.M. WAAIJER, "De Legitieme Portie", in M.J.A. VAN MOURIK, B.M.E.M. SCHOLS, F.W.J.M. SCHOLS, L.C.A. VERSTAPPEN en B.C.M. WAAIJER, *Handboek Erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2011, 387; W. PINTENS, C. DECLERCK en K. VANWINCKELEN, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 402.

¹⁶⁰ W. PINTENS, C. DECLERCK en K. VANWINCKELEN, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 402.

¹⁶¹ P. MALAURIE, en L. AYNÈS, *Les successions, les libéralités*, Parijs, Defrénois, 2010, 327.

vordering tot inkorting en geen verplichting.¹⁶² Hierdoor wordt besloten dat een legitimaris afstand kan doen van zijn vordering tot inkorting door de loutere niet-uitoefening van dit vorderingsrecht.¹⁶³ De erflater kan een termijn stellen waarin deze vordering dient te worden uitgeoefend en uiterlijk vervalt deze mogelijkheid tot het instellen van de vordering tot inkorting na vijf jaar.¹⁶⁴

¹⁶² Artikel 4:90, lid 3 Nederlands Burgerlijk Wetboek; S.F.M. WORTMANN en J. VAN DUIJVENDIJK-BRAND, *Personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2002, 280 en 338; T.J. MELLEMA-KRANENBURG, "Titel 4, Uiterste willen", in W.D. KOLKMAN, B.E. REINHARTZ, L.C.A. VERSTAPPEN en I.J.F.A. van VIJFEIJKEN (eds.), *Erfrecht, tekst & commentaar*, Deventer, Kluwer, 2006, 121.

¹⁶³ Artikel 4:89, lid 1 Nederlands Burgerlijk Wetboek; B.C.M. WAAIJER, "De Legitieme Portie", in M.J.A. VAN MOURIK, B.M.E.M. SCHOLS, F.W.J.M. SCHOLS, L.C.A. VERSTAPPEN en B.C.M. WAAIJER, *Handboek Erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2011, 387.

¹⁶⁴ Artikel 4:90, lid 3 Nederlands Burgerlijk Wetboek; S.F.M. WORTMANN en J. VAN DUIJVENDIJK-BRAND, *Personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2002, 280; T.J. MELLEMA-KRANENBURG, "Titel 4, Uiterste willen", in W.D. KOLKMAN, B.E. REINHARTZ, L.C.A. VERSTAPPEN en I.J.F.A. van VIJFEIJKEN (eds.), *Erfrecht, tekst & commentaar*, Deventer, Kluwer, 2006, 121.

HOOFDSTUK IV. STIEFOUDERADOPTIE ALS LEGITIEM MIDDEL OM ERFRECHTELIJKE AANSPRAKEN TE CREËREN?

Afdeling I. Positieve houding van de wetgever ten aanzien van stiefouderadoptie

56. In het Belgische en het Franse rechtstelsel bestaan er twee mogelijke vormen van stiefouderadoptie: (i) de volle stiefouderadoptie en (ii) de gewone stiefouderadoptie.¹⁶⁵

Het Nederlandse en het Engelse rechtstelsel kennen maar één vorm van stiefouderadoptie, deze stemt overeen met de volle stiefouderadoptie uit het Belgische en het Franse rechtstelsel.¹⁶⁶

57. De Belgische en de Franse wetgever begunstigen de stiefouderadoptie door een versoepeling van de leeftijdsvoorwaarden die worden gesteld in hoofde van de adoptant.¹⁶⁷ In het Franse rechtstelsel dient de adoptant minstens vijftientig jaar oud te zijn.¹⁶⁸ Deze regel vervalt echter in het geval van een stiefouderadoptie.¹⁶⁹ In het Belgische rechtstelsel is er een gelijkaardige bepaling van toepassing. De adoptant moet eveneens minstens vijftientig jaar oud zijn, tenzij het gaat om een stiefouderadoptie.¹⁷⁰ Dan dient de adoptant slechts achttien jaar oud te zijn.¹⁷¹ Daarnaast is de algemene regel naar Belgisch en Frans recht dat de adoptant en de adoptandus vijftien jaar in leeftijd van elkaar dienen te verschillen.¹⁷² De reden hiervoor kan worden gevonden in de nabootsing van de natuurlijke verhoudingen tussen een ouder en zijn kind.¹⁷³ Wat betreft de stiefouderadoptie wordt hierop een uitzondering gemaakt; in dit geval wordt slechts een minimum leeftijdsverschil van tien jaar vereist.¹⁷⁴

Het dient te worden benadrukt dat van dit leeftijdsverschil naar Belgisch recht niet meer kan worden afgeweken. Zo is het bijvoorbeeld niet mogelijk dat de rechter op grond van billijkheidsoverwegingen een stiefouderadoptie waarin de adoptant en de adoptandus slechts 9 jaar van elkaar verschillen, goedkeurt.¹⁷⁵ Het Franse recht verschilt hierin van het Belgische. Zo bepaalt artikel 344 lid 2 van de Code Civil dat: "*Toutefois, le tribunal peut, s'il ya de justes motifs,*

¹⁶⁵ Boek I, Titel VIII, hoofdstuk 1, afdeling 3, §1 en 2 Belgisch Burgerlijk Wetboek; Boek I, Titel VIII, hoofdstukken 1 en 2 Code Civil; P. MALAURIE en H. FULCHIRON, *La Famille*, Parijs, Deffrénos, 2004, 449 en 460; P. COURBE, *Droit de la famille*, Parijs, Dalloz, 2008, 416; F. SWENNEN, *Familie recht in kort bestek*, Antwerpen, Intersentia, 2008, 78; A. BATTEUR, *Droit des Personnes, des Familles et des Majeurs Protégés*, Parijs, LGDJ, 2010, 182 en 198; A. BÉNABENT, *Droit civil, Droit de la famille*, Parijs, Montchrestien, 2010, 404; Y.H. LELEU, *Droit des personnes et des familles*, Brussel, Larcier, 2010, 635; F. TERRÉ en D. FENOUILLET, *Droit civil, La Famille*, Parijs, Dalloz, 2011, 681; M. BRUSORIO-AILLAUD, *Droit des Personnes et de la Famille*, Brussel, Larcier, 2012, 293 en 304; M. BEAGUE, S.M. FERRIÉ, J. HOUSSIER en M. SAULIER, "Beau-parent/co-parent" in H. FULCHIRON en J. SOSSON (eds.), *Parenté, Filiation, Origines, Le droit et l'engendrement à plusieurs*, Brussel, Burylant, 2013, 80; P. SENAËVE, *Compendium van het Personen- en Familie recht*, Leuven, Acco, 2013, 267; F. SWENNEN, *Het personen- en familie recht*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 378-379.

¹⁶⁶ Artikel 1:227, lid 2 Nederlands Burgerlijk Wetboek; Adoption and Children Act 2002, s 49.

¹⁶⁷ P. SENAËVE, *Compendium van het Personen- en Familie recht*, Leuven, Acco, 2013, 274.

¹⁶⁸ Artikel 343-1 Code Civil.

¹⁶⁹ Artikel 343, lid 2 Code Civil.

¹⁷⁰ Artikel 345, lid 1 en 2 Belgisch Burgerlijk Wetboek.

¹⁷¹ Artikel 345, lid 2 Belgisch Burgerlijk Wetboek.

¹⁷² Artikel 345, lid 1 Belgisch Burgerlijk Wetboek; artikel 344, lid 1 Code Civil; F. TERRÉ en D. FENOUILLET, *Droit civil, La Famille*, Parijs, Dalloz, 2011, 697; P. SENAËVE, *Compendium van het Personen- en Familie recht*, Leuven, Acco, 2013, 275.

¹⁷³ P. SENAËVE, *Compendium van het Personen- en Familie recht*, Leuven, Acco, 2013, 275.

¹⁷⁴ Artikel 345, lid 2 Belgisch Burgerlijk Wetboek; artikel 344, lid 1 Code Civil; F. TERRÉ en D. FENOUILLET, *Droit civil, La Famille*, Parijs, Dalloz, 2011, 697; P. SENAËVE, *Compendium van het Personen- en Familie recht*, Leuven, Acco, 2013, 275; F. SWENNEN, *Het personen- en familie recht*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 388.

¹⁷⁵ Brussel 25 november 1999, RTDF 2000, 423; P. SENAËVE, *Compendium van het Personen- en Familie recht*, Leuven, Acco, 2013, 275.

*prononcer l'adoption lorsque la différence d'âge est inférieure à celles que prévoit l'alinéa précédent.*¹⁷⁶ Dit wil zeggen dat het voor de rechter in Frankrijk wel mogelijk is om, mits voldoende argumenten, verder af te wijken van het leeftijdsverschil.

In het Nederlandse rechtsstelsel moet elke adoptant minstens achttien jaar ouder zijn dan het kind.¹⁷⁷ De stiefouderadoptie wordt wat de leeftijdsvoorwaarden betreft niet extra begunstigd. Integendeel zelfs, wanneer de stiefouder zich op vergevorderde leeftijd bevindt, is het aan de rechter om te oordelen of de adoptie nog in het belang is van het kind.¹⁷⁸ Indien de stiefouder en de juridische ouder meerdere jaren in leeftijd verschillen kan dit een probleem vormen. De vraag is wat 'vergevorderde leeftijd' precies is. Dit is relevant aangezien het stiefouderschap zich ook op latere leeftijd kan manifesteren. Hierop biedt de memorie van toelichting antwoord. Een adoptant mag maximaal vijftig jaar ouder zijn dan het kind. Er wordt gesteld dat wanneer een man bijvoorbeeld tweeënvijftig jaar oud is, het niet meer in het belang is van een baby dat hij dit kind adopteert. De wetgever laat het aan de rechter over om hierover *in concreto* te oordelen.¹⁷⁹ Door deze *in concreto* beoordeling blijft het mogelijk om voor de Nederlandse rechtbank te beargumenteren dat de stiefouderadoptie wel degelijk in het belang is van het kind. Zo kan men bijvoorbeeld trachten te argumenteren dat men een volledige erfrechtelijke gelijkstelling (inclusief het verkrijgen van een legitieme portie) beoogt tussen de juridische kinderen en het stiefkind.

In het Engelse rechtsstelsel dient men de leeftijd van eenentwintig jaar te hebben bereikt alvorens men een kind kan adopteren.¹⁸⁰ Ook wanneer men het kind van zijn echtgenoot adopteert blijft deze leeftijdsvoorwaarde behouden.¹⁸¹ Er is dus geen sprake van een begunstiging van de stiefouderadoptie door de Engelse wetgever wat betreft de leeftijdsvoorwaarden van de adoptant.

¹⁷⁶ Artikel 344, lid 1 Code Civil.

¹⁷⁷ Artikel 1:228, lid 1, c Nederlands Burgerlijk Wetboek.

¹⁷⁸ Memorie van toelichting, *Parl. St. Tweede Kamer* 1995-96, dossiernummer 24649, stuknummer 3, 14; A.M.L. BROEKHUIJSEN-MOLENAAR, "Titel 12: Adoptie", in J.H. Nieuwenhuis, C.J.J.M. STOKER en W.L. VALK (eds.), *Burgerlijk Wetboek, Tekst & Commentaar, deel I*, Deventer, Kluwer, 2011, 327.

¹⁷⁹ Memorie van toelichting, *Parl. St. Tweede Kamer* 1995-96, dossiernummer 24649, stuknummer 3, 15.

¹⁸⁰ Adoption and Children Act 2002, s 50 (2) (b) en s 51 (1).

¹⁸¹ Adoption and Children Act 2002, s 50 (2) (b).

§1. Volle stiefouderadoptie

58. Wanneer men voor deze vorm van stiefouderadoptie kiest zal het geadopteerde stiefkind worden behandeld alsof hij een rechtstreekse descendent is van de stiefouder. Het stiefkind verkrijgt namelijk hetzelfde statuut en dezelfde rechten en verplichtingen als de juridische kinderen van de stiefouder. De geadopteerde wordt behandeld alsof hij geboren is uit degene die hem ten volle adopteert.¹⁸² Hij verkrijgt niet alleen een afstammingsband ten opzichte van de adoptant zelf maar ook ten opzichte van al de verwanten van de adoptant.¹⁸³

59. In al de onderzochte rechtsstelsels dient de stiefouder te zijn gehuwd met een juridische ouder van het kind om van stiefouderadoptie te kunnen spreken in plaats van partneradoptie.¹⁸⁴

60. In het Belgische en het Nederlandse rechtsstelsel is deze vorm van adoptie uitsluitend mogelijk voor minderjarige stiefkinderen.¹⁸⁵

Het Franse rechtsstelsel laat deze vorm van adoptie alleen toe voor kinderen onder de vijftien jaar.¹⁸⁶

In het Engelse rechtsstelsel kan men enkel worden geadopteerd indien men minder dan negentien jaar oud is. De aanvraag tot stiefouderadoptie moet echter al gedaan worden voor de achttiende verjaardag van de adoptandus.¹⁸⁷

¹⁸² Artikel 356-1 Belgisch Burgerlijk Wetboek; artikel 358 Code Civil; artikel 1:229, lid 1 Nederlands Burgerlijk Wetboek; Adoption and Children Act 2002, s 67, (1); J. MASSON, R. BAILEY-HARRIS en R. PROBERT, *Principles of Family Law*, Londen, Sweet & Maxwell, 2008, 871; F. SWENNEN, *Familie recht in kort bestek*, Antwerpen, Intersentia, 2008, 78; A. BATTEUR, *Droit des Personnes, des Familles et des Majeurs Protégés*, Parijs, LGDJ, 2010, 193; P. VLAARDINGERBROEK, K. BLANKMAN, A. HEIDA, A.P. VAN DER LINDEN en E.C.C. PUNSELIE, *Het hedendaagse personen- en familie recht*, Deventer, Kluwer, 2011, 31 en 277; BRUSORIO-AILLAUD, *Droit des Personnes et de la Famille*, Brussel, Larcier, 2012, 303; W. PINTENS, C. DECLERCK en K. VANWINKELEN, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 328; R. BARBAIX en A.L. VERBEKE, *Kernbegrippen, Erfrecht en giften*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 28; J. HERRING, *Family Law*, Harlow, Pearson Education Limited, 2013, 687; P. SENA EVE, *Compendium van het Personen- en Familie recht*, Leuven, Acco, 2013, 295; F. SWENNEN, *Het personen- en familie recht*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 395.

¹⁸³ Artikel 356-1 Belgisch Burgerlijk Wetboek; artikel 358 Code Civil; artikel 1:229, lid 1 Nederlands Burgerlijk Wetboek; Adoption and Children Act 2002, s 67, (1); R. BARBAIX en A.L. VERBEKE, *Kernbegrippen, Erfrecht en giften*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 29; P. SENA EVE, *Compendium van het Personen- en Familie recht*, Leuven, Acco, 2013, 295.

¹⁸⁴ Artikel 345-1 Code Civil; G. VERSCHULDEN, "Volle adoptie door ongehuwde partner krijgt groen licht", *Juristenkrant* 6 juni 2000, 1; A. BAINHAM, *Children, The Modern Law*, Bristol, Family Law, 2005, 235; MASSON, R. BAILEY-HARRIS en R. PROBERT, *Principles of Family Law*, Londen, Sweet & Maxwell, 2008, 871; M.J.A. VAN MOURIK en A.J.M. NUYTINCK, *Personen- en familie recht, huwelijksvermogensrecht en erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2009, 187; S. HARRIS-SHORT en J. MILES, *Family Law, text, cases and materials*, Oxford, Oxford University Press, 2011, 651 en 941; P. SENA EVE, *Compendium van het Personen- en Familie recht*, Leuven, Acco, 2013, 274 - 276; K. STANDLEY en P. DAVIES, *Family Law*, Hampshire, Palgrave Macmillan, 2013, 432.

¹⁸⁵ Artikel 355 Belgisch Burgerlijk Wetboek; artikel 1: 228, lid 1 (a) Nederlands Burgerlijk Wetboek; S.F.M. WORTMANN en J. VAN DUIJVENDIJK-BRAND, *Personen- en familie recht*, Deventer, Kluwer, 2002, 167; H. CASMAN, "Wettelijke samenwoning, hoe gaat dat nu verder?", *NJW* 2004, 182 -193; A. HUYGENS, "Persoonlijk gezag over minderjarige kinderen: *quo vadis?*", *TBBR* 2006, 567-588; Y.H. LELEU, *Droit des personnes et des familles*, Brussel, Larcier, 2010, 659; P. VLAARDINGERBROEK, K. BLANKMAN, A. HEIDA, A.P. VAN DER LINDEN en E.C.C. PUNSELIE, *Het hedendaagse personen- en familie recht*, Deventer, Kluwer, 2011, 281; P. SENA EVE, *Compendium van het Personen- en Familie recht*, Leuven, Acco, 2013, 275, 302.

¹⁸⁶ Artikel 345 Code Civil; P. MALAURIE en H. FULCHIRON, *La Famille*, Parijs, Defrénois, 2004, 453; P. COURBE, *Droit de la famille*, Parijs, Dalloz, 2008, 423; A. BATTEUR, *Droit des Personnes, des Familles et des Majeurs Protégés*, Parijs, LGDJ, 2010, 185; A. BÉNABENT, *Droit civil, Droit de la famille*, Parijs, Montchrestien, 2010, 408 en 411; F. TERRÉ en D. FENOUILLET, *Droit civil, La Famille*, Parijs, Dalloz, 2011, 682; M. BRUSORIO-AILLAUD, *Droit des Personnes et de la Famille*, Brussel, Larcier, 2012, 296.

¹⁸⁷ Adoption and Children Act 2002, s 49, (4); PROBERT, R., *Cretney and Probert's Family Law*, Londen, Sweet & Maxwell, 2012, 427; J. HERRING, *Family Law*, Harlow, Pearson Education Limited, 2013, 671; K. STANDLEY en P. DAVIES, *Family Law*, Hampshire, Palgrave Macmillan, 2013, 412.

61. De toestemming van het kind zelf is in het Belgische en het Nederlandse rechtsstelsel vereist vanaf de leeftijd van twaalf jaar en in het Franse rechtsstelsel vanaf dertien jaar.¹⁸⁸ In het Engelse rechtsstelsel is deze toestemming van het kind niet vereist.¹⁸⁹

62. Zowel in het Belgische, het Franse als het Engelse rechtsstelsel is de toestemming van de juridische ouder met de volle stiefouderadoptie vereist.¹⁹⁰

In het Nederlandse rechtsstelsel wordt dit niet verwoord als een toestemming maar wordt gesteld dat de juridische ouders tegen deze adoptie kunnen protesteren.¹⁹¹ De juridische ouder beschikt met andere woorden ook over een vetorecht.¹⁹² Dit recht is niet absoluut daar het zowel door de wet als door de figuur van het rechtsmisbruik wordt beperkt.

De wet gaat aan dit vetorecht voorbij in drie gevallen: (i) wanneer het kind en de juridische ouder die weigert zijn toestemming te geven, niet of nauwelijks met elkaar hebben samengewoond, (ii) wanneer de ouder zijn ouderlijk gezag heeft misbruikt ten opzichte van het kind of wanneer hij de opvoeding en de verzorging van het kind heeft verwaarloosd of (iii) wanneer hij onherroepelijk is veroordeeld wegens het plegen van bepaalde misdrijven tegen het kind (zijnde de misdrijven omschreven in titels XIII tot en met XV en XVIII tot en met XX van het tweede boek van het Wetboek van Strafrecht).¹⁹³ Wanneer een juridische ouder weigert toestemming te geven tot een stiefouderadoptie en dit doet louter als misbruik van zijn bevoegdheid en niet in het belang van het kind (rechtsmisbruik), zal het veto van deze juridische ouder eveneens buiten beschouwing worden gelaten.¹⁹⁴

Er dient op te worden gewezen dat men bij de stiefouderadoptie bijkomende voorzichtigheid aan de dag dient te leggen indien men aan de bezwaren van de juridische ouder voorbij gaat. Dit is de ouder die niet gehuwd is met de stiefouder-adoptant. De ouder zal namelijk in het meeste der gevallen hebben samengeleefd met het kind. Deze voltijdse samenleving is meestal enkel tot een einde gekomen door de echtscheiding.¹⁹⁵ Een reden om voorbij te gaan aan de bezwaren van deze ouder is dan ook niet vaak van toepassing. Behalve wanneer deze ouder

¹⁸⁸ Artikel 348-1 Burgerlijk Wetboek; artikel 345 Code Civil; artikel 1:228, lid 1, (a) Nederlands Burgerlijk Wetboek; M.J.C. KOENS, K. BLANKMAN, M.L.C.C. de BRUIJN-LÜCKERS, A.P. VAN DER LINDEN, V.M. SMITS en P. VLAARDINGERBROEK, *Het hedendaagse personen- en familierecht*, Zwolle, W.E.J. Tjeenk Willink, 1995, 189; P. COURBE, *Droit de la famille*, Parijs, Dalloz, 2008, 423; P. VLAARDINGERBROEK, K. BLANKMAN, A. HEIDA, A.P. VAN DER LINDEN en E.C.C. PUNSELIE, *Het hedendaagse personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2011, 283.

¹⁸⁹ A. BAINHAM, *Children, The Modern Law*, Bristol, Family Law, 2005, 288.

¹⁹⁰ Artikelen 344-2, 348-2 en 348-3 Belgisch Burgerlijk Wetboek; artikel 345-1, 1° en 361 Code Civil; Adoption and Children Act 2002, s 34 en 52; A. BAINHAM, *Children, The Modern Law*, Bristol, Family Law, 2005, 235 en 285 – 287; P. COURBE, *Droit de la famille*, Parijs, Dalloz, 2008, 424-425; Y.H. LELEU, *Droit des personnes et des familles*, Brussel, Larcier, 2010, 659; F. SWENNEN, *Het personen- en familierecht*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 387 en 390-391.

¹⁹¹ Artikel 1:228, lid 1, (d) Nederlands Burgerlijk Wetboek; M.J.C. KOENS, K. BLANKMAN, M.L.C.C. de BRUIJN-LÜCKERS, A.P. VAN DER LINDEN, V.M. SMITS en P. VLAARDINGERBROEK, *Het hedendaagse personen- en familierecht*, Zwolle, W.E.J. Tjeenk Willink, 1995, 193 – 195; S.F.M. WORTMANN en J. VAN DUJVENDIJK-BRAND, *Personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2002, 168; P. VLAARDINGERBROEK, K. BLANKMAN, A. HEIDA, A.P. VAN DER LINDEN en E.C.C. PUNSELIE, *Het hedendaagse personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2011, 288.

¹⁹² Artikel 1:228, lid 1 (d) Nederlands Burgerlijk Wetboek.

¹⁹³ Artikel 1:228, lid 2 Nederlands Burgerlijk Wetboek.

¹⁹⁴ Gerechtshof 's - Hertogenbosch 25 maart 1993, *NJ* 1994, 18; M.J.C. KOENS, K. BLANKMAN, M.L.C.C. de BRUIJN-LÜCKERS, A.P. VAN DER LINDEN, V.M. SMITS en P. VLAARDINGERBROEK, *Het hedendaagse personen- en familierecht*, Zwolle, W.E.J. Tjeenk Willink, 1995, 197.

¹⁹⁵ Memorie van toelichting, *Parl. St. Tweede Kamer* 1995-96, dossiernummer 24649, stuknummer 3, 15; S.F.M. WORTMANN en J. VAN DUJVENDIJK-BRAND, *Personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2002, 195; A.M.L. BROEKHUIJSEN-MOLENAAR, "Titel 12: Adoptie", in J.H. Nieuwenhuis, C.J.J.M. STOKER en W.L. VALK (eds.), *Burgerlijk Wetboek, Tekst & Commentaar, deel I*, Deventer, Kluwer, 2011, 329.

misbruik maakt van dit recht, zal zijn veto vaak doorslaggevend zijn om de stiefouderadoptie niet te laten plaatsvinden.¹⁹⁶

In het Franse rechtstelsel is ook vereist dat de juridische ouder waarvoor de stiefouder in de plaats treedt diens ouderlijk gezag volledig wenst af te staan of deze juridische ouder reeds eerder is overleden en diens juridische ouders (de grootouders van het kind) geen familiale interesse vertonen in het kind: dit wil zeggen dat zij zich uiterst afzijdig houden en geen emotionele band met het kind wensen.¹⁹⁷ De reden dat dit is geïntegreerd in het Franse rechtstelsel is te vinden in de oorsprong van de wet van 8 januari 1993. Deze wet kwam tot stand om de volgende situatie te vermijden: één van de juridische ouders komt te overlijden en de andere juridische ouder hertrouwt. Deze nieuwe echtgenoot adopteert zijn stiefkind. Het stiefkind groeit op in de familie van deze twee personen (de oorspronkelijke juridische ouder en de oorspronkelijke stiefouder – nu ook juridische ouder door de volle adoptie). Hierdoor zien de ouders van de overleden juridische ouder hun kleinkind nooit meer en verwatert hun emotionele band volledig. De Franse wetgever oordeelt dat dit niet in het belang van het kind is en stelt daarom dat een stiefouderadoptie na het overlijden van één van de juridische ouders, slechts kan wanneer de juridische ouders van de overledene te kennen hebben gegeven niet geïnteresseerd te zijn in de familiale band met het betreffende kind.¹⁹⁸

63. De volle stiefouderadoptie is in de bestuurdere rechtstelsels enkel toegelaten wanneer er tussen het kind en de adoptant geen biologische en/of juridische afstammingsband bestaat.¹⁹⁹

64. In het Nederlandse rechtstelsel wordt er vereist dat de stiefouder minstens drie aaneengesloten jaren onmiddellijk voorafgaand aan de aanvraag tot de stiefouderadoptie heeft samengeleefd met de juridische ouder van het kind. Deze voorwaarde geldt niet indien het kind is geboren binnen de relatie van de adoptant en zijn juridische ouder.²⁰⁰

De stiefouder-adoptant en de juridische ouder dienen het kind ook gedurende ten minste één jaar feitelijk samen te hebben verzorgd en opgevoed.²⁰¹ Deze vereisten kunnen niet worden teruggevonden in de andere bestudeerde rechtstelsels.

¹⁹⁶ Memorie van toelichting, *Parl. St. Tweede Kamer* 1995-96, dossiernummer 24649, stuknummer 3, 15; A.M.L. BROEKHUIJSEN-MOLENAAR, "Titel 12: Adoptie", in J.H. Nieuwenhuis, C.J.J.M. STOKER en W.L. VALK (eds.), *Burgerlijk Wetboek, Tekst & Commentaar, deel I*, Deventer, Kluwer, 2011, 329.

¹⁹⁷ Artikel 345-1 Code Civil; P. MALAURIE en H. FULCHIRON, *La Famille*, Parijs, Defrénois, 2004, 454-456; P. COURBE, *Droit de la famille*, Parijs, Dalloz, 2008, 415; F. TERRÉ en D. FENOUILLET, *Droit civil, La Famille*, Parijs, Dalloz, 2011, 694-695.

¹⁹⁸ A. BATTEUR, *Droit des Personnes, des Familles et des Majeurs Protégés*, Parijs, LGDJ, 2010, 190-191.

¹⁹⁹ Artikel 344-2 Belgisch Burgerlijk Wetboek; artikel 345, lid 1, 1° Code Civil; artikel 1:228, lid 1 Nederlands Burgerlijk Wetboek; Adoption and Children Act 2002, s 49.

²⁰⁰ Artikel 1:227, lid 2 Nederlands Burgerlijk Wetboek; S.F.M. WORTMANN en J. VAN DUIJVENDIJK-BRAND, *Personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2002, 166; P. VLAARDINGEBROEK, K. BLANKMAN, A. HEIDA, A.P. VAN DER LINDEN en E.C.C. PUNSELIE, *Het hedendaagse personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2011, 285.

²⁰¹ Artikel 1:228, lid 1 (f) Nederlands Burgerlijk Wetboek; P. VLAARDINGEBROEK, K. BLANKMAN, A. HEIDA, A.P. VAN DER LINDEN en E.C.C. PUNSELIE, *Het hedendaagse personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2011, 278 en 283.

Volgend voorbeeld zal deze voorwaarden verduidelijken:

Jan kan de stiefouderadoptie van Julie maar aanvragen voor zover hij drie jaar met Mieke heeft samengeleefd. Deze voorwaarde vervalt echter wanneer Julie is geboren terwijl Jan een relatie heeft met Mieke. De Nederlandse wet spreekt louter over een 'relatie' en niet over het huwelijk of een andere juridisch geregelde samenlevingsvorm. Oorspronkelijk was dit anders en diende er wel sprake te zijn van een huwelijk. Dit is aldus versoepeld.²⁰² De vraag is echter of de rechtszekerheid hiermee is gediend daar het niet altijd even evident is om een feitelijke relatie te bewijzen.

Het is mogelijk dat Julie geboren wordt binnen de relatie van Jan en Mieke, doch dat enkel Mieke de juridische en biologische ouder is van Julie. Het kan bijvoorbeeld dat Julie de vrucht is van een overspelige relatie van Mieke met Marcel. Ook kan het dat Mieke zwanger is van Julie wanneer haar relatie met Jan ontstaat. In deze gevallen geldt de voorwaarde van de minstens drie jaar voorafgaande samenleving met de juridische ouder aldus niet.

Van belang is wel dat Jan en Mieke samen Julie minstens één jaar feitelijk samen hebben verzorgd en opgevoed alvorens Jan de aanvraag tot stiefouderadoptie instelt.

²⁰² Memorie van toelichting, *Parl. St.*, Tweede Kamer 1998-1999, dossiernummer 26673, stuknummer 3, 4.

§2. Gewone stiefouderadoptie

65. In het Belgische en het Franse recht bestaat er nog een tweede vorm van stiefouderadoptie, de gewone stiefouderadoptie.²⁰³

Wederom dient de stiefouder gehuwd te zijn met een juridische ouder van het kind om van stiefouderadoptie te kunnen spreken in plaats van partneradoptie.²⁰⁴

66. De gewone stiefouderadoptie is enkel toegelaten wanneer er tussen het kind en de adoptant geen juridische en/of afstammingsband bestaat.²⁰⁵ Indien dit wel het geval is, is men de juridische en/of biologische ouder van het kind en geen stiefouder.

67. De procedure van de gewone stiefouderadoptie staat in het Belgische rechtsstelsel niet enkel open voor minderjarigen maar ook voor meerderjarigen.²⁰⁶ Ook in het Franse rechtsstelsel kan men onder deze vorm van een adoptie een stiefkind dat ouder is dan vijftien jaar adopteren.²⁰⁷

68. De toestemming van het stiefkind is vereist wanneer deze op het tijdstip van de uitspraak van het vonnis van de adoptie naar Belgisch recht twaalf jaar en naar Frans recht dertien jaar oud is.²⁰⁸

In beide rechtsstelsels is ook de toestemming van de juridische ouders vereist.²⁰⁹

²⁰³ Boek 1, Titel VIII, Hoofdstuk 1, Afdeling 3, § 1 Belgisch Burgerlijk Wetboek; Boek 1, Titel VIII, Hoofdstuk 2 Code Civil; F. SWENNEN, "Het nieuwe interne adoptierecht: horresco referens", *RW* 2003-2004, 441-453; P. MALAURIE en H. FULCHIRON, *La Famille*, Parijs, Defrénois, 2004, 460; I. MARTENS, "Adoptie. Hervorming van intern en internlandelijk adoptierecht", *NjW* 2006, 338-355; P. COURBE, *Droit de la famille*, Parijs, Dalloz, 2008, 437; F. SWENNEN, "Is een gewoon geadopteerd kind van de echtgenoot een stiefkind? Pleidooi tegen de juridische dissociatieve identiteitsstoornis", *TBBR* 2008, 151-156; A. BÉNABENT, *Droit civil, Droit de la famille*, Parijs, Montchrestien, 2010, 419; Y.H. LELEU, *Droit des personnes et des familles*, Brussel, Larcier, 2010, 635; P. BORGHS, "Geen onderhoudsplicht voor meemoeder", *Juristenkrant* 10 oktober 2012, 6-7; M. BRUSORIO-AILLAUD, *Droit des Personnes et de la Famille*, Brussel, Larcier, 2012, 304; P. BORGHS, "Rechtspositie meemoeder, van adoptieve naar oorspronkelijke juridische afstamming", *NjW* 2013, 382-408; P. SENAËVE, *Compendium van het Personen- en Familierecht*, Leuven, Acco, 2013, 267; F. SWENNEN, *Het personen- en familierecht*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 378.

²⁰⁴ Artikel 345-1 Code Civil; G. VERSCHULDEN, "Volle adoptie door ongehuwde partner krijgt groen licht", *Juristenkrant* 6 juni 2000, 1; C. SIFFREIN - BLANC, "Conditions de l'adoption simple par les beaux-parents", *Dalloz actualité* 25 januari 2011; www.dalloz-actualite.fr; P. SENAËVE, *Compendium van het Personen- en Familierecht*, Leuven, Acco, 2013.

²⁰⁵ Artikel 344-2 Belgisch Burgerlijk Wetboek; artikel 345, lid 1, 1° Code Civil.

²⁰⁶ Artikelen 353-3 en 353-5 Belgisch Burgerlijk Wetboek.

²⁰⁷ Artikel 360 Code Civil; P. MALAURIE en H. FULCHIRON, *La Famille*, Parijs, Defrénois, 2004, 461; P. COURBE, *Droit de la famille*, Parijs, Dalloz, 2008, 438; A. BATTEUR, *Droit des Personnes, des Familles et des Majeurs Protégés*, Parijs, LGDJ, 2010, 198; M. BRUSORIO-AILLAUD, *Droit des Personnes et de la Famille*, Brussel, Larcier, 2012, 304.

²⁰⁸ Artikel 348-1 Belgisch Burgerlijk Wetboek; artikel 360 Code Civil; F. SWENNEN, *Familierecht in kort bestek*, Antwerpen, Intersentia, 2008, 90; Y.H. LELEU, *Droit des personnes et des familles*, Brussel, Larcier, 2010, 641; P. SENAËVE, *Compendium van het Personen- en Familierecht*, Leuven, Acco, 2013, 281; F. SWENNEN, *Het personen- en familierecht*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 388.

²⁰⁹ Artikelen 348-2 en 348-3 Belgisch Burgerlijk Wetboek; artikelen 343-1 *in fine*, 347 en 348 Code Civil; F. SWENNEN, *Familierecht in kort bestek*, Antwerpen, Intersentia, 2008, 90-91; Y.H. LELEU, *Droit des personnes et des familles*, Brussel, Larcier, 2010, 642-644; P. SENAËVE, *Compendium van het Personen- en Familierecht*, Leuven, Acco, 2013, 282 - 283; F. SWENNEN, *Het personen- en familierecht*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 390-391.

§3. Voor- en nadelen van de stiefouderadoptie

69. Erfrechtelijk biedt de stiefouderadoptie het voordeel dat men in al de onderzochte rechtsstelsels het stiefkind kan opnemen in de wettelijke devolutie in gelijke orde als de juridische kinderen.²¹⁰

Een bijkomend voordeel van de stiefouderadoptie is dat het stiefkind in het Belgische, Franse en het Nederlandse rechtsstelsel dan ook een wettelijke reserve of legitieme portie verkrijgt in de nalatenschap van de stiefouder.²¹¹ In het Engelse rechtsstelsel beschikt het stiefkind al in zijn hoedanigheid van stiefkind over een onderhoudsvordering. De stiefouderadoptie verandert zijn positie als eiser in een onderhoudsvordering doordat hij niet langer stiefkind is maar een eigen kind.²¹²

70. Bij de volle stiefouderadoptie wordt de geadopteerde in alle onderzochte rechtsstelsels beschouwd als een rechtstreekse descendent van de adoptant.²¹³ Een nadeel is dat in alle rechtsstelsels alle banden – behalve wat de huwelijksbeletselen betreft – met de oorspronkelijke juridische familie van het kind worden verbroken, behalve met de huwelijkspartner van de adoptant.²¹⁴ Dit is namelijk de juridische ouder van het kind waarvan de afstamming op juridische wijze is vastgesteld.

Dit maakt de procedure van stiefouderadoptie een erfrechtelijke mogelijkheid indien het kind geen band heeft met één van zijn juridische ouders of deze band wenst te verbreken.

Een nadeel is dat door de breuk met zijn oorspronkelijke familie de geadopteerde ook alle erfrechtelijke aanspraken in deze familie verliest.²¹⁵

²¹⁰ Artikel 353-15 Belgisch Burgerlijk Wetboek; artikelen 364, lid 1 en 368, lid 1 Code Civil; artikel 1:229, lid 2 Nederlands Burgerlijk Wetboek; Adoption and Children Act 2002, ss 67, 69 en 73, (5).

²¹¹ Artikel 353-15 Belgisch Burgerlijk Wetboek; artikel 364, lid 1 en artikel 368, lid 1 Code Civil; artikel 1:229, lid 2 Nederlands Burgerlijk Wetboek.

²¹² Inheritance Provision for Family and Dependants Act 1975, s 1 (1), (c) en (d).

²¹³ Artikel 356-1 Belgisch Burgerlijk Wetboek; artikel 358 Code Civil; artikel 1:229, lid 1 Nederlands Burgerlijk Wetboek; Adoption and Children Act 2002, s 67, 69 en 73, (5); N. LOWE en G. DOUGLAS, *Bromley's Family Law*, Oxford, Oxford University Press, 2007, 339 en 1100; F. SWENNEN, *Familie recht in kort bestek*, Antwerpen, Intersentia, 2008, 78; A. BATTEUR, *Droit des Personnes, des Familles et des Majeurs Protégés*, Parijs, LGDJ, 2010, 193; S. HARRIS-SHORT en J. MILES, *Family Law, text, cases and materials*, Oxford, Oxford University Press, 2011, 651 en 890; P. VLAARDINGERBROEK, K. BLANKMAN, A. HEIDA, A.P. VAN DER LINDEN en E.C.C. PUNSELIE, *Het hedendaagse personen- en familie recht*, Deventer, Kluwer, 2011, 31 en 277; BRUSORIO-AILLAUD, *Droit des Personnes et de la Famille*, Brussel, Larcier, 2012, 303; W. PINTENS, C. DECLERCK en K. VANWINCKELEN, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 328; R. BARBAIX en A.L. VERBEKE, *Kernbegrippen, Erfrecht en giften*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 28; P. SENA EVE, *Compendium van het Personen- en Familie recht*, Leuven, Acco, 2013, 295; F. SWENNEN, *Het personen- en familie recht*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 395.

²¹⁴ Artikel 356-1 Belgisch Burgerlijk Wetboek; artikel 356, lid 1 en 2 Code Civil; artikel 1:229, lid 1 Nederlands Burgerlijk Wetboek; Adoption and Children Act 2002, s 67, 69 en 73, (5); P. COURBE, *Droit de la famille*, Parijs, Dalloz, 2008, 433 – 434; J. MASSON, R. BAILEY-HARRIS en R. PROBERT, *Principles of Family Law*, Londen, Sweet & Maxwell, 2008, 871-873; A. BATTEUR, *Droit des Personnes, des Familles et des Majeurs Protégés*, Parijs, LGDJ, 2010, 190 en 192-193; A. BÉNABENT, *Droit civil, Droit de la famille*, Parijs, Montchrestien, 2010, 417; Y.H. LELEU, *Droit des personnes et des familles*, Brussel, Larcier, 2010, 660; P. VLAARDINGERBROEK, K. BLANKMAN, A. HEIDA, A.P. VAN DER LINDEN en E.C.C. PUNSELIE, *Het hedendaagse personen- en familie recht*, Deventer, Kluwer, 2011, 295; M. BRUSORIO-AILLAUD, *Droit des Personnes et de la Famille*, Brussel, Larcier, 2012, 292-293; W. PINTENS, C. DECLERCK en K. VANWINCKELEN, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 328; R. BARBAIX en A.L. VERBEKE, *Kernbegrippen, Erfrecht en giften*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 29; P. SENA EVE, *Compendium van het Personen- en Familie recht*, Leuven, Acco, 2013, 297; A.L. VERBEKE, "Intestaat erfrecht, Erfrecht bloedverwanten", in A.L. VERBEKE, F. BUYSENS en H. DERYCKE (eds.), *Handboek Estate Planning*, Gent, Larcier, 2014, 5.

²¹⁵ Artikel 356-1 Belgisch Burgerlijk Wetboek; artikel 356, lid 1 en 2 Code Civil; artikel 1:229, lid 2 Nederlands Burgerlijk Wetboek; Adoption and Children Act 2002, s 67, 69 en 73, (5); N. LOWE en G. DOUGLAS, *Bromley's Family Law*, Oxford, Oxford University Press, 2007, 1100; P. COURBE, *Droit de la famille*, Parijs, Dalloz, 2008, 433 – 434; A. BATTEUR, *Droit des Personnes, des Familles et des Majeurs Protégés*, Parijs, LGDJ, 2010, 190 en 192-193; A. BÉNABENT, *Droit civil, Droit de la famille*, Parijs, Montchrestien, 2010, 417; Y.H. LELEU, *Droit des*

71. Omdat de gewone stiefouderadoptie een minder verregaande vorm van adoptie is, is deze daarom misschien ook geschikter voor het betrekken van het stiefkind in de erfopvolging en louter in deze erfopvolging.²¹⁶

Zo is het in het Belgische en het Franse rechtstelsel mogelijk dat meerderjarige stiefkinderen, of stiefkinderen boven de vijftien jaar, op deze wijze worden geadopteerd. Hierdoor kan men zelfs voor oudere stiefkinderen een erfrechtelijke aanspraak creëren in de nalatenschap van de stiefouder. Dit is wenselijk aangezien nieuw samengestelde gezinnen ook kunnen ontstaan wanneer de kinderen al ouder (bijvoorbeeld meerderjarig) zijn.

Een bijkomend voordeel is dat in tegenstelling tot de volle stiefouderadoptie het gewoon geadopteerde stiefkind tot zijn juridische familie blijft behoren.²¹⁷ Het stiefkind zal nog steeds erven van zijn juridische familie.

Daarnaast verkrijgt het stiefkind eveneens een wettelijk erfrecht in de nalatenschap van de adoptant. De geadopteerde verkrijgt in de nalatenschap van de adoptant namelijk dezelfde rechten als een kind van de adoptant, daar hij nu ook tot de eerste orde behoort.²¹⁸

personnes et des familles, Brussel, Larcier, 2010, 660; P. VLAARDINGERBROEK, K. BLANKMAN, A. HEIDA, A.P. VAN DER LINDEN en E.C.C. PUNSELIE, *Het hedendaagse personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2011, 295; M. BRUSORIO-AILLAUD, *Droit des Personnes et de la Famille*, Brussel, Larcier, 2012, 292-293; W. PINTENS, C. DECLERCK en K. VANWINCKELEN, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 328; R. PROBERT, *Cretney and Probert's Family Law*, Londen, Sweet & Maxwell, 2012, 416; R. BARBAIX en A.L. VERBEKE, *Kernbegrippen, Erfrecht en giften*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 29; P. SENAËVE, *Compendium van het Personen- en Familierecht*, Leuven, Acco, 2013, 298; A.L. VERBEKE, "Intestaat erfrecht, Erfrecht bloedverwanten", in A.L. VERBEKE, F. BUYSENS en H. DERYCKE (eds.), *Handboek Estate Planning*, Gent, Larcier, 2014, 5.

²¹⁶ Boek 1, Hoofdstuk 1, Afdeling 3, § 1 Belgisch Burgerlijk Wetboek; Boek 1, Titel VIII, Hoofdstuk 2 Code Civil; P. MALAURIE en H. FULCHIRON, *La Famille*, Parijs, Defrénois, 2004, 460; F. SWENNEN, "Het nieuwe interne adoptierecht: horresco referens", *RW* 2003-2004, 441-453; I. MARTENS, "Adoptie. Hervorming van intern en internlandelijk adoptierecht", *NjW* 2006, 338-355; P. COURBE, *Droit de la famille*, Parijs, Dalloz, 2008, 437; F. SWENNEN, "Is een gewoon geadopteerd kind van de echtgenoot een stiefkind? Pleidooi tegen de juridische dissociatieve identiteitsstoornis", *TBBR* 2008, 151-156; A. BÉNABENT, *Droit civil, Droit de la famille*, Parijs, Montchrestien, 2010, 419; Y.H. LELEU, *Droit des personnes et des familles*, Brussel, Larcier, 2010, 635; P. BORGHS, "Geen onderhoudsplicht voor meemoeder", *Juristenkrant* 10 oktober 2012, 6-7; M. BRUSORIO-AILLAUD, *Droit des Personnes et de la Famille*, Brussel, Larcier, 2012, 304; P. BORGHS, "Rechtspositie meemoeder, van adoptieve naar oorspronkelijke juridische afstamming", *NjW* 2013, 382-408; P. SENAËVE, *Compendium van het Personen- en Familierecht*, Leuven, Acco, 2013, 298; F. SWENNEN, *Het personen- en familierecht*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 378.

²¹⁷ Artikel 353-15 Belgisch Burgerlijk Wetboek; artikel 364, lid 1 Code Civil; P. VOIRIN en G. GOUBEAUX, *Droit Civil, Tome 2 Régimes Matrimoniaux Successions – Libéralités*, Parijs, LGDJ, 2008, 171; F. SWENNEN, *Familierecht in kort bestek*, Antwerpen, Intersentia, 2008, 78; F. SWENNEN, "Is een gewoon geadopteerd kind van de echtgenoot een stiefkind? Pleidooi tegen de juridische dissociatieve identiteitsstoornis", *TBBR* 2008, 151-156; M. BRUSORIO-AILLAUD, *Droit des Personnes et de la Famille*, Brussel, Larcier, 2012, 306; A.L. VERBEKE, "Intestaat erfrecht, Erfrecht bloedverwanten", in A.L. VERBEKE, F. BUYSENS en H. DERYCKE (eds.), *Handboek Estate Planning*, Gent, Larcier, 2014, 5.

²¹⁸ Artikel 353-15 Belgisch Burgerlijk Wetboek; artikelen 364, lid 1 en 368, lid 1 Code Civil; P. COURBE, *Droit de la famille*, Parijs, Dalloz, 2008, 439; F. SWENNEN, "Is een gewoon geadopteerd kind van de echtgenoot een stiefkind? Pleidooi tegen de juridische dissociatieve identiteitsstoornis", *TBBR* 2008, 151-156; W. PINTENS, C. DECLERCK en K. VANWINCKELEN, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 329.

Afdeling II. Stiefouderadoptie om louter erfrechtelijke aanspraken te creëren in hoofde van het stiefkind?

72. De vraag dient te worden gesteld of het enkele doel om erfrechtelijke aanspraken in hoofde van het stiefkind te doen ontstaan volstaat als wettelijke reden voor stiefouderadoptie?

73. In het Belgische rechtsstelsel oordeelt bepaalde rechtspraak dat: "(...) *het creëren van erfrechtelijke aanspraken voor de kandidaat-adoptandus in de nalatenschap van de kandidaat-adoptant is een legitieme reden om de gewone adoptie toe te laten*".²¹⁹

Verder stellen bepaalde auteurs dat *de lege lata* deze stiefouderadoptie civielrechtelijk de enige mogelijkheid is om een stiefkind erfrechtelijk gelijk te stellen met een juridisch kind.²²⁰ Dit wordt betreurd omdat adoptie: "*een erg gevoelige en (te?) verregaande ingreep (zeker wanneer de beide ouders van het stiefkind nog in leven zijn)*" vormt.²²¹

Wanneer de adoptie wordt benut om de erfrechtelijke positie van het stiefkind in de nalatenschap van de stiefouder te waarborgen, wordt dit doel reeds vervuld door de gewone stiefouderadoptie. De gewone stiefouderadoptie zal volstaan en meer in het belang zijn van het kind dan de volle stiefouderadoptie. In het Belgische rechtsstelsel wordt dan ook gesteld dat: "*De volle adoptie zal m.i. verder evolueren naar een maatregel van jeugdbescherming; de gewone adoptie zal evolueren naar een instrument om hersamengestelde gezinnen te organiseren.*"²²²

74. Het huidige Franse rechtsstelsel streeft door middel van adoptie nog steeds naar een wedersamenstelling van het traditionele gezin. Familiale waarden en belangen staan dan ook voorop als doel van de stiefouderadoptie en niet het scheppen van een erfrechtelijke aanspraak ten voordele van het stiefkind.²²³ Dit blijkt ook door een uitspraak van het Franse Hof van Cassatie die stelt dat: "*adoption sur adoption ne vaut*".²²⁴ In dit arrest van 2011 stelt het Hof dat het niet mogelijk is dat beide stiefouders eenzelfde stiefkind achtereenvolgens adopteren. Volgens het Hof kan het niet dat wanneer het stiefkind eerst wordt geadopteerd door de nieuwe echtgenoot van de juridische moeder, het kind achtereenvolgens nogmaals wordt geadopteerd door de nieuwe echtgenoot van de juridische vader.

Een kind kan niet worden geadopteerd door twee personen die geen (huwelijks-)partners zijn. Deze beperking houdt geen discriminatie in, noch een schending van het recht op een gezinsleven (artikel 8 EVRM) volgens het Franse Hof van Cassatie.²²⁵ Hierdoor wordt aldus de toepassing van de regel van artikel 346 *Code Civil* dat niemand kan worden geadopteerd

²¹⁹ Brussel 3 maart 2010, *JT* 2011, 77; C. DECLERCK EN G. DEKNUDT, "Hoofdstuk V, Erfrecht" in W. PINTENS en C. DECLERCK (eds.), *Patrimonium 2012*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 78.

²²⁰ R. BARBAIX, E. EGGERMONT, N. GEELHAND en F. SWENNEN, *Koekoekskinderen*, Gent, Larcier, 2009, 77.

²²¹ R. BARBAIX, E. EGGERMONT, N. GEELHAND en F. SWENNEN, *Koekoekskinderen*, Gent, Larcier, 2009, 77; zie ook: Algemene toelichting, Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek ten einde het stiefkind als erfgenaam te kunnen benoemen, *Parl.St.* Belgische Senaat buitengewone zitting 2010, nr. 5-39/1; E. Buysse, "Een nieuw hersamengesteld gezin: de (on)mogelijkheid om alle kinderen gelijk te behandelen", *Notamus* 2008, nummer 2, 32-34; R. BARBAIX, E. EGGERMONT, N. GEELHAND en F. SWENNEN, *Koekoekskinderen*, Gent, Larcier, 2009, 77.

²²² F. SWENNEN, *Het personen- en familierecht*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 381.

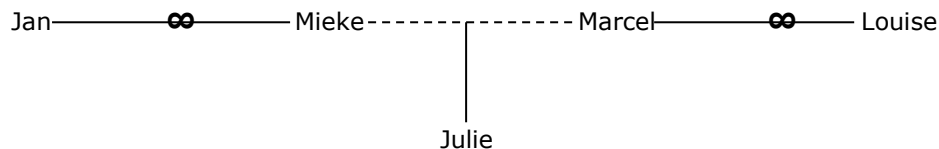
²²³ A. BATTEUR, *Droit des Personnes, des Familles et des Majeurs Protégés*, Parijs, LGDJ, 2010, 190.

²²⁴ Cour de Cassation 12 januari 2011, www.legifrance.gouv.fr.

²²⁵ Cour de Cassation 12 januari 2011, www.legifrance.gouv.fr.

door twee personen die niet met elkaar zijn gehuwd, door het Franse Hof van Cassatie bevestigd voor nieuw samengestelde gezinnen waarin beide stiefouders het stiefkind willen adopteren.²²⁶

Dit brengt de stiefouderadoptie als erfrechtelijke mogelijkheid in het gedrang. Het stiefkind kan slechts van één stiefouder erven en niet van beide. Deze ontwikkeling kan niet worden toegejuicht daar het zich in de meerderheid der gevallen zal voordoen dat een kind niet één maar twee stiefouders heeft, wanneer beide juridische ouders een nieuwe partner vinden. Het stiefkind zal dan slechts door één van hen kunnen worden geadopteerd. Volgend voorbeeld zal dit verduidelijken:

Zowel Jan als Louise zijn de stiefouders van Julie. Wanneer deze beide stiefouders Julie wensen op te nemen in hun wettelijke devolutie via de stiefouderadoptie stelt er zich in het Franse rechtsstelsel een probleem. Bovenstaande rechtspraak stelt immers dat het niet mogelijk is dat zowel Jan als Louise Julie adopteren. Bepaalde Franse rechtsleer betreurt deze uitspraak daar het mogelijk is dat: "(...) *les deux beaux-parents désirent d'établir un lien avec l'enfant.*"²²⁷

Door deze rechtspraak is het duidelijk dat het Hof zich niet akkoord verklaart met de stiefouderadoptie die als doel heeft om louter erfrechtelijke aanspraken te creëren in hoofde van het stiefkind, in de nalatenschap van diens stiefouder. Het Franse rechtsstelsel acht de wedersamenstelling van het traditionele gezin, met één vader en één moeder, als voornaamste doel van stiefouderadoptie. Het opgroeien van het stiefkind in een traditioneel gezin is in diens belang.²²⁸ Ook de aangehaalde rechtsleer bevestigt dit. Deze vertrekt vanuit de idee van stiefouderadoptie als bevestiging van de stiefouder-stiefkindrelatie en het vaststellen van een afstammingsband tussen stiefouder en stiefkind.²²⁹ Het louter creëren van erfrechtelijke aanspraken wordt aldus niet gezien als een voldoende reden om een stiefouderadoptie uit te spreken.

75. In het Nederlandse rechtsstelsel is adoptie geïntroduceerd als maatregel van kindbescherming.²³⁰ De ontwikkeling van de stiefouderadoptie doet echter dit motief van de adoptie vervagen.²³¹ De stiefouderadoptie heeft namelijk net de bedoeling de familierechtelijke en erfrechtelijke positie van het stiefkind te wijzigen. De memorie van toelichting bij de wet van 1979

²²⁶ Artikel 346 Code Civil.

²²⁷ C. SIFFREIN – BLANC, "Conditions de l'adoption simple par les beaux-parents", *Dalloz actualité* 25 januari 2011; www.dalloz-actualite.fr.

²²⁸ A. BATTEUR, *Droit des Personnes, des Familles et des Majeurs Protégés*, Parijs, LGDJ, 2010, 190.

²²⁹ C. SIFFREIN – BLANC, "Conditions de l'adoption simple par les beaux-parents", *Dalloz actualité* 25 januari 2011; www.dalloz-actualite.fr.

²³⁰ M.J.A. VAN MOURIK en A.J.M. NUYTINCK, *Personen- en familierecht, huwelijksvermogensrecht en erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2009, 187; J. DE BOER, *Personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2010, 627; A.M.L. BROEKHUIJSEN-MOLENAAR, "Titel 12: Adoptie", in J.H. Nieuwenhuis, C.J.J.M. STOKER en W.L. VALK (eds.), *Burgerlijk Wetboek, Tekst & Commentaar, deel I*, Deventer, Kluwer, 2011, 317.

²³¹ J. DE BOER, *Personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2010, 628.

stelt dat: "(...) *het belang minder ligt naar de zijde van de 'nestwarmte' dan naar de gevolgen voor de rechtspositie van het kind.*"²³² Dit lijkt er op te wijzen dat het creëren van een erfrechtelijke aanspraak in hoofde van stiefkind in diens belang is.

Dit dient te worden genuanceerd daar er een nieuw criterium is geformuleerd in 2001. Deze voorwaarde bepaalt dat het kind voor de toekomst redelijkerwijze niets meer van de ouder in wiens plaats de stiefouder-adoptandus treedt, kan verwachten.²³³ Dit criterium geeft uitdrukking aan de oorsprong van adoptie: namelijk als maatregel van kinderbescherming.²³⁴ De vraag die hier wordt gesteld is de vraag of de juridische ouder nog invulling zal geven aan het ouderschap. De term ouderschap speelt hierbij een belangrijke rol.²³⁵ "*Ouderschap impliceert het dragen van verantwoordelijkheid jegens het kind, onder meer ten aanzien van verzorging, opvoeding of uitoefening van het gezag. Tevens is ouderschap naar zijn aard bestendig en duurzaam, bijvoorbeeld wat het geven van liefde, aandacht en affectie betreft.*"²³⁶ Het is de rechter die beoordeelt of aan dit criterium is voldaan.²³⁷

De memorie van toelichting stelt dat er aan deze voorwaarde niet altijd zal zijn voldaan in het geval van de stiefouderadoptie. Het is namelijk zeer moeilijk om reeds voor de toekomst te bepalen dat, wanneer beide ouders louter uit de echt zijn gescheiden, het kind absoluut niets meer kan verwachten van de andere juridische ouder. Het is immers niet uitgesloten dat de ouder-kindrelatie zich in de toekomst wederom zal manifesteren. Dit is anders wanneer de juridische ouder zijn of haar kind heeft achtergelaten na een fase van ernstige verwaarlozing.²³⁸

Dit wijst erop dat de stiefouderadoptie tot doel heeft dat de stiefouder het volledige ouderschap tot zich zal nemen. Het louter creëren van erfrechtelijke aanspraken is dan ook in dit rechtstelsel onvoldoende om een stiefouderadoptie uit te spreken.

76. Wat het Engelse rechtstelsel betreft wordt er in *Re B (A Minor)* gesteld dat na de echtscheiding van de juridische ouders, gevolgd door een nieuw huwelijk van de juridische ouder waarbij het kind zal opgroeien, het de voorkeur kan genieten om het kind te laten breken met zijn andere juridische ouder. Op deze manier kan het kind volledig opgroeien in het nieuwe gezin van zijn juridische ouder en diens nieuwe echtgenoot. Indien alle partijen hiermee akkoord gaan is deze stiefouderadoptie duidelijk positief voor het welzijn van het kind.²³⁹

²³² Memorie van toelichting, *Parl. St.*, Tweede Kamer 1977-1978, dossiernummer 14824, stuknummer 3, 7; J. DE BOER, *Personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2010, 628.

²³³ Artikel 1:227, lid 3 Nederlands Burgerlijk Wetboek; S.F.M. WORTMANN en J. VAN DUIJVENDIJK-BRAND, *Personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2002, 205; M.J.A. VAN MOURIK en A.J.M. NUYTINCK, *Personen- en familierecht, huwelijksvermogensrecht en erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2009, 191.

²³⁴ S.F.M. WORTMANN en J. VAN DUIJVENDIJK-BRAND, *Personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2002, 205.

²³⁵ Memorie van toelichting, *Parl. St.*, Tweede Kamer 1998-1999, dossiernummer 26673, stuknummer. 3, 4; M.J.A. VAN MOURIK en A.J.M. NUYTINCK, *Personen- en familierecht, huwelijksvermogensrecht en erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2009, 192.

²³⁶ Memorie van toelichting, *Parl. St.*, Tweede Kamer 1998-1999, dossiernummer 26673, stuknummer 3, 4; M.J.A. VAN MOURIK en A.J.M. NUYTINCK, *Personen- en familierecht, huwelijksvermogensrecht en erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2009, 192.

²³⁷ Memorie van toelichting, *Parl. St.*, Tweede Kamer 1998-1999, dossiernummer 26673, stuknummer 3, 4; M.J.A. VAN MOURIK en A.J.M. NUYTINCK, *Personen- en familierecht, huwelijksvermogensrecht en erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2009, 192.

²³⁸ Memorie van toelichting, *Parl. St.*, Tweede Kamer 1998-1999, dossiernummer 26673, stuknummer. 3, 5; M.J.A. VAN MOURIK en A.J.M. NUYTINCK, *Personen- en familierecht, huwelijksvermogensrecht en erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2009, 193

²³⁹ Family Provision – Family Division 4 december 1994, *Re B (A Minor) (Adoption By Parent)*, W.L.R. 1975, 569; S. HARRIS-SHORT en J. MILES, *Family Law, text, cases and materials*, Oxford, Oxford University Press, 2011, 1032.

Voorts wordt de stiefouderadoptie in de Engelse rechtsleer eveneens aangeraden bij het overlijden van de andere juridische ouder.²⁴⁰

De Engelse rechtspraak en rechtsleer proberen door deze suggesties het kind terug te plaatsen in een traditioneel gezin met twee (juridische) ouders. De stiefouderadoptie wordt in dit rechtsstelsel benut om te streven naar een wedersamenstelling van het traditionele gezin met twee juridische ouders. De stiefouderadoptie is in dit rechtsstelsel dan ook gericht op het creëren van aansprakelijkheid en ouderlijk gezag in hoofde van de stiefouder en niet op loutere erfrechtelijke motieven.²⁴¹

²⁴⁰ S. N. GARY, "Definitions of children and descendants: construing and drafting wills and trust documents", *Est. Plan. & Cmty. Prop. L.J.* 2012, 283-322.

²⁴¹ D. WHITEHEAD, "Family portraits", *NLJ* 2007, 1453.

HOOFDSTUK V. TUSSENBSLUIT

77. Het stiefkind is nergens opgenomen in de wettelijke devolutie. Elk rechtsstelsel biedt echter de mogelijkheid om aan deze situatie te remediëren.

In het Belgische rechtsstelsel kan de meest heilzame oplossing worden gevonden in de gewone stiefouderadoptie. Bepaalde rechtspraak is van oordeel dat deze adoptie ook kan plaatsvinden wanneer dit tot doel heeft erfrechtelijke aanspraken in hoofde van een stiefkind te creëren.

Deze oplossing heeft drie grote voordelen: (i) het stiefkind wordt opgenomen in de wettelijke devolutie van de nalatenschap van de stiefouder, (ii) het stiefkind wordt een reservataire erfgenaam en (iii) de banden met de oorspronkelijke familie van het stiefkind worden niet verbroken.

In het Franse rechtsstelsel kunnen de reservataire erfgenamen ten gunste van de stiefkinderen afstand doen van hun vordering tot inkorting. Op deze wijze is het voor een stiefouder mogelijk om door middel van giften zijn stiefkinderen een gelijk deel te laten toekomen als zijn juridische kinderen. Het betreft echter louter een gelijkstelling in het aandeel dat toekomt aan de kinderen en de stiefkinderen. Het stiefkind wordt niet opgenomen in de wettelijke devolutie en verkrijgt ook geen reserve in de nalatenschap van de stiefouder.

Zowel in het Nederlandse als het Engelse rechtsstelsel is het mogelijk om een stiefkind testamentair een even groot deel toe te kennen als de kinderen waarmee de juridische afstammingsband is vastgesteld.

In het Engelse rechtsstelsel betreft dit een loutere uiting van de testeervrijheid. Door deze testeervrijheid kan men namelijk de wettelijke devolutie buiten spel zetten. Men dient wel rekening te houden met de onderhoudsgerechtigden. Het stiefkind is hier ook één van en kan dus onder alle omstandigheden trachten een dergelijke vordering in te stellen tegen de bepalingen van het testament.

In het Nederlandse rechtsstelsel wordt een stiefkind door middel van een betrekkingsslausule betrokken in de wettelijke devolutie van de nalatenschap van de stiefouder. Het betreft echter geen volledige gelijkstelling van het stiefkind met een eigen kind, daar het stiefkind geen legitieme portie verkrijgt.

DEEL III. DE ERFRECHTELIJKE POSITIE VAN HET STIEFKIND *DE LEGE FERENDA*

HOOFDSTUK I. WETSVORSTELLEN NAAR BELGISCH RECHT

Afdeling I. Specifiek voorstel tot verbetering van de erfrechtelijke positie van het stiefkind in de nalatenschap van de stiefouder²⁴²

§1. Inhoud van het wetsvoorstel

78. Het wetsvoorstel van 2 september 2010 tot wijziging van het Belgische Burgerlijk Wetboek heeft tot doel het stiefkind als erfgenaam te kunnen benoemen.²⁴³

Het voorstel voegt een artikel 1100*bis* toe aan het Burgerlijk Wetboek dat zowel een wettelijke definitie geeft van het stiefkind alsook de mogelijkheid biedt voor de erflater om dit stiefkind te betrekken in de wettelijke devolutie.²⁴⁴ Het stiefkind wordt hierin in gelijke orde opgenomen als de juridische kinderen van de erflater. Indien men het stiefkind op deze wijze testamentair in de wettelijke devolutie betreft, worden de reserves van de reservataire erfgenamen berekend alsof het stiefkind een kind is van de erflater. De plaatsvervulling treedt hierdoor ook in werking.²⁴⁵

De definitie die door het wetsvoorstel wordt geboden is de volgende: "(...) *een kind van de echtgenoot of wettelijk samenwonende partner van de erflater, van welk kind de erflater niet zelf ouder is. Zodanig kind blijft stiefkind, indien het huwelijk of de wettelijke samenwoning is geëindigd(...)*".²⁴⁶ Deze definitie is analoog aan artikel 4:8, lid 3 van het Nederlandse Burgerlijk Wetboek.

²⁴² Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek ten einde het stiefkind als erfgenaam te kunnen benoemen, *Parl.St.* Belgische Senaat buitengewone zitting 2010, nr. 5-39/1.

²⁴³ Algemene toelichting, Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek ten einde het stiefkind als erfgenaam te kunnen benoemen, *Parl.St.* Belgische Senaat buitengewone zitting 2010, nr. 5-39/1.

²⁴⁴ Artikel 2, Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek ten einde het stiefkind als erfgenaam te kunnen benoemen, *Parl.St.* Belgische Senaat buitengewone zitting 2010, nr. 5-39/1.

²⁴⁵ Artikel 2, Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek ten einde het stiefkind als erfgenaam te kunnen benoemen, *Parl.St.* Belgische Senaat buitengewone zitting 2010, nr. 5-39/1.

²⁴⁶ Artikel 2, Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek ten einde het stiefkind als erfgenaam te kunnen benoemen, *Parl.St.* Belgische Senaat buitengewone zitting 2010, nr. 5-39/1.

§2. Kritiek

79. Het wetsvoorstel van 2 september 2010 noopt tot het formuleren van de volgende op- en aanmerkingen. Een eerste voordeel van dit wetsvoorstel is dat dit minder ingrijpend is dan een stiefouderadoptie. Hierdoor zal dit als wenselijker worden ervaren door de juridische ouder die geen deel uitmaakt van het nieuw samengesteld gezin met deze stiefouder.²⁴⁷ Ook is het mogelijk dat beide stiefouders het stiefkind op deze wijze opnemen de wettelijke devolutie van hun nalatenschap. Hierdoor vermijdt men de potentiële problematiek van "*adoption sur adoption ne vaut*".

Een tweede voordeel is dat het stiefkind niet bij het ontstaan van de stiefouder-stiefkindrelatie wordt opgenomen in de wettelijke devolutie van de nalatenschap van de stiefouder. Er is aldus sprake van een mogelijkheid en niet van een *must*. Enkel indien de stiefouder dit wenst kan hij een betrekkingsslausule inschrijven in zijn testament ten voordele van zijn stiefkind.²⁴⁸

Dit is een voordeel omdat niet in alle nieuw samengestelde gezinnen deze erfrechtelijke problematiek zich opdringt. Vaak zal het pas na het ontstaan van een intieme en hechte band tussen stiefouder en stiefkind aan de orde zijn om het stiefkind te laten mee erven in de nalatenschap van de stiefouder.

Een derde voordeel bestaat in de herroepelijkheid van een testament en dus ook het herroepelijk karakter van deze betrekkingsslausule. Indien bijvoorbeeld de stiefouder-stiefkindrelatie verslechtert kan de stiefouder zijn testament herroepen zodat het stiefkind niet langer erfgenaam is van zijn nalatenschap.

80. Een eerste nadeel is de uitbreiding van het begrip 'stiefouder'. Voor het doel van dit onderzoek wordt men pas als stiefouder beschouwd wanneer men gehuwd is met de juridische ouder van het kind. De feitelijke- en de wettelijke samenwoners vallen hier dan ook buiten.

Er dient op te worden gewezen dat het statuut van wettelijk samenwonenden er hoofdzakelijk in bestaat om vermogensrechtelijke gevolgen te creëren.²⁴⁹ Het creëren van een stiefouder-stiefkindrelatie streeft dit doel dan ook voorbij.

Daarnaast is er enige stabiliteit en duurzaamheid vereist voor de stiefouder-stiefkindrelatie. Het huwelijk van de stiefouder en de juridische ouder getuigt hiervan doordat zij een op seksualiteit gebaseerde, geïnstitutionaliseerde, bestendige en in principe levenslange gemeenschap inhoudt.²⁵⁰ Hoewel het huwelijk krachtens het Belgische echtscheidingsrecht relatief snel kan worden beëindigd, biedt dit (zoals eerder betoogd) nog steeds meer stabiliteit, structuur en duurzaamheid dan het wettelijk of het feitelijk samenwonen.²⁵¹ Het statuut van de wettelijke samenwoning kan namelijk (i) onmiddellijk en (ii) op basis van een eenzijdige verklaring van één

²⁴⁷ Algemene toelichting, Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek ten einde het stiefkind als erfgenaam te kunnen benoemen, *Parl.St.* Belgische Senaat buitengewone zitting 2010, nr. 5-39/1.

²⁴⁸ Algemene toelichting, Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek ten einde het stiefkind als erfgenaam te kunnen benoemen, *Parl.St.* Belgische Senaat buitengewone zitting 2010, nr. 5-39/1.

²⁴⁹ Artikel 1475 Belgisch Burgerlijk Wetboek; W. PINTENS, C. DECLERCK, J. DU MONGH en K. VANWINCKELEN, *Familiaal Vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2010, 485; P. SENAËVE, *Compendium van het Personen- en Familierecht*, Leuven, Acco, 2013, 414-415; W. PINTENS, C. DECLERCK en K. VANWINCKELEN, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 202.

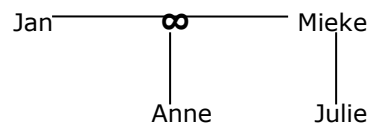
²⁵⁰ P. SENAËVE, *Compendium van het Personen- en Familierecht*, Leuven, Acco, 2013, 412 - 413; F. SWENNEN, *Het personen- en familierecht*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 188.

²⁵¹ Artikel 229 § 2 Belgisch Burgerlijk Wetboek.

van de wettelijk samenwoners worden beëindigd.²⁵² Deze eenzijdige en snelle wijze van beëindiging van de wettelijke samenwoning is dan ook nefast voor het duurzame en bestendige karakter van deze samenlevingsvorm.

Ook is de uitbreiding naar wettelijk samenwonenden om nog een bijkomende reden te ruim. De wettelijke samenwoning staat namelijk niet enkel open voor zij die in de liefde lief en leed met elkaar delen en een gezin willen vormen. Deze samenlevingsvorm heeft een asexueel karakter en kan aldus ook worden benut door familieleden.²⁵³ Indien men de wettelijke samenwonende partner alsnog de mogelijkheid zou geven om een stiefouder te zijn, dient men dit verder af te bakenen. De wetgever dient duidelijk in zijn definitie te stellen dat deze stiefouder geen biologische afstammingsband mag hebben met het kind. Anders zou het mogelijk zijn dat bloedverwanten stiefouders worden van elkaars kinderen.

Een tweede nadeel is dat er van een werkelijke gelijkstelling tussen stiefkinderen en juridische kinderen geen sprake is. Het stiefkind wordt namelijk geen reservataire erfgenaam in de nalatenschap van diens stiefouder. De reserves van de juridische kinderen dienen wel te worden berekend alsof het stiefkind een juridisch kind is van de erflater en aldus een reservataire erfgenaam zou zijn. Volgend voorbeeld zal dit verduidelijken.

Naar het huidige Belgische recht bedraagt de reserve van Anne in de nalatenschap van Jan, één tweede deel (zij zal dit ontvangen in blote eigendom wanneer Mieke als langstlevende echtgenoot haar vruchtgebruik uitoefent op de gehele nalatenschap van Jan). Indien Jan Julie testamentair betreft in de wettelijke devolutie van zijn nalatenschap heeft dit tot gevolg dat de reserve van Anne verkleint. Voor de berekening van de reserves dient men namelijk de fictie toe te passen als ware Julie ook een juridisch kind van Jan. Dit wil zeggen dat de reserve van Anne nu slechts één derde deel bedraagt. Julie verkrijgt echter enkel een erfrechtelijke aanspraak in de nalatenschap van Jan. Haar erfrecht wordt niet beschermd door de reserve.

Dit is analoog aan het huidige Nederlandse recht (*supra randnummers 24-29*), doch mijns inziens niet wenselijk. Het stiefkind kan geen vordering tot inkorting instellen tegen giften die zijn erfdeel aantasten.

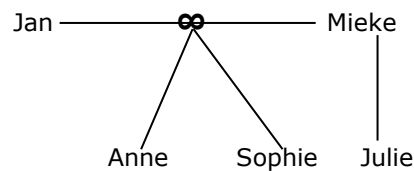
Hierdoor is er van een erfrechtelijke gelijkstelling tussen een stiefkind en een juridisch kind nog steeds geen sprake.

Een derde nadeel is dat er een gebrek is aan een bepaling analoog aan artikel 4:91 van het Nederlandse Burgerlijk Wetboek. Dit artikel zorgt ervoor dat de reservataire erfgenamen hun vordering tot inkorting niet kunnen instellen tegen de betrekkingsclausule, op voorwaarde dat deze

²⁵² Artikel 1476, § 2, lid 2 Belgisch Burgerlijk wetboek.

²⁵³ Artikel 1475 Belgisch Burgerlijk Wetboek; W. PINTENS, C. DECLERCK, J. DU MONGH en K. VANWINCKELEN, *Familiaal Vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2010, 487; W. PINTENS, C. DECLERCK en K. VANWINCKELEN, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 202; F. SWENNEN, *Het personen- en familierecht*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 286.

binnen bepaalde perken blijft. Door deze lacune in de wet blijft de mogelijkheid bestaan dat de reservataire erfgenamen deze actiemogelijkheid gebruiken tegen de betrekking van het stiefkind en de daaruit voortvloeiende erfrechtelijke aanspraak. Dit brengt de erfrechtelijke positie van het stiefkind in de nalatenschap van diens stiefouder, in het gedrang. Analoog naar Nederlands recht kan men bijvoorbeeld stellen dat giften aan de stiefkinderen niet mogen worden ingekort behalve wanneer de waarde van deze giften hoger is dan het dubbel van de reserve van het juridische kind indien het stiefkind een kind was geweest van de erflater (*supra randnummer 48*). Volgend voorbeeld zal dit verduidelijken:

De reserves van Anne en Sophie dienen te worden berekend alsof Julie ook een juridisch kind is van de erflater. Anne en Sophie beschikken in dit geval over een reserve van één vierde deel. Giften aan Julie mogen niet meer dan twee vierden bedragen opdat zij niet zouden kunnen worden ingekort door Anne en Sophie.

Een vierde nadeel handelt over het herroepelijk karakter van deze testamentaire bepaling. Het stiefkind bevindt zich nog steeds in een precare positie daar het ten alle tijde mogelijk is dat de stiefouder de betrekklingsclausule herroept en het stiefkind geen deel meer uitmaakt van de wettelijke devolutie van de nalatenschap van zijn stiefouder.

Afdeling II. Algemeen wetsvoorstel tot hervorming van het Belgische erfrecht

§1. Inhoud van het wetsvoorstel

81. Het wetsvoorstel van 5 augustus 2013 heeft als doel een algemene wijziging van het Belgische erfrecht door te voeren.²⁵⁴ Dit voorstel is relevant daar zij wijzigingen inhoudt die de erfrechtelijke positie van het stiefkind in de nalatenschap van diens stiefouder kunnen verbeteren.

82. Ten eerste is dit wetsvoorstel belangrijk voor deze masterscriptie wanneer zij handelt over de grootte van de reserve en het beschikbaar deel.

Er wordt gesteld dat de reserve dient te worden behouden, doch in een afgezwakte vorm. Er wordt een sterke maatschappelijke vraag vastgesteld naar een grotere vrijheid bij het beschikken over de eigen nalatenschap. Onder meer worden er maatschappelijke zorgen waargenomen van stiefouders die hun stiefkinderen wensten te begunstigen.²⁵⁵

83. Ten tweede wordt er geopteerd voor de mogelijkheid om te verzaken aan de reserve.²⁵⁶ Het betreft geen verzaking *in abstracto* maar een verzaking *in concreto*. Dit wil zeggen dat een reservataire erfgenaam enkel kan afzien van zijn reserve indien hij precies weet wat de intentie van de erflater is. Deze erfgenaam moet aldus op de hoogte zijn van wat er met het deel dat zijn reserve aantast gebeurt en ten opzichte van wie dit ten goede komt. In het wetsvoorstel wordt hieraan toegevoegd dat dit de enige mogelijkheid is om toekomstige conflicten te vermijden.²⁵⁷ Hierdoor wordt het mogelijk dat een reservataire erfgenaam verzaakt aan zijn reserve ten voordele van giften gedaan aan een stiefkind.

Deze verzaking dient te worden vastgesteld in een akte die voor een notaris wordt verleden. Het is noodzakelijk dat de verzaker alleen voor de notaris verschijnt. Op deze manier wil men vermijden dat de verzaker (bijvoorbeeld het juridische kind van de erflater) onder druk wordt gezet door de erflater (bijvoorbeeld de juridische ouder van de reservataire erfgenaam).

Het is van belang dat de akte uitdrukkelijk de toekomstige juridische gevolgen van de verzaking vermeldt zodanig dat de verzaker volledig is ingelicht en weet wat de gevolgen zijn van de verzaking aan zijn reserve.²⁵⁸

Indien de reservataire erfgenaam behoeftig is bij het openvallen van de nalatenschap kan hij deze verzaking herroepen.²⁵⁹

²⁵⁴ Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek met betrekking tot het erfrecht, *Parl. St.*, Belgische Senaat 2012 – 2013, nr. 5-2207/1.

²⁵⁵ Algemene toelichting, 3 (c), Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek met betrekking tot het erfrecht, *Parl. St.*, Belgische Senaat 2012 – 2013, nr. 5-2207/1.

²⁵⁶ Algemene toelichting, 3 (d) en artikelengewijze toelichting artikel 49 (4) Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek met betrekking tot het erfrecht, *Parl. St.*, Belgische Senaat 2012 – 2013, nr. 5-2207/1.

²⁵⁷ Algemene toelichting, 3 (d), Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek met betrekking tot het erfrecht, *Parl. St.*, Belgische Senaat 2012 – 2013, nr. 5-2207/1.

²⁵⁸ Algemene toelichting, 3 (d) en artikelengewijze toelichting artikel 49 (5), Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek met betrekking tot het erfrecht, *Parl. St.*, Belgische Senaat 2012 – 2013, nr. 5-2207/1.

²⁵⁹ Algemene toelichting, 3 (d) en artikelengewijze toelichting artikel 49 (5), Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek met betrekking tot het erfrecht, *Parl. St.*, Belgische Senaat 2012 – 2013, nr. 5-2207/1.

84. Ten derde wordt er voorgesteld één specifieke erfovereenkomst expliciet toe te laten, namelijk: het familiepact.²⁶⁰

Het voorwerp van deze specifieke erfovereenkomst zijn de schenkingen die de juridische kinderen reeds hebben gekregen en de schenkingen die ze door de erfovereenkomst zullen verkrijgen.²⁶¹ Het doel van deze erfovereenkomst is om overeenstemming te bereiken tussen alle kinderen over de schenkingen, de datum en de waarde hiervan. Dit wordt vervolgens vastgelegd in de erfovereenkomst zodat er geen discussie meer mogelijk is bij de inbreng, de berekening van het beschikbaar deel, de aanrekening en eventueel de inkorting.²⁶² Op deze wijze kan er tussen de kinderen overeenstemming worden bereikt over wat zij reeds hebben verkregen.

Dit is gunstig voor de erfrechtelijke positie van het stiefkind voor wat betreft het bepalen van het beschikbaar deel. Indien de waarde van de gedane schenkingen vaststaat kan worden berekend hoe groot het beschikbaar deel van de erflater nog is en wat hij aldus nog kan legateren aan zijn stiefkind zonder de reserves van zijn kinderen aan te tasten. Dit brengt meer zekerheid met zich mee voor het stiefkind. De stiefouder heeft immers zekerheid over de grootte van zijn beschikbaar deel en kan giften doen aan het stiefkind ten belope hiervan, zonder dat zijn kinderen hiertegen hun vordering tot inkorting kunnen instellen.

Deze erfovereenkomst is ook geldig wanneer niet alle kinderen betrokken zijn in de afsluiting hiervan. Gezien het feit dat het gaat om een overeenkomst is het immers mogelijk dat sommige kinderen weigeren hiermee akkoord te gaan. Zij zullen niet gebonden zijn door de bepalingen die door de anderen worden vastgesteld.²⁶³ Zij kunnen dan ook alsnog hun reserve inroepen om hun erfdeel te beschermen tegen deze schenkingen, wél zijn zij gebonden door de waardebepaling van de schenkingen op het ogenblik dat de erfovereenkomst wordt gesloten. Deze datum is aldus ook tegenwerpelijk aan de kinderen die zich niet akkoord hebben verklaard met deze erfovereenkomst.²⁶⁴

²⁶⁰ Algemene toelichting, 5 (c) en artikelengewijze toelichting artikel 61, Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek met betrekking tot het erfrecht, *Parl. St.*, Belgische Senaat 2012 – 2013, nr. 5-2207/1.

²⁶¹ Artikelengewijze toelichting artikel 61 (2) Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek met betrekking tot het erfrecht, *Parl. St.*, Belgische Senaat 2012 – 2013, nr. 5-2207/1.

²⁶² Artikelengewijze toelichting artikel 61 (2) Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek met betrekking tot het erfrecht, *Parl. St.*, Belgische Senaat 2012 – 2013, nr. 5-2207/1.

²⁶³ Algemene toelichting, 5 (c) en artikelengewijze toelichting artikel 61 (7), Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek met betrekking tot het erfrecht, *Parl. St.*, Belgische Senaat 2012 – 2013, nr. 5-2207/1.

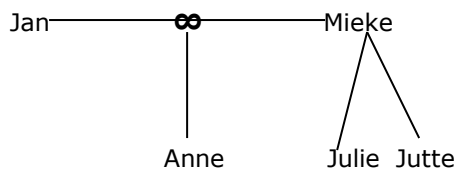
²⁶⁴ Algemene toelichting, 5 (c) en artikelengewijze toelichting artikel 61 (8), Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek met betrekking tot het erfrecht, *Parl. St.*, Belgische Senaat 2012 – 2013, nr. 5-2207/1.

§2. Kritiek

85. Een eerste voordeel van dit wetsvoorstel is de beperking van de reserve. Uit het gedane rechtsvergelijkende onderzoek blijkt dat het beschikbaar deel in het Belgische rechtstelsel duidelijk een stuk kleiner is dan in het Nederlandse, omwille van de grootte van de reserve. Het wetsvoorstel komt hieraan tegemoet. Het stelt namelijk voor om het beschikbaar deel steeds te bepalen op de helft van de nalatenschap.²⁶⁵

Dit is in lijn met de stelling van bepaalde rechtsleer dat het beschikbaar deel altijd minstens één tweede zou moeten bedragen.²⁶⁶ Hierdoor neemt de beschikkingsvrijheid van de erflater toe en kan hij vrij beschikken over de helft van zijn nalatenschap. De erflater beschikt dan ongeacht het aantal juridische kinderen dat hij heeft, over de mogelijkheid om de helft van zijn nalatenschap te legateren aan zijn stiefkinderen.

Een tweede voordeel is de mogelijkheid tot verzaking aan de reserve van een nog niet opgevallene nalatenschap. Dit biedt een oplossing voor de stiefouder die zijn stiefkinderen een even groot deel wil laten toekomen als zijn juridische kinderen. Hij zal niet langer het beschikbaar deel moeten verdelen onder de stiefkinderen. Indien er bijvoorbeeld aan de juridische kinderen kan worden gevraagd om af te zien van hun reserve kan het gehele vermogen worden verdeeld in gelijke delen tussen de juridische kinderen en de stiefkinderen van de erflater. Volgend voorbeeld zal dit verduidelijken:

In het huidige recht bedraagt de reserve van Anne in de nalatenschap van Jan één tweede deel. Dit betreft louter de blote eigendom indien Mieke als langstlevende echtgenoot haar vruchtgebruik uitoefent over de gehele nalatenschap. Het beschikbaar deel van Jan bedraagt eveneens één tweede deel. Hij kan Julie en Jutte elk een legaat van maximaal één vierde deel toekennen in blote eigendom indien hij hierbuiten geen enkele schenkingen verricht. Hij dient zijn beschikbaar deel aldus te verdelen tussen zijn stiefkinderen. Het erfdeel van Julie en Jutte is merkbaar kleiner dan dit van Anne.

Het kan dat Jan giften doet (bijvoorbeeld schenkingen of legaten) aan Julie en Jutte, elk ten belope van één derde van zijn vermogen. De reserve van Anne wordt hierdoor aangetast. Dit wetsvoorstel biedt de mogelijkheid dat Jan Anne informeert over deze giften aan Julie en Jutte en Anne vervolgens ten opzichte van Julie en Jutte verzaakt aan haar reserve.

Dit stemt overeen met de afstand van de vordering tot inkorting voor het opvallen van de nalatenschap, in het Franse rechtstelsel (*supra randnummers 51-53*).

²⁶⁵ Algemene toelichting, 3 (c), Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek met betrekking tot het erfrecht, *Parl. St.*, Belgische Senaat 2012 – 2013, nr. 5-2207/1.

²⁶⁶ A.L. VERBEKE, "Hervorming van het Belgische erfrecht", *STEP* 2011, 11.

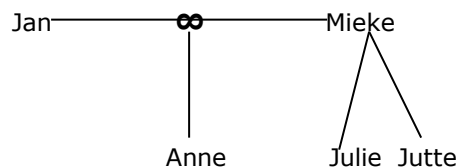
In de debatten in het Frans Parlement is zelfs gesteld dat de afstand van de vordering tot inkorting neerkomt op het afstand doen van de reserve.²⁶⁷ Beide vormen van afstand hebben aldus hetzelfde resultaat.

Ook dit onderdeel van het wetsvoorstel kan mijn insziens dan ook enkel worden toegejuicht.

86. Een derde voordeel is meteen ook een eerste nadeel. Het is namelijk mogelijk dat de reservataire erfgenaam de verzaking aan zijn reserve herroept indien hij behoeftig is geworden bij het openvallen van de nalatenschap.

Het voordeel hiervan is dat de oorsprong van de reserve wordt gerespecteerd. Een typisch argument ter verdediging van de reserve bestaat namelijk in het garanderen van solidariteit over de generaties heen en het onderhoud van de juridische kinderen.²⁶⁸

Het nadeel is dat dit de rechtszekerheid in het gedrang brengt. De erflater kan namelijk denken dat zowel zijn stiefkind als zijn juridisch kind erfgerechtigd zijn op een gelijk deel uit zijn nalatenschap, dit kan echter veranderen indien het juridisch kind behoeftig is geworden bij het openvallen van de nalatenschap. Volgend voorbeeld zal dit verduidelijken:

De reserve van Anne in de nalatenschap van Jan bedraagt één tweede deel in blote eigendom. Het beschikbaar deel van Jan bedraagt één tweede. Zelfs wanneer Jan zijn gehele beschikbaar deel legateert aan Julie en Jutte (en hierbuiten dus geen enkele schenking doet) zijn zij maximaal gerechtigd op één vierde deel uit de nalatenschap van Jan. Wanneer Jan aan Julie en Jutte één derde van zijn nalatenschap in blote eigendom legateert, wordt de reserve van Anne aangetast. Dit wetsvoorstel maakt het mogelijk dat Jan dit eerst overlegt met Anne en zij vervolgens afstand doet van haar reserve ten gunste van Julie en Jutte. Dit is dan ook het derde voordeel van dit wetsvoorstel.

Het eerste - en enige - nadeel schuilt erin dat wanneer Anne behoeftig is geworden bij het openvallen van de nalatenschap van Jan, zij haar verzaking aan haar reserve kan herroepen. Zij zal haar reserve van één tweede deel alsnog opeisen. Indien Mieke nog leeft zal dit slechts een blote eigendom bedragen daar Mieke als langstlevende een vruchtgebruik op de gehele nalatenschap van Jan kan uitoefenen. Hierdoor kunnen Julie en Jutte wederom elk slechts maximaal één vierde deel uit de nalatenschap bekomen. Hun erfrecht is dan ook onzeker en afhankelijk van de behoeftigheid van Anne.

²⁶⁷ Parlementaire debatten van 16 mei 2006, *Parl. St.* Franse Senaat, www.senat.fr/seances/s200605/s20060516/s20060516003.html#SOM12.

²⁶⁸ A.L. VERBEKE, "Hervorming van het Belgische erfrecht", *STEP* 2011, 11; P. DELNOY, *Les libéralités et les successions, Précis de droit civil*, Brussel, Larcier, 2013, 273.

87. Een vierde voordeel betreft het familiepact. Op deze wijze staat het zowel vast dat het om een schenking gaat, alsook de waarde hiervan en de datum. Dit sluit verdere discussies uit na het openvallen van de nalatenschap. De stiefouder kent namelijk precies zijn beschikbaar deel en kan dit legateren aan zijn stiefkinderen zonder dat de mogelijkheid bestaat dat zijn eigen kinderen hiertegen hun vordering tot inkorting instellen.

HOOFDSTUK II. VOORSTEL *DE LEGE FERENDA* – EIGEN ZIENSWIJZE

Afdeling I. Het invoeren van een wettelijke definitie van het stiefkind

88. Ten eerste dient er in de wet te worden bepaald wie nu precies een stiefkind is. De volgende definitie kan dan ook worden gegeven: een stiefkind is een juridisch kind van de echtgenoot van de erflater, van welk kind de erflater zelf niet de juridische noch de biologische ouder is. Het vereiste van een socio-affectieve band tussen stiefouder en stiefkind is niet noodzakelijk.

Afdeling II. Het aanpassen van de reserve

89. Het betreft hier echter enkel de aanpassing van de reserve van de ascendenten en de descendenten. De reserve van de langstlevende echtgenoot wordt volledig buiten schot gelaten.

90. Ten eerste dient er mijns inziens te worden gepleit voor een volledige afschaffing van de ascendentenreserve. Deze reserve is niet meer van deze tijd. In de meeste landen, zoals bijvoorbeeld Nederland en Frankrijk, bestaat zij zelfs niet meer.²⁶⁹

Wanneer de stiefouder geen juridische kinderen heeft en zijn echtgenoot (juridische ouder van zijn stiefkinderen) reeds is vooroverleden, dient hij nog steeds rekening te houden met deze verouderde reserve. Het kan voor de erflater veel wenselijker zijn om zijn stiefkinderen (volledig) erfrechtelijk te bevoordelen en niet zijn ouders, grootouders of overgrootouders.

91. Ten tweede blijkt na dit rechtsvergelijkend onderzoek dat de reserve van de descendenten zeer groot is in het Belgische rechtsstelsel.²⁷⁰ De reserve vormt dan ook een grote beperking op de beschikkingsvrijheid van de erflater.²⁷¹ Indien men drie of meer juridische kinderen heeft, is deze beperking zelfs enorm groot. De stiefouder kan in dit geval namelijk slechts over één vierde van zijn vermogen vrij beschikken zonder dat de reservataire erfgenamen hun vordering tot inkorting kunnen instellen.²⁷²

De reserve van de descendenten dient te worden bijgesteld naar Belgisch recht. Vermits zij echter een zeer hoog gezag geniet zal een volledige afschaffing hiervan, met een volledige testeervrijheid tot gevolg, een te progressieve stap zijn. Daarom is een beperking van deze reserve wenselijker.

Men kan de huidige reserve beperken tot de helft van wat men normaal zou hebben gekregen indien er geen testament zou zijn. Door deze inperking van de reserve

²⁶⁹ Algemene toelichting, 5 (c), Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek met betrekking tot het erfrecht, *Parl. St.*, Belgische Senaat 2012 – 2013, nr. 5-2207/1, 8; W. PINTENS, *Naar een Ius Commune in het Europees familie- en erfrecht?*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 89.

²⁷⁰ W. PINTENS, *Naar een Ius Commune in het Europees familie- en erfrecht?*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 87.

²⁷¹ W. PINTENS, *Naar een Ius Commune in het Europees familie- en erfrecht?*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 87.

²⁷² Artikel 913 Belgisch Burgerlijk Wetboek; artikel 913, lid 1 Code Civil; P. VOIRIN en G. GOUBEAUX, *Droit Civil, Tome 2 Régimes Matrimoniaux Successions – Libéralités*, Parijs, LGDJ, 2008, 293;

W. PINTENS, C. DECLERCK en K. VANWINCKELEN, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 385; R. BARBAIX en A.L. VERBEKE, *Kernbegrippen, Erfrecht en giften*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 81-82.

wordt de testeervrijheid van de stiefouder meteen vergroot. Hierdoor beschikt de stiefouder over een groter deel dat hij kan legateren aan zijn stiefkinderen, zonder dat dit de reserves van de reservataire erfgenamen aantast en zij hun vordering tot inkorting kunnen instellen.

Afdeling III. Het invoeren van de betrekking Clausule

92. Ten eerste dient er een bepaling te worden ingeschreven in het Burgerlijk Wetboek die stelt dat het door middel van een betrekking Clausule in het testament mogelijk is om een stiefkind te betrekken in de wettelijke devolutie als een juridisch kind. Door deze betrekking Clausule treedt de plaatsvervulling in werking.

Naar analogie met het Nederlandse recht kan deze betrekking Clausule impliciet of expliciet zijn. Zij is impliciet wanneer de erflater stelt dat 'al zijn stiefkinderen' betrokken dienen te worden in de wettelijke verdeling. Zij is expliciet indien er wordt gespecificeerd om welke stiefkinderen het precies gaat.²⁷³

Ten tweede dient te worden bepaald dat het stiefkind niet enkel wordt opgenomen in de wettelijke devolutie van de nalatenschap van de stiefouder maar ook een volwaardige reservataire erfgenaam wordt in deze nalatenschap.

De *ratio* is dat wanneer de stiefouder zijn stiefkinderen in zijn testament wil integreren als ware zij zijn juridische kinderen, dit een werkelijke gelijkstelling dient te zijn. Het erfrecht dat het stiefkind op deze wijze verkrijgt dient te worden beschermd door de reserve. Op deze manier kan de reserve nog steeds zijn hoge status behouden terwijl zij toch mee evolueert met de gewijzigde samenleving.

Ten derde dient er een wetsartikel te worden geformuleerd dat stelt dat de reservataire erfgenamen hun vordering tot inkorting niet kunnen instellen tegen deze betrekking Clausule. Deze Clausule in het testament van de juridische ouder heeft namelijk tot gevolg dat hun reserves worden aangetast. Het is van belang dat de reservataire erfgenamen dit verworven erfrecht van het stiefkind niet kunnen aantasten door het instellen van hun vordering tot inkorting.

²⁷³ W. SORGDRAGER (MINISTER VAN JUSTITIE), *Nota naar aanleiding van het Nader Eindverslag*, Tweede Kamer der Staten-Generaal 1997-1998, www.google.co.uk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&ved=0CDsQFjAD&url=https%3A%2F%2Fzoek.officielebekendmakingen.nl%2Fkst-17141-25.xml&ei=Y6A5UrG4K6-20QW944C4Bq&usq=AFOjCNHxaUkqcfJPFpeDzYFR0K01kbH6sO&siq2=9ZFTEzy6VJkpe4MaC5NMUq&bvm=bv.52288139,d.d2k&cad=rja.

Afdeling IV. Bijkomende uitzonderingen op het verbod van erfovereenkomsten

93. Tot slot dient er een bijkomende uitzondering te worden geformuleerd op het verbod van het sluiten van erfovereenkomsten voor het openvallen van de nalatenschap.

Familiale vermogensplanning speelt vandaag een zeer belangrijke rol. In het licht hiervan is een versoepeling van dit verbod wenselijk.²⁷⁴

Ten eerste wordt er gepleit voor het milderen van dit verbod door middel van het familiepact. Door dit familiepact verdwijnt inderdaad een grote bron van potentiële conflicten na het overlijden van de erflater, ook tussen de juridische kinderen en de stiefkinderen.²⁷⁵

Ten tweede is een verzaking aan de reserve voor het openvallen van de nalatenschap mijns inziens wenselijk. Het dient een verzaking *in concreto* te zijn. Dit wil zeggen dat de reservataire erfgenaam niet blind verzaakt aan zijn reserve. Hij dient op de hoogte te zijn van de precieze giften die zijn reserve aantasten. Deze afstand dient ook zeer duidelijk te gebeuren ten voordele van één of meer welbepaalde personen.

Omwille van de rechtszekerheid dient het de aanbeveling om de verzaking verplicht te laten vaststellen in een akte die voor een notaris wordt verleden. Ook hier kan worden gesteld dat het noodzakelijk is dat de verzaker alleen verschijnt voor de notaris. Zo kan men vermijden dat er druk wordt uitgeoefend op de reservataire erfgenamen om aan hun reserve te verzaken.²⁷⁶

²⁷⁴ W. PINTENS, *Naar een Ius Commune in het Europees familie- en erfrecht?*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 91.

²⁷⁵ H. CASMAN, "Comparative Law – Belgium", in C. CASTELEIN, R. FOQUÉ en A. VERBEKE (eds.), *Imperative Inheritance Law in a Late-Modern Society*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 166.

²⁷⁶ Algemene toelichting, 3 (d) en artikelengewijze toelichting artikel 49 (5), Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek met betrekking tot het erfrecht, *Parl. St.*, Belgische Senaat 2012 – 2013, nr. 5-2207/1.

CONCLUSIE

94. De onderzoeksvraag die doorheen deze masterscriptie is beantwoord luidt als volgt: welke erfrechtelijke positie heeft het stiefkind in de nalatenschap van de stiefouder in het huidige en in het wenselijke recht?

Het antwoord start door te stellen dat het stiefkind in het huidige recht in geen van de onderzochte rechtsstelsels een erfrechtelijke positie heeft in de wettelijke devolutie van de nalatenschap van diens stiefouder. Dit wil echter niet zeggen dat het stiefkind geheel geen erfrechtelijke positie kan bekleden in deze nalatenschap. Aan deze situatie kan namelijk op drie wijzen worden geredieerd.

Ten eerste is het mogelijk om het stiefkind een erfrechtelijke aanspraak te geven in de nalatenschap van diens stiefouder door middel van het testament. In het Belgische en het Franse rechtsstelsel betreft dit een loutere instelling van een bijkomende erfgenaam. In het Nederlandse rechtsstelsel kan men door middel van de betrekkingsclausule een stiefkind betrekken in de wettelijke devolutie in gelijke orde als een juridisch kind. In het Engelse rechtsstelsel is het door de ruime testeervrijheid mogelijk om te bepalen dat een stiefkind een even groot erfdeel krijgt als de eigen kinderen. In het Belgische, Franse en het Nederlandse rechtssysteem wordt het stiefkind hierdoor geen reservataire erfgenaam of legitimaris. In het Engelse rechtsstelsel is het stiefkind sowieso al een *claimant* die een onderhoudsvordering kan instellen. Het stiefkind een testamentaire erfgenaam maken verandert hier niets aan. Enkel door de betrekkingsclausule in het Nederlandse rechtsstelsel treedt de plaatsvervulling in.

Ten tweede biedt het Franse rechtsstelsel de mogelijkheid tot afstand van de vordering tot inkorting voor het openvallen van de nalatenschap. Op deze manier is het mogelijk dat de erflater schenkingen of legaten doet aan zijn stiefkinderen die de reserves van de reservataire erfgenamen aantasten, zonder dat deze zullen worden ingekort. In de overige rechtsstelsels is deze mogelijkheid onbestaande.

Ten derde is het mogelijk om het stiefkind deel te laten uitmaken van de wettelijke devolutie door middel van de stiefouderadoptie. Hierdoor wordt het stiefkind wel een reservataire erfgenaam of legitimaris in het Belgische, Franse en het Nederlandse rechtsstelsel.

Deze mogelijkheid dient te worden genuanceerd daar enkel in het Belgische rechtsstelsel wordt gesteld dat de gewone stiefouderadoptie een mogelijkheid is om erfrechtelijke aanspraken te creëren in hoofde van het stiefkind. De overige rechtsstelsels beschouwen dit niet als een legitiem doel dat in het belang is van het kind.

95. In het Belgische recht *de lege ferenda* is het antwoord op de onderzoeksvraag het volgende: het stiefkind maakt geen deel uit van de wettelijke devolutie van de nalatenschap van de stiefouder maar kan hierin wel worden betrokken in gelijke orde als een juridisch kind. Het stiefkind wordt een reservataire erfgenaam en ook de plaatsvervulling zal hierdoor in werking treden. Op deze wijze is het mogelijk om de positie van het stiefkind erfrechtelijk gelijk te stellen met deze van een juridisch kind.

Op basis van de rechtsvergelijking en de wetsvoorstellen van 2 september 2010 en 5 augustus 2013 is dan ook een voorstel *de lege ferenda* geformuleerd voor het Belgische rechtsstelsel.

Ten eerste dient de reserve te worden aangepast. De ascendentenreserve dient te worden afgeschaft en de reserve van de descendenten dient te worden verkleind. Dit om de beschikkingsvrijheid van de erflater te vergroten. Gezien de toenemende populariteit van vermogensplanning en de gewijzigde maatschappelijke opvattingen omtrent de reserve is dit zeker wenselijk.

Vervolgens is er gepleit voor het invoeren van de mogelijkheid om een betrekking Clausule op te nemen in het testament. Dit omdat de stiefouder hierdoor zijn stiefkinderen kan opnemen in de wettelijke devolutie van zijn nalatenschap, in gelijke orde met zijn juridische kinderen. Belangrijk is dat de stiefkinderen in dit geval ook een reserve dienen te verkrijgen in de nalatenschap van deze stiefouder, om zo hun verworven erfrecht te beschermen.

Als laatste punt dienen in het Belgische rechtstelsel bijkomende uitzonderingen te worden gemaakt op het verbod van het sluiten van erfovereenkomsten over een nog niet opengevallen nalatenschap. Zo dient het familiepact te worden toegestaan alsook de verzaking aan de reserve. De redenen hiervoor zijn het vermijden van potentiële conflicten na het openvallen van de nalatenschap en de mogelijkheid om met de goedkeuring van de reservataire erfgenamen diens reserves aan te tasten. Op deze manier wordt de beschikkingsvrijheid van de erflater wederom vergroot.

Deze oplossing biedt ook een vangnet indien de betrekking Clausule niet zou worden ingevoerd. Het stiefkind verkrijgt nog steeds geen reservataire aanspraak maar het wordt wel mogelijk om af te wijken van het beschikbaar deel ten gunste van de stiefkinderen zonder het risico te lopen dat deze giften zullen worden ingekort, mits toestemming van de reservataire erfgenamen die verzaken aan hun wettelijke reserve.

96. Concluderend kan er dan ook worden gesteld dat het stiefkind onder het huidige recht niet deel uitmaakt van de wettelijke devolutie van de nalatenschap van de stiefouder. In het wenselijke recht zou dit nog steeds zo zijn maar genuanceerd door de mogelijkheid om het stiefkind hierin wel te betrekken als een eigen kind door middel van een betrekking Clausule in het testament.

De erfrechtelijke positie van het stiefkind in de nalatenschap van de stiefouder is niet eenduidig in het recht *de lege lata* maar het is zeker wenselijk dat de (Belgische) wetgever deze positie duidelijk uitwerkt. Op deze wijze kan het erfrecht worden aangepast aan de noden en wensen van nieuw samengestelde gezinnen.

BIBLIOGRAFIE

Algemeen

Wetgeving

Verdrag inzake de Rechten van het Kind van 20 november 1989, Verenigde Naties.

Rechtsleer

Boeken

BOELE-WOELKI, K., "The Working Method of the Commission on European Family Law", in BOELE-WOELKI, K. (ed.), *Common Core and Better Law in European Family Law*, Antwerpen, Intersentia, 2005, 372 p.

DE CRUZ, P., *Comparative Law in a Changing World*, Londen, Routledge-Cavendish, 2007, 532 p.

GORLÉ, F., BOURGEOIS, G., BOCKEN, H., REYNTJENS, F., DE BONDT, W., en LEMMENS, K., *Rechtsvergelijking – Studentenuitgave*, Mechelen, Kluwer, 2007, 359 p.

KESTEMONT, L. en SCHOUKENS, P., *Rechtswetenschappelijk schrijven*, Leuven, Acco, 2012, 135 p.

MICHAELS, R. "The Functional Method of Comparative Law", in REIMANN, M. en ZIMMERMAN, R., *The Oxford Handbook of Comparative Law*, Oxford, Oxford University Press, 2006, 339 – 382.

REIMANN, M. en ZIMMERMAN, R., *The Oxford Handbook of Comparative Law*, Oxford, Oxford University Press, 2006, 1430 p.

ZWEIGERT, K. & KÖTZ, H., *An introduction to comparative law*, Oxford, Oxford University Press, 1998, 714 p.

Tijdschriften

ANTOKOLSKAIA, M. "The 'Better Law' Approach and the Harmonisation of Family Law", in *Eur. J.L. Reform* 2004, 6, 159 – 179.

België

Wetgeving

Belgisch Burgerlijk Wetboek.

Wetsontwerp tot hervorming van de adoptie, *Parl. St.*, Kamer 2001-2002, nr. 1366/001.

Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek ten einde het stiefkind als erfgenaam te kunnen benoemen, *Parl.St.* Belgische Senaat buitengewone zitting 2010, nr. 5-39/1.

Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek met betrekking tot het erfrecht, *Parl. St.*, Belgische Senaat 2012 – 2013, nr. 5-2207/1.

Rechtspraak

Arbitragehof 19 december 2002, *RTDF* 2003, 857.

Arbitragehof 7 december 2005, *RTDF* 2006, 906.

GwH 7 maart 2007, *RTDF* 2007, 1245.

GwH 26 juni 2008, *RW* 2008-2009, 1255-1258.

GwH 12 juli 2012, *RTDF* 2013, 166.

GwH 20 december 2012, *RW* 2012-2013, 919.

Cass. 8 maart 1934, *Pas.* 1934, I, 211.

Cass. 20 maart 1944, *Rev. not. b.* 1944, 314.

Cass. 8 november 1963, *RW* 1964-65, 816.

Cass. 31 oktober 2008, *Pas.* 2008, 2417.

Cass. 29 april 2010, *RW* 2010-2011, 1.

Bergen 13 november 1992, *RGAR* 1994, 123.

Brussel 16 oktober 1992, *Not. Fisc. M.* 1993, 181.

Bergen 15 april 1994, *RNB* 1994, 560.

Brussel 25 november 1999, *RTDF* 2000, 423.

Antwerpen 11 april 2004, *RW* 2006-2007, 1767-1768.

Luik 9 januari 2007, *JLMB* 2007, 742.

Brussel 3 maart 2010, *JT* 2011, 77.

Brussel 26 juni 2012, *T. Not.* 2013, 121, noot J. VERSTRAETE.

Rb. Kortrijk 8 november 2007, *RW* 2008-2009, 1389-1390.

Rb. Antwerpen 21 maart 2012, *RABG* 2012, 828-837.

Rechtsleer

Boeken

AUGHUET, C., DE PAGE, P., DE STEFANI, I., DE WILDE D'ESTMAEL, E., ROSOUX, H., TAYMANS, J-F, WAUTELET, P., en WELING-LILIEN, E., *Le Testament, De sa rédaction à son interprétation*, Brussel, Larcier, 2014, 263 p.

BAEL, J., *Het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen*, Mechelen, Kluwer, 2006, 1040 p.

BAETEMAN, G., *Afstamming en adoptie*, Brussel, E. Story-Scientia, 1987, 563 p.

BARBAIX, R., EGGERMONT, E., GEELHAND, N. en SWENNEN, F., *Koekoekskinderen*, Gent, Larcier, 2009, 187 p.

BARBAIX, R. en VERBEKE, A.L., *Kernbegrippen, Erfrecht en giften*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 200 p.

BARBAIX, R. en VERBEKE, A.L., *Beginselen erfrecht*, Brugge, Die Keure, 2013, 312 p.

BEAGUE, M., FERRIÉ, S.M., HOUSIER, J. en SAULIER, M., "Beau-parent/co-parent" in FULCHIRON, H. en SOSSON, J. (eds.), *Parenté, Filiation, Origines, Le droit et l'engendrement à plusieurs*, Brussel, Burylant, 2013, 71 – 87 p.

BUYSSE, E., *Een nieuw hersamengesteld gezin! Denk eerder aan later*, Gent, Story Publishers, 2011, 144 p.

CASMAN, H., "Comparative Law – Belgium", in C. CASTELEIN, R. FOQUÉ en A.VERBEKE (eds.), *Imperative Inheritance Law in a Late-Modern Society*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 153-166 p.

CASTELEIN, C., "Introduction and objectives", in C. CASTELEIN, R. FOQUÉ en A.VERBEKE (eds.), *Imperative Inheritance Law in a Late-Modern Society*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 1-38 p.

CULOT, A., *Manuel des droits de succession*, Brussel, Larcier, 2013, 374 p.

DE WILDE D'ESTMAEL, E. en DELAHAYE, B., "Le testament, acteur nécessaire de la planification successorale", in AUGHUET, C., DE PAGE, P., DE STEFANI, I., DE WILDE D'ESTMAEL, E., ROSOUX, H., TAYMANS, J-F, WAUTELET, P., en WELING-LILIEN, E., *Le Testament, De sa rédaction à son interpretation*, Brussel, Larcier, 2014, 139 – 172.

DELNOY, P., *Les libéralités et les successions, Précis de droit civil*, Brussel, Larcier, 2013, 427 p.

DU MONGH, J., "Inbreng en inkorting" in W. PINTENS (ed.), *De vereffening van de nalatenschap*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 84.

MATTHIJS, K. 'Ontwikkelingen, knelpunten, uitdagingen' in KONINKLIJKE FEDERATIE VAN HET BELGISCH NOTARIAAT, *Familie op maat*, Brussel, Kluwer, 2005, 403 p.

LELEU, Y.H., *Droit des personnes et des familles*, Brussel, Larcier, 2010, 838 p.

PEULINCKX-COENE, M., *Erfrecht*, Antwerpen, Kluwer, 1996, 508 p.

PINTENS, W., *Naar een Ius Commune in het Europees familie -en erfrecht?*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 95 p.

PINTENS, W. en DECLERCK, C. (eds.), *Patrimonium 2012*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 368 p.

PINTENS, W., DECLERCK, C., DU MONGH, J. en VANWINCKELEN, K., *Familiaal Vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2010, 1345 p.

PINTENS, W., DECLERCK, C. en VANWINCKELEN, K., *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 440 p.

RUYSEVELDT, J., *Sterven en erven, de complete gids voor uw successieplanning*, Roeselare, Roularta Books, 2012, 272 p.

SENAEVE, P., *Compendium van het Personen- en Familierecht*, Leuven, Acco, 2013, 671 p.

SWENNEN, F., *Familierecht in kort bestek*, Antwerpen, Intersentia, 2008, 299 p.

SWENNEN, F., *Het personen- en familierecht*, Antwerpen, Intersentia, 2014, 572 p.

VAN GRUNDERBEECK, D., *Beginselen van personen- en familierecht, een mensenrechtelijke benadering*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 763 p.

VAN QUICKENBORNE, M., *Contractuele erfstelling*, Brussel, Story-Scientia, 1991, 377 p.

VERBEKE, A.L., "Intestaat erfrecht, Erfrecht bloedverwanten" in VERBEKE, A.L., BUYSENS, F. en DERYCKE, H. (eds.), *Handboek Estate Planning, Algemeen deel 5, Vermogensrecht met effect na overlijden, erfrecht en testament*, Gent, Larcier, 2014, 3-9p.

VERBEKE, A.L., "Intestaat erfrecht, Reserve", in A.L. VERBEKE, F. BUYSENS en H. DERYCKE (eds.), *Handboek Estate Planning, Algemeen deel 5, Vermogensrecht met effect na overlijden, erfrecht en testament*, Gent, Larcier, 2014, 23-31 p.

VERSCHELDEN, G., *Handboek Belgisch Familierecht*, Brugge, Die Keure, 2010, 840 p.

Tijdschriften

BARBAIX, R., en VERBEKE, A-L., "Hervorming van het erfrecht. Een eerste commentaar bij de wet van 10 december 2012 inzake de onwaardigheid, de plaatsvervulling, de huwelijksvoordelen en de giften", *RW* 2012-2013, 1162-1179.

BORGHS, P., "Geen onderhoudsplicht voor meemoeder", *Juristenkrant* 10 oktober 2012, 6-7.

BORGHS, P., "Rechtspositie meemoeder, van adoptieve naar oorspronkelijke juridische afstamming", *NjW* 2013, 382-408.

Buysse, E., "Een nieuw hersamengesteld gezin: de (on)mogelijkheid om alle kinderen gelijk te behandelen", *Notamus* 2008, nummer 2, 32-34.

CASMAN, H., "Wettelijke samenwoning, hoe gaat dat nu verder?" , *NJW* 2004, 182 -193.

CASMAN, H., "Actualia Schenkingen, deel 2", *NJW* 2011, 594-603.

CAUFFMAN, C., "Is er plaats voor de plaatsvervulling van de verwerpende erfgenaam?", *RW* 2005-2006, 1241-1250.

DU MONGH, J., "Het erfrecht van de langstlevende echtgenoot: de 'wet Valkeniers' van 22 april 2003", *RW* 2003-2004, 1521-1532.

HUYGENS, A., "Persoonlijk gezag over minderjarige kinderen: *quo vadis?*", *TBBR* 2006, 567-588.

MARTENS, I., "Adoptie. Hervorming van intern en internlandelijk adoptierecht", *NjW* 2006, 338-355.

PINTENS, W., "Is ons familiaal vermogensrecht nog bij de tijd?", *RW* 2011-2012, 49 -54.

SCHOLLEN, P., "Successierechten voor 'stiefsamenwoonkinderen': suggestie aan de decreetgever", *Juristenkrant* 5 november 2003, 4.

SWENNEN, F., "Het nieuwe interne adoptierecht: horresco referens", *RW* 2003-2004, 441-453.

SWENNEN, F., "Is een gewoon geadopteerd kind van de echtgenoot een stiefkind? Pleidooi tegen de juridische dissociatieve identiteitsstoornis", *TBBR* 2008, 151-156.

VERBEKE, A.L., "Hervorming van het Belgische erfrecht", *STEP* 2011, 11.

VERSCHELDEN, G., "Ongehuwde partner mag adopteren", *Juristenkrant* 1 maart 2000, 1 en 3.

VERSCHELDEN, G., "Volle adoptie door ongehuwde partner krijgt groen licht", *Juristenkrant* 6 juni 2000, 1.

VERSCHELDEN, G., "Adoptie door de ongehuwde partner, ouderlijk gezag en het belang van het kind" (noot onder Jeugdrb. Antwerpen 11 januari 2000) *TBBR* 2000, 405-422.

VERSTRAETE, J., "Erfrecht en familierecht. De toestand van de nieuw samengestelde gezinnen", *T. Not.* 2010, 7, 373 - 380.

WILLEMS, K., "Natuurlijke verbintenis, betaling begrafenis kosten", *NJW* 2008, 190-196.

Frankrijk

Wetgeving

Code Civil.

Project de loi portant réforme des successions et des libéralités, *Parl. St.* Franse Senaat 2005-2006, nr. 343.

Rechtspraak

Cour de Cassation 12 januari 2011, www.dalloz.fr.

Parijs 19 mei 1992, www.dalloz.fr.

CA Politiers 11 februari 2009, www.dalloz.fr.

Rechtsleer

Boeken

BATTEUR, A., *Droit des Personnes, des Familles et des Majeurs Protégés*, Parijs, LGDJ, 2010, 602 p.

BÉNABENT, A., *Droit civil, Droit de la famille*, Parijs, Montchrestien, 2010, 536 p.

BRUSORIO-AILLAUD, M., *Droit des Personnes et de la Famille*, Brussel, Larcier, 2012, 345 p.

COURBE, P., *Droit de la famille*, Parijs, Dalloz, 2008, 536 p.

GRIMALDI, M., *Droit Patrimonial de la Famille*, Parijs, Dalloz, 2011, 1382 p.

LEMOULAND, J.J. "Famille" in E. SAVAUX (ed.), *Répertoire de droit civil*, Parijs, Dalloz, 2005, nr. 34.

MALAURIE, P. en AYNÈS, L., *Les successions, les libéralités*, Parijs, Defrénois, 2010, 573 p.

MALAURIE, P. en FULCHIRON, H., *La Famille*, Parijs, Defrénois, 2004, 635 p.

MIRKOVIC, A., "Un statut pour le beau-parent?", in *Receuil Dalloz*, 2008, 1709.

MURRAT, P., *Droit de la famille*, Parijs, Dalloz, 2013, 1800 p.

MURAT, P., *Droit patrimonial de la famille*, Parijs, Dalloz, 2013, 1800 p.

RIONDET, E. en SÉDILLOT, H., *Transmission du patrimoine*, Parijs, Dalloz, 2007, 379 p.

TERRÉ, F. en FENOUILLET, D., *Droit civil, La Famille*, Parijs, Dalloz, 2011, 1106 p.

TEYSSIÉ, B., *Droit civil, Les personnes*, Parijs, LexisNexis, 2012, 533 p.

VOIRIN, P. en GOUBEUX, G., *Droit Civil, Tome 2 Régimes Matrimoniaux Successions – Libéralités*, Parijs, LGDJ, 2008, 415 p.

ZENATI-CASTAING, F. en REVET, T., *Cours de droit civil Successions*, Parijs, Presses Universitaires de France, 2012, 283 p.

Tijdschriften

BUGNA, S., "Les familles recomposées: Aspects successoraux", *AJ Famille* 2007, 302.

CORPART, I., "Les familles recomposées decomposées", *AJ Famille* 2007, 299.

DURANCE, A. "Le couple et el logement", *AJDI* 2008, 913.

FLAVIGNY, C., "Quelle place et quel statut pour le beau-parent?", *Études* 2009 617 – 628.

GALLMEISTER, I., "Droit de visite au bénéfice de l'ex-compagnie de la mère: vers la reconnaissance de la famille sociologique?", *Dalloz actualité* 04 november 2010; www.dalloz-actualite.fr.

HAUSER, J., "Un enfant en multipropriété?", *AJ Famille* 2011, 100.

MARTIAL, A., "Famille recomposée: les familles recomposées: le point de vue de l'éthnologue", *AJ Famille* 2007, 288.

MARTIAL, A., RUBOURG, M., BRUGGEMAN, M., CORPART, I. en BUGNA, S., "Les familles recomposées", *Dalloz actualités* 03 augustus 2007, www.dalloz-actualite.fr.

NICOD, M., "Règles de fond des testaments: notion et capacité" in P. MURAT, *Droit patrimonial de la famille*, Parijs, Dalloz, 2013, 322.11-322.14.

RAPPORT 2006 DE LA DÉFENSEURE DES ENFANTS, " L'enfant au coeur des nouvelles parentalités. Pour un statut des tiers qui partagent ou ont partagé la vie d'un enfant et ont des liens affectifs forts avec lui ", *La Doc. fr.*, novembre 2006, 84 p.

REBOURG, M., "Les familles recomposées: La prise en charge de l'enfant par son beau-parent pendant la vie commune", *AJ Famille* 2007, 290.

SIFFREIN – BLANC, C., "Conditions de l'adoption simple par les beaux-parents", *Dalloz actualité* 25 januari 2011; www.dalloz-actualite.fr

Websites

PERSMEDEDELING DOOR DE FRANSE MINISTERRAAD van 29 juni 2005,
www.legifrance.gouv.fr/affichLoiPubliee.do;jsessionid=5E383B727DFA90AF690BF0496F63596C.tpdjo4v_2?idDocument=JORFDOLE000017758495&type=general&legislature=12.

Parlementaire debatten van 16 mei 2006, *Parl. St.* Franse Senaat,
www.senat.fr/seances/s200605/s20060516/s20060516003.html#SOM12.

Nederland

Wetgeving

Nederlands Burgerlijk Wetboek.

Wetsvoorstel afschaffing van de legitieme portie van ascendenten, *Parl. St.*, Tweede Kamer, 1995-96, dossiernummer 24237.

Memorie van toelichting, *Parl. St.*, Tweede Kamer, 1977-1978, dossiernummer 14824.

Memorie van toelichting, *Parl. St.* Tweede Kamer 1995-96, dossiernummer 24649.

Memorie van toelichting, *Parl. St.*, Tweede Kamer 1998-1999, dossiernummer 26673.

Rechtspraak

Gerechtshof 's – Hertogenbosch 25 maart 1993, *NJ* 1994, 18.

Gerechtshof Leeuwarden 29 maart 2011, www.rechtspraak.nl.

Gerechtshof's Gravenhage 16 maart 2011, www.rechtspraak.nl.

Rechtbank Zwolle-Lelystad 22 juni 2006, www.rechtspraak.nl.

Rechtbank Haarlem 15 juni 2008, www.rechtspraak.nl.

Rechtsleer

Boeken

EBBEN, E.W.J. en SCHIPPER, M.J.P., *Erfrecht voor de advocatuur*, Apeldoorn, Maklu, 2008, 242 p.

BROEKHUIJSEN-MOLENAAR, A.M.L., "Titel 12: Adoptie", in J.H. Nieuwenhuis, C.J.J.M. STOKER en W.L. VALK (eds.), *Burgerlijk Wetboek, Tekst & Commentaar, deel I*, Deventer, Kluwer, 2011, 317 – 334.

DE BOER, J., *Personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2010, 1144 p.

HUIJGEN, W.G., KASDORP, J.E., REINHARTZ, B.E. en ZWEMMER, J.W., *Compendium Erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2005, 293 p.

HUIJGEN, W.G., "Boek 4, Erfrecht", in KOLKMAN, W.D., REINHARTZ, B.E., VERSTAPPEN, L.C.A. en van VIJFEIJKEN, I.J.F.A. (eds.), *Erfrecht, tekst & commentaar*, Deventer, Kluwer, 2006, 1217 p.

KOENS, M.J.C., BLANKMAN, K., de BRUIJN-LÜCKERS, M.L.C.C., VAN DER LINDEN, A.P., SMITS, V.M. en VLAARDINGERBROEK, P., *Het hedendaagse personen- en familierecht*, Zwolle, W.E.J. Tjeenk Willink, 1995, 439 p.

- LUIJTEN, E.A.A., *Erfrecht; algemene inleiding en erfrecht bij versterf*, Deventer, Kluwer, 2012, 73 p.
- MELLEMA-KRANENBURG, T.J., "Titel 4, Uiterste willen", in KOLKMAN, W.D., REINHARTZ, B.E., VERSTAPPEN, L.C.A. en van VIJFEIJKEN, I.J.F.A. (eds.), *Erfrecht, tekst & commentaar*, Deventer, Kluwer, 2006, 79-141 p.
- Nieuwenhuis, J.H., STOKER, C.J.J.M. en VALK, W.L. (eds.), *Burgerlijk Wetboek, Tekst & Commentaar, deel I*, Deventer, Kluwer, 2011, 2438 p.
- PLEYSIER, A.J.H., "Titel 2 Erfopvolging bij versterf", in KOLKMAN, W.D., REINHARTZ, B.E., VERSTAPPEN, L.C.A. en van VIJFEIJKEN, I.J.F.A. (eds.), *Erfrecht, tekst & commentaar*, Deventer, Kluwer, 2006, 13-20 p.
- SCHOLS, F.W.J.M., "Titel 3, Het erfrecht bij versterf van de niet van tafel en bed gescheiden echtgenoot en van de kinderen alsmede andere wettelijke rechten", in KOLKMAN, W.D., REINHARTZ, B.E., VERSTAPPEN, L.C.A. en van VIJFEIJKEN, I.J.F.A. (eds.), *Erfrecht, tekst & commentaar*, Deventer, Kluwer, 2006, 21-77 p.
- VAN MOURIK, M.J.A., *Nieuw erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2002, 238 p.
- VAN MOURIK, M.J.A. en NUYTINCK, A.J.M., *Personen- en familierecht, huwelijksvermogensrecht en erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2009, 409 p.
- VAN MOURIK, M.J.A., "De geschiedenis van de totstandkoming van Boek 4 BW en algemeen overgangsrecht", in VAN MOURIK, M.J.A., SCHOLS, B.M.E.M., SCHOLS, F.W.J.M., VERSTAPPEN, L.C.A. en WAAIJER, B.C.M., *Handboek Erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2011, 2 – 6.
- VAN MOURIK, M.J.A., "Het erfrecht bij versterf; de wettelijke verdeling", in VAN MOURIK, M.J.A., SCHOLS, B.M.E.M., SCHOLS, F.W.J.M., VERSTAPPEN, L.C.A. en WAAIJER, B.C.M., *Handboek Erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2011, 53 – 86.
- VAN MOURIK, M.J.A., "Andere wettelijke rechten", in VAN MOURIK, M.J.A., SCHOLS, B.M.E.M., SCHOLS, F.W.J.M., VERSTAPPEN, L.C.A. en WAAIJER, B.C.M., *Handboek Erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2011, 407 – 430.
- VAN MOURIK, M.J.A., SCHOLS, B.M.E.M., SCHOLS, F.W.J.M., VERSTAPPEN, L.C.A. en WAAIJER, B.C.M., *Handboek Erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2011, 713 p.
- VERSTAPPEN, L.C.A., "Gevolgen van erfopvolging", in VAN MOURIK, M.J.A., SCHOLS, B.M.E.M., SCHOLS, F.W.J.M., VERSTAPPEN, L.C.A. en WAAIJER, B.C.M., *Handboek Erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2011, 463 – 526.
- VLAARDINGERBROEK, P., BLANKMAN, K., HEIDA, A., VAN DER LINDEN, A.P. en PUNSELIE, E.C.C., *Het hedendaagse personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2011, 659 p.
- WAAIJER, B.C.M., 'De legitieme portie, in VAN MOURIK, M.J.A., SCHOLS, B.M.E.M., SCHOLS, F.W.J.M., VERSTAPPEN, L.C.A. en WAAIJER, B.C.M., *Handboek Erfrecht*, Deventer, Kluwer, 2011, 309 – 405.

WORTMANN, S.F.M. en VAN DUIJVENDIJK-BRAND, J., *Personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2002, 316 p.

Tijdschriften

BLOKLAND, P., "Het fusiegezin in het Nederlandse Huwelijksvermogens- en erfrecht.", *T. Not.* 2010, 7, 381 – 386.

Online bronnen

SORGDRAGER, W. (MINISTER VAN JUSTITIE), *Nota naar aanleiding van het Nader Eindverslag*, Tweede Kamer der Staten-Generaal 1997-1998,
www.google.co.uk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&ved=0CDsQFjAD&url=https%3A%2F%2Fzoek.officielebekendmakingen.nl%2Fkst-17141-25.xml&ei=Y6A5UrG4K6-20QW944C4Bg&usq=AFQjCNHxaUkqcFJPFpeDzYFR0K01kbH6sQ&sig2=9ZFTEzy6VJkpe4MaC5NMUg&bvm=bv.52288139,d.d2k&cad=rja.

Engeland

Wetgeving

Wills Act 1837.

Administration of Estates Act 1925.

Interstate's Estates Act 1952.

Family Reform Act 1969.

Matrimonial Causes Act 1973.

Inheritance Provision for Family and Dependents Act 1975.

Adoption Act 1976.

Family Law Reform Act 1987.

Children Act 1989.

Law Reform (Succession) Act 1995.

Adoption and Children Act 2002.

Civil Partnership Act 2004.

Rechtspraak

House of Lords 17 december 2001, *W.L.R.* 2002, 1, 258.

Family Provision – Family Division 12 juli 1984, *Callaghan (deceased) Re*, *W.L.R.* 1984, 1076

Family Provision – Court of Appeal 3 april 1985, *Leach v Lindeman and Others*, *Fam. Law* 1985, 319 – 320.

Family Provision – Family Division 4 december 1994, *Re B (A Minor) (Adoption By Parent)*, *W.L.R.* 1975, 569.

Rechtsleer

Boeken

BAINHAM, A., *Children, The Modern Law*, Bristol, Family Law, 2005, 811 p.

BARLOW, J., KING, L. en KING, A., *Wills, Administration and Taxation Law and Practice*, Londen, Sweet & Maxwell, 2008, 545 p.

COOKE, E., "The Law of Succession: Doing the Best We Can", in PROBERT, R. en BARTON, C. (eds.), *Fifty Years in Family Law*, Oxford, Hart Publishing Ltd., 2012, 177 – 186.

HARRIS-SHORT, S. en MILES, J., *Family Law, text, cases and materials*, Oxford, Oxford University Press, 2011, 1040 p.

HERRING, J., *Family Law*, Harlow, Pearson Education Limited, 2013, 827 p.

KERRIDGE, R., *The Law of Succession*, Londen, Sweet & Maxwell, 2002, 671 p.

KING, L. en GAUSDEN, P., *Wills, A Practical Guide*, Groot Brittannië, Wildy, Simmonds & Hill Publishing, 2011, 259 p.

LOWE, N. en DOUGLAS, G., *Bromley's Family Law*, Oxford, Oxford University Press, 2007, 1153 p.

MARGRAVE-JONES, C.V., *Mellows: the Law of Succession*, Londen, Butterworths, 1993, 728 p.

MASSON, J., BAILEY-HARRIS, R. en PROBERT, R., *Principles of Family Law*, Londen, Sweet & Maxwell, 2008, 917 p.

PROBERT, R., *Cretney and Probert's Family Law*, Londen, Sweet & Maxwell, 2012, 463 p.

STANDLEY, K. en DAVIES, P., *Family Law*, Hampshire, Palgrave Macmillan, 2013, 466 p.

Tijdschriften

EDWARDS, R., GILLIES, V. en RIBBENS-MCCARTHY, J., "Biological Parents and Social Families: Legal Discourses and Everyday Understandings of the Position of Step-Parents", *Int. J Law Policy Family* 1999, 13 (1), 78 p.

EVANS, L., "Succession – 'Bona Vacantia' estates", *LS Gaz.* 11 november 1992, 89, 31.

GARY, S.N., "Definitions of children and descendants: construing and drafting wills and trust documents", *Est. Plan. & Cmty. Prop. L.J.* 2012, 283-322.

KING, L., "WILLS – Will drafting and divorce", *LS Gaz.* 15 november 1989, 86.

LANGDON-DOWN, G., "Investigations: Super sleuths", *LS Gaz.* 25 september 2008, 12.

PENNA, J. en TYLER, P., "The Adoption and Children Act 2002 – Commentary", *Civil Court News* 1 maart 2006, 47.

PRIME, T., "Family Provision – The Adult Child and Stepchild", *Fam. Law* 1986, 381 – 384.

ROTHWELL, R., "Intestacy Rules in need of updating", *LS Gaz.* 7 oktober 2010, 3.

SENIOR, K., "Revolting relations and other objectors to a will", *NLJ* 10 december 1999, 149, 1852.

SUCCESSION LAW REFORM PROJECT, "Wills, estates and succession: a modern framework", *Est. Tr. & Pensions J.* 2007, vol. 27, 5-16.

WHITEHEAD, D., "Family portraits", *NLJ* 2007, 1453.

Auteursrechtelijke overeenkomst

Ik/wij verlenen het wereldwijde auteursrecht voor de ingediende eindverhandeling:

De erfrechtelijke positie van het stiefkind: een rechtsvergelijkende studie

Richting: **master in de rechten-rechtsbedeling**

Jaar: **2014**

in alle mogelijke mediaformaten, - bestaande en in de toekomst te ontwikkelen - , aan de Universiteit Hasselt.

Niet tegenstaand deze toekenning van het auteursrecht aan de Universiteit Hasselt behoud ik als auteur het recht om de eindverhandeling, - in zijn geheel of gedeeltelijk -, vrij te reproduceren, (her)publiceren of distribueren zonder de toelating te moeten verkrijgen van de Universiteit Hasselt.

Ik bevestig dat de eindverhandeling mijn origineel werk is, en dat ik het recht heb om de rechten te verlenen die in deze overeenkomst worden beschreven. Ik verklaar tevens dat de eindverhandeling, naar mijn weten, het auteursrecht van anderen niet overtreedt.

Ik verklaar tevens dat ik voor het materiaal in de eindverhandeling dat beschermd wordt door het auteursrecht, de nodige toelatingen heb verkregen zodat ik deze ook aan de Universiteit Hasselt kan overdragen en dat dit duidelijk in de tekst en inhoud van de eindverhandeling werd genotificeerd.

Universiteit Hasselt zal mij als auteur(s) van de eindverhandeling identificeren en zal geen wijzigingen aanbrengen aan de eindverhandeling, uitgezonderd deze toegelaten door deze overeenkomst.

Voor akkoord,

Wouters, Sanne

Datum: **15/05/2014**